

L'ESCOLA EL COLOMER DE TARADELL (1942-1961)

UNA APROXIMACIÓ A L'ENSENYAMENT DE LES
MATEMÀTIQUES

Júlia AREGALL i SALGOT

Treball Final de Màster

Tutors: Isabel Sellas i Joan Soler

Màster en Innovació en Didàctiques Específiques

Facultat d'Educació, Traducció i Ciències Humanes

Universitat de Vic – Universitat Central de Catalunya

Vic, març de 2017

Agraïments

Vull agrair a totes les persones que m'han donat suport i que han participat en el procés d'elaboració d'aquest projecte sigui quin sigui el grau d'implicació que hagin tingut, ja que amb la col·laboració de tots ha estat possible.

En primer lloc, vull mostrar el meu agraïment a Miquel Rosell, que m'ha acompanyat en tot moment al llarg de l'elaboració d'aquest projecte amb constància, dedicació i bon humor. Gràcies per fer-ho tot tan fàcil i per abraçar el meu Treball de Final de Màster com si fos teu.

En segon lloc, vull donar les gràcies als meus tutors del TFM. A Joan Soler per la seva constant atenció i la seva dedicació al llarg del projecte; i a Isabel Sellas per la seva guia i confiança, així com per saber fer la funció, sovint no tan agradable però totalment necessària, de fer-nos tocar de peus a terra quan tocava.

D'altra banda, vull agrair a Teresa Mirambell la possibilitat que ens ha brindat de dur a terme aquest projecte i la seva presència en tot moment al llarg del desenvolupament del treball posant al nostre abast tot allò que ens feia falta. Tanmateix, donar les gràcies a Montse Lleopart, que també ha volgut participar d'aquest projecte oferint-nos eines per a comprendre més bé allò que analitzàvem.

En quart lloc, cal donar les gràcies a tots els exalumnes entrevistats per oferir-nos el seu valuós testimoni i mostrar-se tan generosos amb nosaltres en el moment de compartir les seves experiències d'infantesa viscudes al Colomer.

Per últim, donar les gràcies també a Jacint Torrents, tutor d'en Miquel Rosell, pels seus consells; a Conxita Botargues, per formar-nos i encaminar-nos en el procés d'entrevistes; a Anna Brugués, per la maquetació, disseny i elaboració dels pòsters; a Laura Domingo, per les seves indicacions en relació a l'escola rural; a Pep Caro per la seva simpatia; a Laia Miralpeix i Guillem Sabaté, per la seva ajuda i col·laboració, així com a la família pel suport rebut i la paciència.

Resum

L'Escola El Colomer va ser una escola singular en la seva època. En un dels pitjors moments de la història de l'educació del nostre país, on es feia distinció de sexes, s'obligava a ensenyar i aprendre en castellà i els principis del règim de Franco hi eren presents en tot moment, Josefa Lleopart i Prat va crear una escola allunyada d'aquestes característiques que ofería als infants un entorn educatiu privilegiat. Per tal d'apropar-nos més a aquesta realitat s'ha reconstruït la història de l'escola i la biografia de la seva mestra a partir d'entrevistes a exalumnes de l'escola i d'un anàlisi documental. Paral·lelament, s'ofereix una aproximació de com va ser l'ensenyament de les matemàtiques en concret a l'escola i de quina va ser la formació específica en aquest camp de la mestra Josefa Lleopart, i s'analitza a través de la relació amb els continguts treballats al Màster en Innovació en Didàctiques Específiques.

Paraules clau: educació durant el franquisme, escola rural, innovació, matemàtiques.

El Colomer School became a singularity on its context. In one of the worst periods of our countries' education history, where segregation in sexes, the prohibition of Catalan and Franco's dictatorship ideas were the norm, Josefa Lleopart Prat achieved to create a school far from these ideals. She set up a school that offered its students a privileged learning environment. In order to understand this reality and rebuild the story of this school and its teacher, we have interviewed the alumna and analysed the remaining documents. At the same time, an approach to the teaching and learning process of maths specifically is offered, as well as a concrete explanation of Josefa Lleopart's training in mathematics. These aspects are further analysed by comparing them to the content given in the Master Degree on Innovation in Specific Didactics.

Key words: education during Franco's dictatorship, rural school, innovation, mathematics.

Índex

1. Introducció	6
2. Contextualització de la recerca	8
2.1. Justificació	8
2.2. Objectius i preguntes d'investigació.....	9
2.3. Metodologia i procediment.....	9
3. Marc teòric.	26
3.1. Context Històric.....	26
3.2. Context Històric Educatiu	28
3.3. Marc Legal	32
3.4. Formació de mestres a l'escola Normal de Barcelona durant el franquisme.....	41
3.5. L'escola i el món rural al segle XX.....	49
3.6. Coneixements del professorat per ensenyar	56
3.7. Metodologia per aprendre matemàtiques amb comprensió.....	61
4. La mestra: Josefa Lleopart i Prat (1916-2010)	63
4.1. Biografia	63
4.2. Formació en l'àrea de matemàtiques.....	70
4.3. La senyoreta Pepita	70
5. L'Escola El Colomer (1942-1961).....	75
5.1. Història de l'Escola El Colomer	75
5.2. Ubicació i instal·lacions	81
5.3. Organització i funcionament	87
5.4. Escola de tots	89
5.5. Ensenyaments i metodologia	90
5.6. Relació de l'escola amb l'entorn	93
5.7. Les matemàtiques a l'escola.....	98
6. Conclusions	114
7. Proposta de museïtzació.....	124
8. Epíleg.....	130
9. Referències bibliogràfiques i bibliografia consultada	134
10. Annexos (CD adjunt)	138

1. Introducció

Aquest document consisteix en el Treball Final de Màster del Màster en Innovació en Didàctiques Específiques, amb especialitat en matemàtiques, cursat a la Universitat de Vic-Universitat Central de Catalunya.

El treball té per objectiu conèixer, descriure i analitzar com era l'ensenyament de les matemàtiques a l'Escola El Colomer i quina formació tenia la seva mestra Josefa Lleopart en relació a aquesta matèria. Per tal de poder-me aproximar a aquesta qüestió, però, cal abans conèixer quina era la realitat de l'escola, com era la seva mestra en detall i què significava dins el context de l'època si la comparem amb les escoles contemporànies de la mateixa tipologia.

Cal esmentar que aquest document forma part d'un projecte més ampli que neix de la voluntat de Teresa Mirambell, filla de Josefa Lleopart, de documentar l'escola que havia existit a casa seva i de deixar constància del paper que hi va tenir la seva mare. Dins aquest projecte hi som immersos dos estudiants del Màster en Didàctiques Específiques, en Miquel Rosell i jo, i per aquest motiu els nostres treballs es troben estretament vinculats. És per això que la part consistent en la descripció i anàlisi de l'escola i de la seva mestra l'hem treballat conjuntament, així com el marc teòric que s'hi relaciona. A partir d'aquí, els nostres projectes es diversifiquen: en aquest treball s'hi pot trobar la descripció i anàlisi de les matemàtiques a l'escola, mentre que en el seu hi trobem els mateixos apartats però vinculats a les Ciències Experimentals.

El treball s'estructura en 10 apartats. El primer, aquest mateix, introdueix el projecte al lector. El segon apartat consisteix en la contextualització de la recerca on es posen de manifest la justificació del treball, els objectius i preguntes d'investigació i la metodologia i procediments seguits per a fer la recerca. Posteriorment hi trobem el marc teòric amb referents bibliogràfics relacionats amb el context històric i educatiu, el marc legal de l'època, la formació dels mestres, l'escola i el món rural al segle XX i els coneixements del professorat per ensenyar. Els apartats 4 i 5 mostren els resultats obtinguts en la recerca. El primer es refereix a la mestra, Josefa Lleopart, on s'ha reconstruït la seva biografia i es fa esment de la formació rebuda en matemàtiques.

Culmina amb un apartat de caire més subjectiu on s'hi combinen opinions dels alumnes que ens permeten entendre com era ella com a persona i mestra. El segon, el capítol 5, ens mostra els resultats relacionats amb l'escola, tot allò que hi té a veure, així com un apartat específic sobre l'ensenyament de les matemàtiques a l'escola. Al sisè apartat s'hi presenten les conclusions estructurades en quatre apartats que fan referència directa a les quatre preguntes d'investigació que guien la recerca. L'apartat 7 és una proposta de museïtzació al Mas el Colomer dels resultats obtinguts en el projecte i de diversos materials d'interès general. A l'epíleg, apartat 8, s'hi troben les reflexions personals sobre el procés de desenvolupament d'aquest projecte, les possibles futures línies de recerca relacionades amb el projecte i les fortaleses i debilitats identificades en el treball. Per últim, a l'apartat 9, hi trobem les referències bibliogràfiques i la bibliografia consultada per a realitzar aquest document. A continuació hi ha el llistat d'annexes, apartat 10, que es poden trobar al CDROM adjunt i que permeten acabar d'entendre quina va ser la realitat de l'Escola El Colomer.

2. Contextualització de la recerca

2.1. Justificació

En primer lloc cal destacar que aquesta recerca no s'hauria realitzat sense la proposta inicial de Teresa Mirambell a la Universitat de Vic-Universitat Central de Catalunya, d'escollir algun estudiant que pogués documentar la història de l'Escola El Colomer i deixar constància de la tasca realitzada allà per Josefa Lleopart, la seva mare, durant aquells anys. I, en conseqüència la proposta de Jacint Torrents a nosaltres per desenvolupar aquesta tasca.

Després de valorar aquesta proposta amb els professors del Màster en Innovació en Didàctiques Específiques, Isabel Sellas i Arnau Amat, i contemplar la possibilitat de relacionar aquesta recerca amb el Treball Final de Màster la proposta encara va prendre més sentit. Va ser en aquest moment en què es va decidir tirar endavant la proposta de documentació de la història de Josefa LLeopart i El Colomer en general, i de la didàctica de les ciències i les matemàtiques en concret i respectivament. Paral·lelament, la possibilitat de posteriorment transformar el TFM en una publicació i una proposta de museïtzació al Mas el Colomer, convertia la realització d'aquest treball en una tasca encara més motivadora.

Com a estudiants del Màster en qüestió, no podem passar per alt la gran oportunitat que aquest projecte ens brindava de contrastar els coneixements ja obtinguts de didàctica innovadora amb una metodologia, una gestió d'aula i una escola que forma part de la història recent de l'educació a casa nostra.

D'altra banda, realitzar una recerca etnogràfica i històrica representava a nivell personal un repte i alhora adquirir uns coneixement que fins al moment no teníem, ja que era la primera vegada que ens disposàvem a fer un treball d'aquestes característiques. En relació a aquest fet, no podem obviar que ens trobàvem davant del moment adequat per tirar endavant aquest projecte ja que teníem la possibilitat de contactar, entrevistar i conversar amb exalumnes i protagonistes d'una escola singular.

Per últim, veiem en aquest treball el repte i alhora l'interès de poder documentar un llegat històric, fins aleshores desconegut, que permetés aportar un granet de sorra al coneixement global que tenim actualment sobre el que va ser l'escola a Catalunya durant la dictadura franquista.

2.2. Objectius i preguntes d'investigació

Al iniciar aquest projecte, per la informació que se'ns va proporcionar, intuïem que tant l'escola el Colomer com la seva mestra, Josefa Lleopart, van ésser casos singulars en l'àmbit educatiu dins el context històric de l'època. Per tal d'aprofundir en aquesta recerca i poder entendre quina va ser la realitat d'aquella escola, es proposen quatre preguntes que guiaran la investigació. Dues d'elles, les primeres, pretenen donar resposta a un marc general centrat en l'escola en sí i la mestra Josefa Lleopart. Aquestes ens permeten contextualitzar les dues posteriors i serveixen com a punt de partida per a poder respondre dues preguntes centrades en l'ensenyament i la formació en matemàtiques de manera específica:

- **Pregunta d'investigació 1.** Quins elements diferenciaven la mestra, Josefa Lleopart, de les mestres de l'època?
- **Pregunta d'investigació 2.** Quins elements diferenciaven l'Escola el Colomer de les escoles existents en aquell context històric?
- **Pregunta d'investigació 3.** Quina formació tenia la mestra, Josefa Lleopart, en matemàtiques?
- **Pregunta d'investigació 4.** Com era l'ensenyament de les matemàtiques a l'Escola El Colomer?

2.3. Metodologia i procediment

En aquest apartat es descriuen tots els passos seguits durant l'elaboració del projecte. En primer lloc es presenten les fases en què s'ha distribuït la recerca i la seva temporització. En segon lloc, hi trobem descrits els aspectes ètics que envolten la recerca. Posteriorment, s'explica quina ha estat la metodologia seguida per a realitzar

la recerca, i, per últim, hi trobem descrits els materials utilitzats per recollir les dades, interpretar-les i analitzar-les.

Totes les decisions preses durant el projecte tenen com a última finalitat donar resposta a les preguntes d'investigació proposades inicialment relacionades, de manera general, amb l'escola i la mestra i, de manera concreta, amb la formació i l'ensenyament de matemàtiques a l'escola.

Fases i temporització general de la recerca

La temporització d'aquest treball i les fases en les que l'hem dividit, s'ha dissenyat tenint en compte les parts de les que consta un Treball de Final de Màster i d'acord amb la disponibilitat temporal de tots els membres implicats en el projecte.

Fase	Període	Descripció de tasques
Fase 1	Abril 2016	Presentació de la proposta.
Fase 2	Abril-Juny2016	Redacció del marc teòric.
Fase 3	Juny-Agost 2016	Realització i enregistrament de les entrevistes.
Fase 4	Setembre–Octubre 2016	Transcripció de les entrevistes.
Fase 5	Octubre-Desembre 2016	Anàlisi de les entrevistes i contrast amb el marc teòric.
Fase 6	Desembre2016-Febrer 2017	Redacció de les conclusions obtingudes i lliurament del treball teòric.
Fase 7	Març 2017	Preparació de la defensa oral i exposició del TFM.

Aspectes ètics de la recerca

Pel que fa als aspectes ètics de la recerca, hi ha diversos factors que s'han tingut en compte. Entre ells hi trobem la veracitat del projecte, l'aplicabilitat, la consistència i la neutralitat.

En primer lloc s'ha tingut en compte la veracitat del projecte. Abans que res es tracta d'una recerca que per molt que estigui realitzada per subjectes humans i hi intervingui la inherent subjectivitat de l'investigador ha de ser el més veraç possible, i tenint en compte que el projecte s'emmarca en el paradigma interpretatiu aquesta veracitat es traduirà en el paper en credibilitat. Totes les dades i resultats exposats busquen ser coherents i lògics d'acord amb el context de l'època i els testimonis que hi ha, a més a més de la informació proveïda per les fonts primàries que s'hi vinculen.

D'altra banda, també és un aspecte clau l'aplicabilitat del projecte. Tractant-se en aquest cas d'una escola molt particular i singular per aquella època és evident que les dades no es podran extrapolar a qualsevol escola ni es pot generalitzar sobre els resultats obtinguts però sí que s'ha tingut en compte que les dades puguin ser transferibles a contextos semblants i que tota la informació i resultats obtinguts puguin ser útils en el camp tant social com educatiu per ajudar-nos a entendre més bé la realitat d'aquella època.

En tercer lloc s'ha tingut en compte la consistència de les afirmacions que es fan. Tot allò que s'afirma té un fonament clar i un context que ho justifica, no hi han extrapolacions (si no són tractades com a tal) ni afirmacions gratuïtes.

S'ha estat molt a l'aguait, també, de la neutralitat del projecte. L'opinió personal en tot moment ha estat fonamentada en aspectes objectius de la recerca i s'ha tingut sempre present l'objectivitat, ja que es tracta d'un projecte basat en gran part en experiències personals que sovint poden estar molt influenciades per l'emoció i el sentiment amb què han estat viscudes.

Finalment, es considera que també cal mencionar temes relatius a la privacitat i el respecte cap a totes aquelles persones que han volgut participar en el projecte. Tots els exalumnes entrevistats i les persones que han aportat informació a aquest projecte han donat el seu consentiment per no mantenir l'anonimat, un aspecte que es considera molt positiu ja que en un treball històric, conèixer la identitat dels entrevistats ajuda a donar fiabilitat i credibilitat al projecte.

Cal esmentar també s'ha tingut molta cura de les fonts primàries que ha proporcionat la família i exalumnes, així com de tots els materials que hem analitzat, tractant-los amb el màxim rigor i cura possible, interpretant-los de manera raonada i retornant-los en l'estat en què es van trobar o millor.

Perspectiva Metodològica

El projecte d'investigació de l'Escola El Colomer s'emmarca dins el paradigma d'investigació interpretatiu ja que es tracta d'una recerca dinàmica, múlticonstruïda i divergent, que té per objectiu entendre i interpretar la realitat, els significats de les persones, percepcions, intencions i accions. És per tot això que la metodologia que s'ha utilitzat per a fer el treball és qualitativa descriptiva, amb l'investigador com a principal instrument de recerca i amb l'ús de les perspectives dels participants com a principals fonts d'informació. La recollida d'informació per tal de fer la recerca s'ha realitzat majoritàriament mitjançant l'ús de fonts orals i de fonts documentals primàries.

Dins el paradigma interpretatiu i la metodologia de recerca qualitativa el treball contempla dues metodologies de recerca:

- Per a la fase de recuperació del patrimoni material i oral s'ha seguit la metodologia de recerca pròpia del mètode etnogràfic, que comporta observar les pràctiques culturals d'un determinat grup social i participar-ne per tal de poder contrastar allò que se'n diu i el que realment es fa. En aquest cas particular, participar de l'escola no ha estat possible ja que ara no existeix però si que s'han entrevistat persones que n'havien format part i s'han analitzat els documents que queden de l'època per tal de poder entendre més bé aquella realitat.
- Per a la fase d'interpretació de resultats s'ha seguit la metodologia interpretativa i qualitativa.

És evident que per a la recerca que s'ha fet en aquest TFM la metodologia qualitativa és la més adient per a investigar aquest àmbit. Dins la recerca qualitativa, el mètode que s'ha utilitzat per construir i vertebrar la investigació, és l'etnografia. Sense oblidar,

que el què es presenta és una recerca històrica on l'objectiu no ha estat un altre que recollir dades fiables que ens han permès oferir una visió global del fenomen de la recerca. La validesa de les dades s'ha aconseguit a través del contrast i de la profunditat d'aquestes dades recollides i observades. Al tractar-se d'un estudi sobre un fenomen, el mètode de l'etnografia és el més representatiu. Aquest anàlisi s'ha fet a partir de la comprensió dels contextos, les activitats i les creences, entre d'altres, de les persones que formaren part d'aquesta escola, entenent doncs, que bàsicament s'han utilitzat fots primàries.

Recollida i anàlisi de dades: instruments.

En aquest apartat el que es pretén és explicar amb detall quins instruments s'han utilitzat per a la recollida de dades i l'anàlisi posterior d'aquestes. Com s'ha mencionat, es tracta d'una recerca d'investigació de caire qualitativa i emmarcada dins el paradigma interpretatiu. S'ha investigat i documentat la història d'una escola i de la seva mestra a partir del testimoni dels que van ser els seus alumnes. És pràcticament l'única font d'informació de la que es disposava i es va considerar que era la manera més fiable d'aproximar-se al que va ser l'Escola El Colomer i la seva mestra, Josefa Lleopart.

Per aquest motiu, derivat de la naturalesa de la recerca en sí, es va creure que l'instrument de recollida de dades òptim havia de ser l'entrevista. Val a dir també que a l'obtenció de dades a través d'entrevistes, cal sumar-hi l'anàlisi documental que s'ha dut a terme. En aquesta línia, es considera oportú destacar que l'entrevista és una eina molt útil per a obtenir informació de fets, persones o moments històrics als quals no pots tenir accés, com assenyalen Blaxter, Hughes i Tight (2008).

La justificació per tal d'escollir aquest mètode d'investigació és podria trobar en els punts següents:

- Manca d'informació escrita o publicada sobre l'Escola El Colomer i Josefa Lleopart.
- Possibilitat de recuperar la memòria d'un gran nombre d'alumnes i familiars.
- Reconstruir la història a partir d'aquests testimonis directes.

- Naturalesa de la recerca.

En el moment de realitzar les entrevistes s'ha tingut en compte que la majoria d'alumnes als que s'entrevistaven tenen més de setanta anys. Per tal de treure el màxim d'informació possible s'han plantejat entrevistes pautades o dirigides, sempre deixant un ampli marge perquè els entrevistats expliquin la seva experiència. S'ha considerat important, també, iniciar les entrevistes amb un guió establert però no tancat i deixant explicar les anècdotes que els entrevistats considerin oportunes. El guió, com bé diu el seu nom, ha servit per això, per guiar l'entrevista, però en cap cas ha estat quelcom tancat¹.

Descripció del procés de recollida i anàlisi de dades de l'entrevista

A continuació es descriu el procés seguit per a realitzar les entrevistes. Cal esmentar, que aquesta part del projecte, així com la major part de la recollida de dades la vam realitzar conjuntament amb el meu company Miquel Rosell.

1. Després d'elaborar un guió inicial de com havia de ser el treball de camp i de contrastar-lo amb el tutor, vam fer una formació amb l'antropòloga, i col·lega del professor Jacint Torrents, Conxita Botargues. L'objectiu d'aquesta formació no va ser un altre que dotar-nos d'unes nocions bàsiques sobre l'entrevista per tal d'obtenir-ne el màxim fruit possible. Va resultar del tot interessant i productiu ja que a causa de la nostra inexperiència en la matèria vam aprendre molt. A part de treballar els aspectes més informals de l'entrevista com per exemple el tracte amb els entrevistats, l'horari, etc. també vam poder elaborar un primer guió d'entrevista que posteriorment ens va ajudar a elaborar els definitius.
2. El segon pas va ser trobar-nos amb Teresa Mirambell, filla de Josefa Lleopart. L'objectiu d'aquesta primera trobada era parlar sobre com encarar les entrevistes als exalumnes ja que ella era qui en posseïa el contacte i a part, els coneixia. Era una trobada important ja que el seu criteri era fonamental per a poder realitzar el treball de camp. Prèviament havíem acordat amb els tutors entrevistar un total de set o vuit alumnes. També en aquesta trobada, Teresa Mirambell ens va cedir tot el

¹ Vegeu annex 1. Tots els annexos que citem a partir d'aquest moment es poden trobar en el CD adjunt.

material documental que tenia de l'escola i de la seva mare. Ella va proposar fer les entrevistes en petits grups de tres ja que així l'un per l'altre potser recordaven més i amb més precisió. La proposta ens va semblar coherent. Finalment cal destacar que es considerava importantíssim fer-li una primera entrevista a ella per tal de guiar les posteriors als alumnes. El fet d'entrevistar primer a Teresa Mirambell, és quelcom que vam acordar tant amb els tutors com amb la Conxita Botargues. Des del primer moment tots vam ser conscients que era la persona que ens podia proporcionar més informació i de més qualitat ja que a banda de ser la filla, durant un període també va ser alumna de l'Escola El Colomer. Per tot això, era evident que la primera entrevista l'havíem de fer a ella.

3. El següent pas va ser elaborar les entrevistes. En primer lloc la que es faria a Teresa Mirambell i a continuació la dels alumnes. Tot i que part de l'entrevista podia ser igual o semblant era important elaborar dues entrevistes ja que en la primera es parlaria també d'aspectes personals i familiars de Josefa Lleopart ja que l'entrevistada és la seva filla. Així doncs aquesta primera entrevista es va estructurar en els següents apartats:

- **Informació personal de l'entrevistada:** biografia, professió i família.
- **Josefa Lleopart com a mare i persona:** En aquest apartat l'objectiu era conèixer de primera mà com era la protagonista de la recerca però en l'àmbit més personal. Com era com a persona, com era com a mare, les relacions familiars, la personalitat, etc. Amb aquest apartat també es pretenia conèixer quina va ser la seva trajectòria de vida, incloent-hi la formació, les professions que va exercir i la seva rutina de vida.
- **Josefa Lleopart com a mestra:** A banda de ser la seva mare, durant un temps també va ser la seva mestra. En aquest apartat preteníem aprofundir en saber com era Josefa Lleopart com a mestra. Com la veia ella que precisament era la seva filla.
- **Mas el Colomer:** Saber com era la vida en aquella casa, en aquella època. La vida familiar que hi havia i les seves singularitats.

- **Escola El Colomer:** En aquella casa a banda de viure-hi també hi anava a escola ja que hi havia l'escola que la seva mare havia creat. En aquest apartat la intenció era conèixer com va ser l'Escola El Colomer: qui en formava part, com funcionava, quina va ser la seva història, etc.
 - **Les matemàtiques a l'Escola El Colomer:** a nivell concret l'objectiu és poder entendre com els alumnes de l'Escola el Colomer van aprendre matemàtiques de manera específica i com eren ensenyades per part de la seva mestra Josefa Lleopart, per tal de poder apropar-nos a conèixer quines creences i metodologies tenia.
4. Tenint l'entrevista preparada, era lògic que el següent pas fos entrevistar a Teresa Mirambell. Sens dubte sabíem que era l'entrevista més important i que l'havíem de fer a consciència. El resultat va estar a l'alçada de les expectatives. L'entrevista va durar al voltant de les tres hores i en vam poder obtenir molta informació. Per tal de no perdre cap detall es va decidir enregistrar les entrevistes amb vídeo i àudio.
 5. Realització de la primera entrevista a exalumnes. Una de les informacions més rellevants que vam poder obtenir de l'entrevista amb Teresa Mirambell és que la segona alumna que va anar a l'escola, Carme Mir, va esdevenir més endavant la seva ajudant a part de ser-ne alumne. Ella ajudava a Josefa Lleopart a gestionar l'aula quan hi havia molts alumnes i tenien edats totalment diferents. A més, Carme Mir també era qui ocupava el lloc de mestra quan Josefa no hi era. Vam coincidir amb la Teresa Mirambell que la primera entrevista a exalumnes li havíem de fer a ella. Teresa Mirambell es va ocupar d'explicar per sobre el projecte a Carme Mir i també de citar-la. Ho va fer juntament amb Maria Musach i Josep Musach, dos germans que van anar a l'escola juntament amb Carme Mir. Així doncs, la primera entrevista a exalumnes la vam fer a Vic, a casa de la Carme Mir i juntament amb la Maria Musach i en Josep Musach. Entenent també la quantitat d'informació que ens podrien aportar aquests tres alumnes i, en especial la Carme Mir, vam elaborar el guió de l'entrevista partint dels consells i els aprenentatges de la formació en antropologia però també de l'experiència de la primera entrevista realitzada a Teresa Mirambell. Tot i que en qualsevol entrevista, sigui de familiars o

exalumnes, tota informació és benvinguda, és evident que en aquesta ens volíem centrar més en la figura de Josefa Lleopart com a mestra i sobretot en el funcionament de l'escola. Amb aquestes premisses vam elaborar un segon guió² que com l'anterior, era obert i ens havia de servir precisament per guiar l'entrevista. En cap cas era un guió rígid. Els apartats o blocs de l'entrevista van ser els següents:

- **Informació personal:** és evident que en primer lloc ens interessava conèixer a les persones que ens disposàvem a entrevistar. Com es deien, quina edat tenien, d'on venien, durant quins anys van estudiar a l'Escola El Colomer, com anaven a l'escola, per què van anar a aquella escola, etc.
- **L'Escola El Colomer:** Un dels grans blocs de l'entrevista. Els records més personals que en tenen, com era un dia a l'Escola El Colomer, quines assignatures feien, quin horari feien, quants eren a classe, de quines edats, i un llarg etc. Si un dels principals objectius de la recerca és recrear i documentar de la forma més fidel possible l'Escola El Colomer, és evident que en aquest apartat ens hi havíem o més ben dit, s'hi havien d'esplaiar tant com fos possible.
- **La mestra:** amb quina paraula la definirien, com era a dins l'aula, també com era a fora, quina relació tenien amb ella, quins valors transmetia, etc. L'altre gran bloc de l'entrevista i també de la recerca.
- **Les matemàtiques a l'escola:** en aquesta apartat es pretenia recollir informació concreta sobre com eren les matemàtiques a l'Escola El Colomer des del punt de vista metodològic, de gestió d'aula, de continguts treballats, etc. Tot i això, ens vam trobar amb el fet que els exalumnes eren molt grans i tenien records molt difusos sobre com eren les classes al Colomer. Recordaven algunes experiències concretes que els havien quedat marcades a la memòria, la majoria d'elles de moments que fugien de la quotidianitat, però no eren capaços de descriure com era una classe de matemàtiques en detall ni tampoc de quins continguts es treballaven ni com.

² Vegeu annex 2.

- **Aspectes singulars:** en aquest apartat volíem repassar aspectes que també formaven part de l'escola però no eren tan formals. Si creien que feien coses al Colomer que no es feien a altres escoles, com eren les obres de teatre que feien, si feien excursions, extraescolars, etc.
6. La segona entrevista a exalumnes. Aquesta entrevista, com l'anterior, també la va organitzar Teresa Mirambell. Ella va ser qui es va posar en contacte amb els exalumnes que volíem entrevistar i qui els va citar. En aquesta ocasió vam entrevistar a cinc exalumnes, Mercè Muntal, Miquel Jutglar, Montserrat Cabanes, Josep Baulenes i Josep Bruguera, i ho vam fer a casa de Teresa Mirambell. Ella també hi va ser i va ajudar a guiar l'entrevista amb aspectes rellevants que ella ja havia recordat en la seva entrevista. El guió va ser el mateix que l'utilitzat en l'anterior.
 7. Tercera i darrera entrevista a exalumnes. En aquesta ocasió vàrem entrevistar els exalumnes més grans. Molts d'ells ja en l'època que anaven a l'escola treballaven de mosso durant el dia i a la tarda anaven a escola al Colomer. Era el que avui en dia podria semblar una escola d'adults. Tot i que vam utilitzar el mateix guió que en les dues entrevistes a exalumnes anteriors, vam puntualitzar o matisar en algun aspecte ja que en aquesta ocasió els alumnes van anar a una escola diferent, l'escola de tarda i per adults. Aquesta tercera entrevista a exalumnes la vam fer al Mas el Colomer amb un total de 7 exalumnes: Pilar Ges, Dolors Blancafort, Francisca Serrat, Miquel Anton Hernandez, Josep Anton Hernandez, Pere Muntal.
 8. Val a dir que aquesta entrevista va ser força diferent a les anteriors. El fet de ser tants va fer que l'entrevista fos una mica més difícil de gestionar. Si bé és cert que van anar sorgint tots els temes que ens interessaven, hi havia una mica més de desordre en les explicacions. En moltes ocasions parlaven més d'un a la vegada i el tema principal derivava a coses més secundàries. No obstant, vam poder-la anar guiant i vam poder obtenir també molta informació i molt valuosa, com en les anteriors. Podríem dir que en aquest cas, però, la informació ens va servir per a

fer-nos una idea general de com era l'escola de tarda més que no pas per entendre aspectes concrets del centre.

9. Transcripció de les entrevistes. La primera entrevista que vam realitzar a Teresa Mirambell així com la segona, a Carme Mir i Josep i Maria Musach, es van transcriure de forma literal³. Les altres dues estan enregistrades tant amb gravació de veu com amb gravació de vídeo i han estat consultades quan ha estat necessari.

10. Categorització de les entrevistes. Tot i que al redactar els guions de les entrevistes ja entreveiem algunes categories que ens servien per analitzar la informació obtinguda, no va ser fins la posterior lectura de les transcripcions que vam poder definir clarament quina havia de ser categorització de les entrevistes. Finalment les categories resultants han estat les següents:

- **El Colomer escola:** aspectes generals que tinguin a veure, de forma directe, amb l'escola.
- **Organització de l'escola:** com era un dia a l'escola. Quines eren les assignatures que feien quants alumnes hi havia a l'aula i quines edats tenien. Són tots els aspectes d'organització relacionats amb el funcionament d'una escola en general i de l'Escola el Colomer en concret.
- **Metodologia:** com ensenyava la mestra, Josefa Lleopart, i com aprenien els alumnes. Quins llibres i materials feien servir, quines activitats d'aprenentatge feien, etc.
- **Les matemàtiques a l'escola:** on s'hi agrupaven totes les experiències explicades pels entrevistats relacionades amb l'ensenyament de les matemàtiques a l'escola.
- **Aspectes no formals de l'escola:** que representava anar a l'Escola el Colomer, anècdotes, vivències, experiències, etc.
- **Escola d'adults:** com funcionava l'escola de tarda, quin era el perfil d'alumnes que hi anaven, què estudiaven, quin horari feien, etc.

³ Vegeu annexos 3 i 4.

- **Relació mestra–alumnes:** com era el tracte de Josefa Lleopart amb els seus alumnes, tant en el que és estrictament la funció docent com en el que no ho és.
- **Formació de Josefa Lleopart:** quan i on es va formar. Quins són els estudis que va realitzar.
- **Josefa Lleopart (biografia):** aspectes relacionats amb la vida de Josefa Lleopart.
- **Josefa Lleopart, mare i mestra:** vivència de Teresa Mirambell vers la seva mare i també mestra.
- **Aspectes familiars:** informació rellevant per a la recerca relacionada amb la família de Josefa Lleopart.
- **Teresa Mirambell:** aspectes relacionats amb la vida de Teresa Mirambell.

11. Buidatge i anàlisi de les entrevistes. Per a poder fer el buidatge de les entrevistes i el corresponent anàlisi d'aquestes s'ha utilitzat una taula elaborada per nosaltres mateixos⁴. Aquesta taula segueix les categories esmentades en el punt anterior i pretén classificar la informació que hi havia en les entrevistes en diferents apartats. En aquesta graella evidentment hi ha el fragment de la transcripció a analitzar, i les idees més rellevants que se'n poden extreure. També hi trobem una anàlisi d'aquestes idees i un apartat destinat a les observacions, anotacions més personals i subjectives. A continuació es mostra un exemple de la taula:

	Transcripció	Idees rellevants	Anàlisi de la casella anterior	Observacions
Metodologia	espera't, la meva mare tenia l'encarregat de la setmana, que era dels grans, que aquell era l'encarregat d'ajudar als petits.	Hi havia un encarregat de la setmana que ajudava als petits	Hi havia treball entre iguals. Alumnes més grans ajudaven als més petits.	Aula multi nivell que segurament va sorgir per necessitat.

Figura 1. Fragment de la graella d'anàlisi de les entrevistes definida a partir de les categories d'anàlisi escollies. Font: elaboració pròpia.

Per a poder realitzar la categorització de les entrevistes, es va realitzar un anàlisi del text consistent en el subratllat de diferents apartats de l'entrevista utilitzant un color diferent per a cada categoria. D'aquesta manera, va resultat

⁴ Veure annex 5.

molt visual saber de quin tema estàvem parlant en cada moment de l'entrevista i per accedir ràpidament a fragments que ens interessessin per a desenvolupar la recerca.

A continuació es presenta una graella amb la llista d'exalumnes entrevistats. En els primers dos casos hi trobem també l'any en què van néixer i la professió a la que es van dedicar després d'estudiar a l'Escola El Colomer. Els noms dels exalumnes es presenten agrupats de la mateixa manera en què els vam entrevistar:

<p>Entrevista Exalumnes 1:</p> <ul style="list-style-type: none"> • Carme Mir Guiteres (1939). Modista. • Josep Musach Rifà (1941). Funcionari. • Maria Musach Rifà 1945. Mestressa de casa. 	<p>Entrevista Exalumnes 2:</p> <ul style="list-style-type: none"> • Josep Bruguera Corominas (1947). Reparació TV. • Miquel Jutglar Riera (1948). Comercial Automòbils. • Montserrat Cabanes (1950). Cuidadora gent gran. • Mercè Muntal Riera (1951). Fornera. • Josep Baulenes Guiteres (1945) Corredor d'assegurances. 		
<p>Entrevista Exalumnes 3:</p> <table border="0" style="width: 100%;"> <tr> <td style="vertical-align: top;"> <ul style="list-style-type: none"> • Dolors Blancafort • Pilar Ges • Ramon Muntal Riera • Josep Anton Hernández </td> <td style="vertical-align: top;"> <ul style="list-style-type: none"> • Francisca Serrat Famades • Pere Muntal Capdevila • Miquel Anton Hernández </td> </tr> </table>		<ul style="list-style-type: none"> • Dolors Blancafort • Pilar Ges • Ramon Muntal Riera • Josep Anton Hernández 	<ul style="list-style-type: none"> • Francisca Serrat Famades • Pere Muntal Capdevila • Miquel Anton Hernández
<ul style="list-style-type: none"> • Dolors Blancafort • Pilar Ges • Ramon Muntal Riera • Josep Anton Hernández 	<ul style="list-style-type: none"> • Francisca Serrat Famades • Pere Muntal Capdevila • Miquel Anton Hernández 		

Figura 2. Graella amb els noms, anys de naixement i professions dels exalumnes entrevistats. Font: elaboració pròpia.

Descripció del procés de recollida i anàlisi de dades documentals

Com ja s'ha mencionat, en la primera trobada que vam fer amb Teresa Mirambell se'ns va proporcionar tot el material que guardava de l'escola i documents de la seva mare

en relació a la professió de mestra o de l'escola. Aquests documents no estaven classificats de cap manera i ens els va cedir per portar-los a la Universitat, classificar-los i fer-ne la catalogació.

1. La primera tasca que vam realitzar va consistir en fullejar-ho tot i diferenciar tres categories: documents, llibres i fotografies. Dins d'aquestes tres primeres categories hi vam posar tot tipus de documents, tot tipus de llibres i tot tipus de fotografies.
2. En segon lloc vam analitzar els documents. Inicialment ens vam llegir tots els documents que hi havia i els vam classificar dins d'una carpeta arxivadora en les categories següents:
 - **Documents de gestió de l'escola:** on hi vam posar rebuts de llibres, fulls de matrícula, cartilles d'escolaritat dels alumnes, etc.
 - **Documents personals:** que recull cartes de la mestra als alumnes, cartes personal relacionades amb l'escola, títols de formacions, etc.
 - **Inspecció:** on hi ha cartes amb l'inspector, una llibreta que recull les inspeccions rebudes, etc.
 - **Documents legals de l'escola:** on hi trobem bàsicament tots els documents relacionats amb la legalització de l'escola.
 - **Documents normatius:** on hi trobem llibrets de l'Estat que donen orientacions als mestres sobre com realitzar determinats aspectes de la tasca docent, com per exemple com utilitzar les cartilles d'escolaritat, com avaluar formalment als alumnes, etc.
 - **Rebuts i impostos:** on hi trobem rebuts de la afiliació de Josefa Lleopart a la federació de centre d'ensenyança primària i comercial no estatal de Barcelona, o rebuts d'impostos pagats per diverses raons.
 - **Escola de Tona:** inclou tots els documents relacionats amb l'Escola El Colomer a partir del moment que es va traslladar a Tona.
 - **Excursions:** hi trobem documents relacionats amb les excursions que feien des de l'escola.

- **Teatre:** hi ha textos de teatre o fulls on es veu com organitzaven les funcions teatrals del col·legi.
3. Posteriorment, ens vam dedicar a organitzar els llibres de text i quaderns dels alumnes en diverses categories. Inicialment els vam classificar en assignatures. Així doncs ens van quedar els blocs següents:
- Matemàtiques
 - Ciències experimentals
 - Ciències socials
 - Llengua castellana
 - Llatí
 - Religió
 - Dibuix
 - Labors
 - Varis

Dins de cada bloc, posteriorment, els vam organitzar en diverses subcategories:

- **Llibres de primària de l'escola**
 - Llibre de text de l'alumne
 - Llibre del mestre
 - Llibre de consulta
 - Quadern d'activitats
- **Llibre de batxillerat de l'escola**
 - Llibre de text de l'alumne
 - Llibre del mestre
 - Llibre de consulta
 - Quadern d'activitats
- **Llibres de batxillerat de la formació de la mestra**
 - Matemàtiques
 - Ciències
 - Varis

- **Llibres dels estudis de magisteri de la mestra**

- Pedagogia
- Matemàtiques
- Ciències
- Varis
- Treballs

- **Quaderns de treball dels alumnes**

- Matemàtiques
- Ciències
- Varis

4. En el cas concret de les fotografies, com que la majoria d'elles ja estaven organitzades en àlbums per temàtiques: teatre, comunions dels alumnes, sortides i la festa amb exalumnes al Colomer; no va fer falta classificar-les. Senzillament es va recórrer a elles en qualsevol moment necessari del desenvolupament del projecte.
5. Després de classificar els llibres i documents vam iniciar l'anàlisi. Pel que fa a l'anàlisi dels documents, es va fer a partir de la lectura minuciosa d'aquests i la posterior contrastació amb el marc teòric i els documents objectius de l'època que en parlaven. En el cas dels llibres, s'en van escollir uns quants per catalogar. Degut al fet que aquest projecte s'emmarca dins el Màster en Innovació en Didàctiques Específiques i la meva especialitat és la de Matemàtiques, tots els llibres escollits per a catalogar i inventariar són els llibres de text relacionats amb aquesta matèria. Dins aquest grup, s'hi troben llibres pertanyents al període de formació de la mestra i d'altra banda, llibres utilitzats a l'escola, tant de batxillerat com de primària. Són els d'aquest darrer grup, els de Primària els que s'han catalogat per la relació que existeix amb els continguts apresos al Màster. Per tal de realitzar la catalogació dels llibres es va

crear una graella d'anàlisi inspirada en M. P. Prendes (2001)⁵ de la que s'han tingut en compte molts aspectes en el moment de realitzar l'anàlisi i descripció dels llibres. La graella construïda per nosaltres⁶ conté tres apartats diferents amb diversos subgrups:

1. **Dades bàsiques:** on s'inclou la fitxa tècnica del llibre:
 - a. Títol.
 - b. Autor.
 - c. Curs.
 - d. Editorial.
 - e. Any.
2. **Contingut:** On s'explica de què tracta el llibre, quins temes s'hi poden trobar i com estan organitzats.
3. **Descripció i Anàlisi:** fa referència al com es tracten els temes presentats i amb quina finalitat. Així com la manera com s'exposen en el llibre, les idees que s'hi poden trobar implícites i la relació que té amb la didàctica de l'assignatura. En aquest apartat es tenen en compte els coneixements adquirits al llarg de les assignatures del Màster en Innovació en Didàctiques Específiques.

6. Després d'analitzar els llibres i quaderns es va redactar l'apartat de "l'ensenyament de les matemàtiques a l'Escola El Colomer" basat en allò observat en les graelles d'anàlisi.

⁵ Vegeu la graella d'anàlisi proposada per Prendes en l'annex 6.

⁶ Vegeu annex 7.

3. Marc teòric.

3.1. Context Històric

L'escola el Colomer, fundada el 1942 per Josefa Lleopart i ubicada al Mas el Colomer, terme municipal de Taradell fins l'any 1958, es troba emmarcada dins una època històrica de grans canvis i inestabilitats. En aquest apartat el que pretenem és contextualitzar aquesta època en la qual l'escola va existir al Colomer. Sens dubte una època molt singular dins la història de Catalunya. Cal conèixer d'on es venia i com van ser aquells anys per entendre molts factors que van fer que l'Escola El Colomer esdevingués una escola diferent a les contemporànies. Aquest apartat s'ha estructurat en dues parts: La Segona República 1931-1936, ja que és l'època en què Josefa Lleopart va rebre la seva formació inicial i en la que es van produir molts canvis en el marc educatiu que van condicionar l'època posterior; i la Guerra civil i la postguerra que és el moment en què neix l'escola i es desenvolupa el Colomer.

La Segona República, 1931–1936.

La Segona República és un període de la història de l'Estat espanyol que s'inicia el 14 d'abril de 1931 proclamant-se la República a Madrid i a Barcelona. El seu final té lloc el dia 1 d'abril de 1939 coincidint amb el final de la Guerra Civil espanyola.

El 9 de desembre de 1931 es va aprovar la Constitució que va configurar la república. També separava l'església de l'estat i reconeixia les autonomies. Altres aspectes rellevants de l'època són, entre d'altres, les nombroses i importants reformes de caire progressista i democràtic del govern d'Azaña. Aquestes reformes inclouen millores en l'àmbit laboral, la llei del divorci, la reforma de l'exèrcit, la construcció de noves escoles, la reforma agrària, etc.

La Segona República es pot dividir en quatre etapes segons l'evolució política. El govern provisional, el bienni reformista, el bienni conservador i el front popular. A continuació es presenta un breu resum amb els fets més rellevants de cada període.

- El govern provisional. 1931: és el període que va des de l'inici de la Segona República a l'abril de 1931 fins a l'aprovació de la Constitució espanyola el

desembre del mateix any. Aquest govern provisional el va presidir Niceto Alcalá-Zamora i amb la seva dimissió el va substituir Manuel Azaña. Cal destacar, en aquest període, que a nivell internacional s'estava vivint una gran crisi econòmica anomenada la Gran Depressió originada amb el crac del 29. A l'Estat espanyol també va repercutir, sobretot en la construcció i la indústria generant un augment de l'atur. A aquests fets se li ha de sumar els dubtes però també l'esperança pel canvi polític.

- El bienni reformista. 1931 – 1933: Període amb grans reformes i acompanyada d'una gran controvèrsia. Azaña és el primer president de la primera legislatura republicana. En aquest període es realitzen grans reformes com la reforma religiosa, la reforma de l'exèrcit, la reforma agrària, reformes de caire social i l'Estatut d'autonomia de Catalunya de l'any 1932, entre d'altres. Totes aquestes reformes no van agradar a l'Església Catòlica, a gran part dels terratinents ni a gran part dels militars. D'altra banda però, tampoc van aconseguir satisfer als sectors anarquistes ja que no les consideraven suficients. En l'àmbit educatiu, que és el que en definitiva ens interessa, es van produir molts canvis. Es van crear escoles d'educació primària, es va millorar el salari dels docents i es va promoció una important renovació pedagògica. Altres aspectes rellevants són per exemple suprimir la formació religiosa de caire obligatori i l'impuls de les Missions Pedagògiques, les quals tenien com a objectiu aportar instrucció i cultura al món rural.
- El bienni conservador o bienni negre. 1933 – 1936: El govern molt desgastat i el seu cap Manuel Azaña dimiteix. D'altra banda el president de la República Alcalá Zamora dissol les corts i convoca eleccions. A aquestes eleccions l'esquerra no es presenta unida, en contra de la dreta unida i organitzada. En conseqüència guanyen els partits de centredreta i amb aquest fet, es consolida un govern conservador. Es paren gran part de les reformes que fins al moment s'estaven duent a terme. Una crisi del govern provoca convocar unes noves eleccions legislatives al febrer de 1936.
- El Front Popular. 1936: a diferència de les anteriors eleccions, en aquestes l'esquerra es presenta organitzada. Les eleccions del 16 de febrer de 1936 les guanyen de manera clara, el Frente Popular. A continuació es van produir una

sèrie d'esdeveniments que provoquen una gran divisió política que més endavant desembocaran amb la Guerra Civil.

La Guerra Civil i la postguerra, 1936-1975.

A nivell historiogràfic la Guerra Civil espanyola es tracta d'un període curt cronològicament parlant. En canvi, per a la població contemporània va resultar molt més llarg. Al 1938 ja es preveia el final de la guerra i eren presents la fam, la misèria i la destrucció arreu del país. La historiografia referent a aquest període es pot dividir en diferents etapes:

- Etapa del 1936 al 1939. La Guerra Civil, les dues espanyes. Guerra armada entre dos bàndols totalment antagònics. Dues línies interpretatives, d'una banda la que lluitava la guerra en defensa de la religió catòlica i la civilització espanyola enfront de la socialització. La republicana en canvi defensava la democràcia on era molt present la lluita popular.
- Etapa del 1939 al 1975. La postguerra. Discurs lineal, la guerra civil havia tingut un vencedor legítim per governar el país. Es legitimava el franquisme i s'instaurava una dictadura que defensava la religió i la civilització.

En qualsevol cas, la guerra civil va esdevenir un fet històric clau en la història d'Espanya del segle XX. En primer lloc per que va acabar amb totes les reformes iniciades durant la Segona República, però també perquè la guerra va acabar amb l'inici de la dictadura del general Franco. Aquesta dictadura va esdevenir un règim polític i autoritari. El poder de la dictadura controlava el cap d'estat, el govern, que era de partit únic, i també l'exèrcit. Les corts no disposaven d'iniciativa legislativa ja que Franco posseïa el poder executiu i el legislatiu. A més, hi havia una forta persecució policial a membres de partits i sindicats clandestins.

3.2. Context Històric Educatiu

L'educació a l'Estat espanyol, 1868–1931.

Per seguir afinant una mica més la contextualització de la nostra recerca, a continuació presentem una radiografia de com estava l'educació durant aquest període. Sens

dubte, l'educació és un element clau per conèixer els aspectes culturals de qualsevol societat. En aquest aspecte Martínez, Maqueda i de Diego assenyalen:

“En la España de 1868 a 1930, desgraciadamente, la situación de este sector habría sido bastante negativa, tanto por el grado de escolarización como por la calidad de las enseñanzas impartidas, todo ello en función de una insuficiente asignación de recursos; a pesar de que las manifestaciones, al menos retóricas, de los sucesivos regímenes y gobiernos proclamando su atención a la enseñanza venían siendo una constante desde las Cortes de Cádiz.” (Martínez, Maqueda i de Diego, 1999:153).

Centrant-nos en l'educació primària en concret, els mateixos autors destaquen:

“ En el nivel primario, la falta de escuelas y maestros y el corto salario que se asignaba a éstos impidieron la alfabetización del país en un breve plazo. Por el contrario, al último tercio del siglo XIX se llegaba con cifras espectaculares de iletrados que superaban los dos tercios de la población.” (Martínez, Maqueda i de Diego, 1999:153).

A continuació es presenta una relació d'escoles públiques de primària d'aquest període:

Any	Escoles públiques
1870	22.711
1880	23.132
1908	24.861
1917	25.469
1923	29.487
1929	30.904
1931	35.989

Figura 3. Relació d'escoles públiques de primària durant el període de 1870-1931. Font: Martínez, Maqueda i de Diego, 1999.

A aquestes escoles cal sumar-hi les escoles privades, de les quals no hi ha un registre tant acurat però que es calcula que al 1900 acollia el 7 per cent de la població escolar. En aquesta mateixa línia presentem un detall dels mestres nacionals del primer terç del segle XX:

Any	Mestres de primària
1903	23.730
1916	24.789
1923	28.924
1928	33.518
1930	34.680

Figura 4. Relació de mestres d'escoles nacionals de primària durant el primer terç del segle XX. Font: Martínez, Maqueda i de Diego, 1999.

És evident doncs que els alumnes que s'escolaritzaven anaven augmentant cada any, millorant així l'educació de l'Estat. Martínez, Maqueda i de Diego assenyalen: *“Esta lenta e insuficiente, però continuada, mejoría cuantitativa fue acompañada por otras medidas de influencia más o menos directa en la calidad de la enseñanza. En este sentido habría que citar la creación de la **Escuela Superior de Magisterio** (1909) y la remodelación de la **Inspección de Enseñanza** (1913).”* (Martínez, Maqueda i de Diego, 1999:155).

L'educació a l'Estat espanyol, 1940–1980.

Fent un salt en el temps val la pena revisar en quina situació està l'educació a Espanya després de finalitzar la guerra civil, en la postguerra.

*“También la **enseñanza primaria** tras el paréntesis de la guerra civil entraría en un período de profundas transformaciones, aunque con ritmo muy desigual a lo largo de las décadas que arrancan de 1940. Sólo al cabo de más de un cuarto de siglo, el rígido modelo ideológico impuesto tras la conflagración civil fue dando signos de apertura, al tiempo que los recursos destinados a educación iban creciendo de manera importante. Los números son elocuentes, aunque cuantitativa i cualitativamente, el desfase respecto a otros países europeos continuó siendo muy acusado a lo largo de bastantes años.”* (Martínez, Maqueda i de Diego, 1999:229).

A continuació es presenta la relació d'alumnes, professors i escoles de la dècada dels 40 als 80:

Anys	Número d'alumnes	Número de professors	Unitats escolars
1940	2.410.140	51.063	44.415
1950	2.792.791	79.926	76.413
1960	3.387.350	95.891	93.391
1970	4.749.483	144.731	138.114
1980	6.766.704	239.738	210.370

Figura 5. Relació d'alumnes, professors i escoles de la dècada dels 40 als 80. Font: Martínez, Maqueda i de Diego, 1999.

Després de la Guerra Civil, l'escola es va veure afectada per l'intent de fer efectiva en tots els nivells la doctrina totalitària, dictadura personalista i altament repressiva que es va anar endolcint amb els anys amb el triomf dels aliats (Monés, 1981). Més enllà de reorganitzar i reformar allò que, en matèria d'ensenyament, s'havia implantat durant la república, durant aquest període es va procurar muntar un altre tipus d'escola "basada en concepcions neoclàssiques més que no pas purament feixistes, i això sí, extraordinàriament centralitzada" (Monés, 1981: p.14). Aquest procés, passava per la destrucció de la política escolar republicana i l'obra educativa de la Generalitat.

A l'escola de la primera postguerra, les orientacions político-ideològiques passaven per davant de qualsevol altra consideració. L'educació no es pot deslligar de la política ni dels factors religioso-ideològics en aquest moment. Aquesta afirmació es reafirma en aspectes com la depuració política dels ensenyants que es va produir en aquest període, als quals se'ls demanava un aval polític per a poder exercir la seva professió de mestres, tant si eren d'escoles públiques com privades. Una vegada aconseguit l'aval i salvada la depuració, els mestres havien d'assistir a un adoctrinament polític mitjançant cursos de formació político-ideològica obligatoris, que es van organitzar a les capitals de província.

En aquest període, també, es va instaurar l'ús exclusiu de la llengua castellana com a vehicle d'escolarització. Cal dir, que el català no va ser prohibit únicament a l'escola, sinó que també es va estendre a tot tipus de cultura, no únicament històrica i literària

sinó també al folklore. També en aquest moment es va obligar a les escoles a dur a terme la separació de sexes i diferenciació educativa segons el sexe, segons la llei, nens i nenes no podien estudiar en una mateixa aula ni amb un mateix professor i, a més a més, hi havia certes assignatures que eren considerades per a nens i d'altres per nenes. L'escola de la primera postguerra es va veure marcada, també, per l'ensenyament autoritari, on l'ordre i la disciplina eren essencials i on l'alumne prenia una actitud passiva davant el seu procés d'aprenentatge.

Amb el pas dels anys, i el triomf dels països aliats a la Segona Guerra Mundial, cada vegada fou més complicat mantenir l'estructura política i educativa que havia definit la *Nueva España* amb el triomf de les tropes franquistes.

3.3. Marc Legal

En aquest apartat es parla de la legislació educativa que va emmarcar l'època en què l'escola El Colomer es va desenvolupar. Malgrat que l'escola va estar en funcionament durant més anys, aquest apartat està basat en tot moment en el període en què la va portar íntegrament Josefa Lleopart al Mas el Colomer, casa seva, que es troba comprès entre els anys 1942 i 1957.

Com a la resta de nacions desenvolupades, a Espanya la configuració del sistema educatiu es va produir en el segle XIX (Gálvez, 1994). El document legislatiu més important, fins aleshores, que va aparèixer en aquest marc és la Ley de Instrucción Pública o Ley Moyano de 1857, que regulava l'ensenyament en general; seguit de la Ley de Enseñanza Primaria de 1901, que regulava concretament l'etapa d'ensenyament primari. Aquests són els dos documents legislatius que es van trobar vigents en els anys de funcionament de l'Escola el Colomer (1942-1957) i que ens permeten veure quina era la realitat legal d'aquella època. No obstant, com afirma Gálvez (1994), és important recalcar que el reflex legal no necessàriament ha de coincidir exactament –i sovint ni de bon tros– amb la realitat del que succeïa a les escoles, però sí que ens pot donar indicis de problemes, realitzacions, aspiracions... I del que s'esperava del sistema educatiu del país.

Abans de descriure aspectes concrets d'ambdues lleis, es presenta una graella comparativa amb les característiques principals d'aquestes per tal de proporcionar una visió global d'aquestes dues lleis abans de conèixer-ne els detalls concrets:

	Context socioeconòmic	Context ideològic	Finalitat de l'educació	Estructura de la Primària
Ley de Instrucción Pública (Ley Moyano) 1857	Societat rural Crisis	Liberalisme moderat	“Comprendre les nocions rudimentàries de més general aplicació als usos de la vida”	Dues etapes: - Elemental (6-9 anys) - Superior (9-12 anys)
Ley de Enseñanza Primaria 1945	Postguerra Fallida econòmica	Nacional-Catolicisme	“Orientar als escolars, segons les seves aptituds, per a la superior formació intel·lectual o per a la vida professional del treball a la indústria i el comerç o en les activitats agrícoles”	Quatre períodes: - Maternal i parvulari (menys de 6 anys) - Elemental (6-10 anys) - Perfeccionament (10-12 anys) - Iniciació Professional (12-14 anys)

Figura 6 . Lleis d'ensenyament primari vigents a Espanya entre 1942 i 1957. Font: Creació pròpia.

Ley de Instrucción Pública (Ley Moyano), 1857

La Ley Moyano, és una llei d'instrucció pública, aprovada per decret el 9 de setembre de 1857 pel ministre liberal Claudio Moyano, que va estar vigent fins la Segona República Espanyola.

Aquesta llei contempla la possibilitat d'un ensenyament públic, dirigit pel Govern, i un de privat, supervisat per aquest mateix fins on la llei determina. L'escolarització es dividia en tres etapes: **ensenyament primari**, on s'impartien nocions bàsiques d'aspectes de general aplicació als usos de la vida; **l'ensenyament secundari**, on s'ampliaven els ensenyaments de la primera i es preparava a l'alumnat per a cursar carreres superiors; i el tercer, anomenat **Superior**, que habilitava l'alumnat per a exercir determinades professions. La llei contempla que les dues primeres etapes es

puguin cursar tant en escoles públiques com privades, permetent que l'ensenyament primari es pugui adquirir a casa, també. Per contra, l'ensenyament superior només podia tenir lloc en centres públics on els professors són nomenats pel Govern. En el cas que es cursés en una escola privada, la llei dictamina que l'ensenyament només serà acceptat si es realitza amb els mateixos llibres que mana el Govern i en l'ordre de les programacions oficials. Tanmateix, recalca que cal que els alumnes d'escoles privades s'examinin a l'Institut de la zona seguint els mateixos exàmens que a les escoles públiques.

L'ensenyament primari es dividia en dues subetapes, l'Elemental, dels 6 als 9 anys, i el Superior, que no tenia un número de cursos concret però solia estendre's entre els 9 i els 12 anys. L'ensenyament secundari durava 6 anys i per tal d'accedir-hi calia tenir 9 anys i aprovar un examen general de les matèries de l'ensenyament primari elemental. Després de dos anys d'estudis generals es feia un examen de les matèries de l'ensenyament primari superior i s'accedia als estudis d'aplicació a les professions industrials. Havent finalitzat els primers dos anys es podia accedir a estudis superiors fent l'examen del Grau de Batxiller en Arts i havent finalitzat els 4 darrers cursos s'obtenia un Certificat de Pèrits.

Pel que fa a la gratuïtat, la Ley Moyano establí que l'ensenyament primari elemental (dels 6 als 9 anys) seria gratuït per a tots aquells que no poguessin pagar-lo. El mateix període és considerat obligatori.

D'altra banda, també estableix uns mateixos llibres de text a utilitzar per totes les escoles, assenyalats pel Real Consell d'Instrucció Pública. Era obligatori estudiar totes les assignatures seguint un llibre de text i fer-ho en castellà seguint la gramàtica i ortografia de la real Acadèmia Espanyola

Les matèries impartides varien segons l'etapa educativa. Dins l'ensenyament primari hi trobem dues etapes: elemental i superior. En l'educació elemental s'impartia Lectura, Escriptura, Principis de Gramàtica Castellana, exercicis d'Ortografia, Principis d'Aritmètica, breus nocions d'Agricultura, Comerç i indústria. En la primera

ensenyança superior, a més a més, d'una ampliació de les matèries anteriors, s'incorporava Principis de Geometria, Dibuix Lineal i d'Agrimensura, rudiments d'Història i Geografia, especialment d'Espanya; i nocions generals de Física i Història natural d'acord amb les necessitats més comuns de la vida.

Tot i això, les nenes, en comptes de cursar algunes de les matèries esmentades anteriorment feien labors pròpies del sexe, Elements de Dibuix aplicat a les mateixes labors i lleugeres nocions d'Higiene Domèstica.

En aquesta etapa també es té prevista l'atenció a alumnes sord-muts i cecs, en els establiments especials que existien i en els que es preveia crear amb aquesta finalitat, procurant que hi hagués almenys una escola per a sord-muts a cada districte universitari, i que a les escoles públiques s'atengués, tant com fos possible, a l'educació d'aquelles persones.

A l'ensenyament secundari es feien estudis generals i estudis d'aplicació a les professions industrials. Aquest estadi també es dividia en dos períodes, un primer període de 2 anys i un segon de 4 anys.

L'ensenyament superior habilitava per a exercir determinades professions i les matèries variaven segons la Facultat.

D'acord amb la Ley Moyano, el programa d'assignatures i els continguts a realitzar a qualsevol escola havia de ser el dictat pel Govern i els mestres de les escoles s'havien de cenyir a aquest amb tota precisió, presentant els continguts en el mateix ordre que s'havia establert a les escoles públiques.

Per tal de ser mestre, de qualsevol grau, per llei, eren essencials els requisits següents:

- En primer lloc, ser espanyol.
- En segon lloc, justificar una bona conducta religiosa i moral
- No haver estat inhabilitat
- No patir cap malaltia que pugues incapacitar-te per a realitzar la professió de mestre

En el cas de mestre de primera ensenyança, calia concretament:

- Tenir més de vint anys
- Haver obtingut el títol de magisteri

Depenent del sou, que variava segons els habitants del poble o ciutat en el que exercien, els mestres d'escola pública eren designats pel Rector, si cobraven 4.000 reals anuals els homes i 3.000 les dones, la Direcció General d'Instrucció Pública si el sou era inferior als 6.000 reals en el cas dels homes i 5.000 reals en el cas de les dones, i si era superior seguien un nomenament Real. En el cas que sou fos més elevat encara, les places es proveïen per oposicions.

Per llei, els mestres d'escola pública, disposaven d'una estança per a ells i la seva família al poble on feien classes i un sou fix d'entre 2.500 i 9.000 reals anuals, depenent dels habitants de la població en què exercien. A més a més del sou fixe, els mestres rebien les retribucions dels nens que poguessin pagar l'escolaritat. La llei dictamina que el sou de les mestres sempre serà una tercera part menor al sou dels mestres.

Localitat de destí	Sou fix anuals dels mestres de les escoles de primera ensenyança
De 500 a 1000 habitants	2500 reals
De 1000 a 3000 habitants	3300 reals
De 3000 a 10000 habitants	4400 reals
De 10000 a 20000 habitants	5500 reals
De 20000 a 40000 habitants	6600 reals
De 40000 en amunt	8000 reals
A Madrid	9000 reals

Augments de sou segons la classe	
1a classe	500 reals
2a classe	300 reals
3a classe	200 reals
4a classe	

Figura 7. Retribucions i augments de sou anuals dels mestres de primera ensenyança segons la Ley Moyano de 1857. Font: creació pròpia.

A més a més, la llei establia quatre classes de mestres, que variaven segons l'antiguitat, els serveis prestats i els mèrits en ensenyament. De cada cent mestres, 4 formaven part de la primera classe, 6 de la segona, vint de la tercera, i la resta (70) de la quarta. Segons la classe a la que pertanyien els augments de sou variaven.

La Ley Moyano contempla que en pobles de pocs habitants, on hi hagi escoles incompletes, es pugui escolaritzar nens i nenes en un mateix local, però amb la separació interna deguda. Els nens en una aula i les nenes en una altra.

Ley de Enseñanza Primaria , 1945

La Ley de Enseñanza Primaria és una llei d'instrucció pública, centrada en l'ensenyament primari, aprovada el 18 de juliol de 1945. Aquesta llei tenia com a trets identificadors de l'educació primària una educació religiosa, formadora de l'esperit nacional, amb la llengua nacional com a vincle fonamental de la comunitat hispànica, centrada en una educació social, intel·lectual, física i professional. L'obligatorietat, la gratuïtat i la separació de sexes eren les tres normes generals segons aquesta llei. La primera, declara obligatori un mínim d'educació primària per a tots els espanyols. La segona, vol assegurar que l'educació primària oficial serà gratuïta, per garantir que tots els membres de l'estat en podran disposar. L'última, afirma que per raons d'ordre moral i eficàcia pedagògica es prescriu la separació de sexes i la formació separada de nens i nenes.

Pel que fa al temps escolar, la llei de 1945 indica que l'any lectiu ha de tenir una durada mínima de 240 dies, repartits segons les característiques climatològiques i socials de la localitat de l'escola. La jornada escolar ha de ser de 5 hores diàries de classe, sense incloure les assignatures complementàries, en l'horari que asseguri la màxima assistència per part dels alumnes, i que sigui aprovada per la junta municipal d'ensenyament i la inspecció.

D'acord amb la llei de 1945, les assignatures obligatòries a impartir en qualsevol escola de l'època es dividien en tres grups: les instrumentals, les formatives i les complementàries. Per assignatures **instrumentals** s'entenen aquelles que són indispensables per a la resta de matèries d'ensenyament i per a poder fer els exercicis educatius. Dins les assignatures instrumentals hi trobem la lectura interpretativa; l'expressió gràfica, que comprèn escriptura, ortografia, redacció i dibuix; i el càlcul. Les

assignatures **formatives** eren aquelles que constituïen la base de l'educació moral i intel·lectual. Entre elles hi trobem: en primer lloc, la formació religiosa, en segon lloc, la formació de l'esperit nacional (història i la geografia majoritàriament d'Espanya), en tercer lloc, la formació intel·lectual (la llengua nacional i les matemàtiques), i, en quart lloc, l'educació física (Gimnàs, esports i jocs dirigits). Per últim, les assignatures **complementàries** són aquelles que completen la cultura mínima primària. Entre elles hi ha: les Ciències de la Naturalesa, les assignatures de caràcter artístic (música, cant i dibuix) o assignatures utilitàries (treballs manuals, pràctiques de taller i labors).

Per ser mestre sota aquesta legislació calia haver cursat magisteri, amb un mínim de 14 anys i durant almenys tres cursos, on es rebia formació de les disciplines a ensenyar, intensificació de la doctrina i les pràctiques religioses i metodologia teòrica aplicada a l'ensenyament de la religió, formació dels principis nacionals, coneixements i exercicis d'educació física i normes de convivència social, i es proposava l'assistència a campaments i albergs abans de cursar l'examen final de magisteri.

És interessant esmentar, que al dors de les cartilles d'escolaritat que s'utilitzaven en aquella època hi havia un fragment de l'article 55 de la Ley de Educación de 17 de julio de 1945, on s'exposava la finalitat de l'educació primària i els deures de les famílies. A continuació els exposem:

"FINES DE LA EDUCACIÓN PRIMARIA:

- a. Proporcionar a todos los españoles cultura general obligatoria.
- b. Formar la voluntad, la conciencia y el carácter del niño en orden al cumplimiento del deber y a su destino eterno.
- c. Infundir en el espíritu del alumno el amor a la idea al servicio de la patria, de acuerdo con los principios inspirados del Movimiento.
- d. Preparar a la niñez capacitándola para ulteriores estudios y actividades de carácter cultural.
- e. Contribuir, dentro de su esfera propia, a la orientación y formación profesional para la vida del trabajo agrícola, industrial y comercial.

DEBERES FAMILIARES:

A los derechos inalienables que competen a la familia en el orden docente, corresponde una serie de deberes efectivos en lo que atañe a la Escuela:

1. Los padres deben procurar se eduque a sus hijos en el propio hogar o en instituciones publicas o privada. Del cumplimiento de este deber serán responsables ante la autoridad judicial competente e incurrirán en las sanciones que se determinen por falta contra la obligatoriedad de la educación.
2. Velar por la asistencia de sus hijos a la Escuela.
3. Participar activamente con el Maestro en la formación del carácter y personalidad de niño y en la aplicación acorde de las medidas disciplinarias útiles para corregir sus defectos, encaminar sus hábitos y estimular en él el gobierno de sí mismo.
4. Informarse periódicamente del aprovechamiento escolar de sus hijos mediante relación directa con los Maestros.
5. Notificar a la Junta Municipal las anomalías de orden moral o profesional que fundamente advierta en los educadores de sus hijos y apelar, en su caso, a las autoridades superiores.
6. Presentar a los niños con el debido aseo en sus personas y decorosamente vestidos.
7. Proporcionarles los elementos materiales indispensables para la enseñanza, salvo los casos de carencia de recursos económicos suficientes, en la que serán suplidos por la Escuela.
8. Vigilar el cumplimiento de las disposiciones legales que regulen el debido funcionamiento de las Escuelas.
9. Procurar, incluso con su aportación económica o personal, el establecimiento de las instalaciones complementarias indispensables para la orientación e iniciación profesional.
10. Cooperar al fomento y desarrollo de las instituciones pedagógicas sociales y benéficas, complementarias de la Escuela.”

Per tal de facilitar la comparació d'ambdues lleis i veure els canvis produïts entre una i altra i els aspectes que segueixen invariables, es presenta una graella comparativa d'aspectes concrets de la Ley Moyano (1857) i la Ley de Enseñanza Primaria (1945).

	Ley de Instrucción Pública (Ley Moyano) 1857	Ley de Enseñanza Primaria 1945
Matèries	<p>Ensenyament elemental Lectura, Escriptura, Principis de Gramàtica Castellana, exercicis d'Ortografia, Principis d'Aritmètica, breus nocions d'Agricultura, Comerç i indústria.</p> <p>Ensenyament Superior ampliació de les matèries anteriors, Principis de Geometria, Dibuix Lineal i d'Agrimensura, rudiments d'Història i Geografia, i nocions generals de Física i Història.</p>	<p>Matèries instrumentals lectura interpretativa; escriptura, ortografia, redacció i dibuix; i el càlcul.</p> <p>Matèries formatives formació religiosa, història i geografia, la llengua nacional i les matemàtiques.</p> <p>Matèries complementaries Ciències de la Naturalesa, música, cant i dibuix, treballs manuals, pràctiques de taller i labors.</p>
Horari	No se'n parla	Any lectiu de 240 dies amb una jornada de 5 hores diàries sense comptar les assignatures complementàries
Gratuïtat	L'elemental per a aquells que no poguessin pagar-ho	L'educació primària
Obligatorietat	L'elemental (dels 6 als 9)	Mínim educació primària
Requisits per ser mestre	<ul style="list-style-type: none"> - ser espanyol - bona conducta moral i religiosa - no haver estat inhabilitat - bones condicions de salut - tenir vint anys - el títol de magisteri 	- Tenir el títol de magisteri, al que s'haurà ingressat amb mínim 14 anys i durant un mínim de 3 cursos i complint tots els requisits necessaris que demanen els estudis.
Distinció de sexes	Sempre (excepte en escoles incompletes on sexes diferents podien compartir local però no aula)	Separació de sexes en aules diferents i mestres diferents (excepte a pàrvuls que si no hi ha prou alumnes poden compartir aula)

Figura 8. Graella comparativa entre la Ley Moyano (1857) i la Ley de Enseñanza Primaria (1945). Font: creació pròpia.

3.4. Formació de mestres a l'escola Normal de Barcelona durant el franquisme

En aquest apartat es pretén explicar com era la formació de mestres durant els primers anys del franquisme, l'època en què Josefa Lleopart va fer els estudis de magisteri a l'Escola Normal de Barcelona. Al llarg d'aquest període, el magisteri s'obtenia en escoles Normals, institucions educatives encarregades de la formació de mestres.

La història de les institucions dedicades a la formació de mestres és paral·lela a la del desenvolupament i organització dels sistemes educatius nacionals. La idea de crear centres destinats a preparar el personal que havia de treballar en institucions educatives neix al segle XVII, quan es van fundar els primers seminaris de mestres, primer a França, al 1684, fundat per Juan Bautista de La Salle, i posteriorment a Alemanya, al 1696, per Francke. Tanmateix, el terme *Normalschule*, no va ser utilitzat fins pràcticament un segle més tard, pel pedagog austríac Messmer el 1770 (Escolano, 1982). A finals del segle XVIII, en plena Revolució, el polític francès Joseph Lakanal va escollir també aquesta denominació per a referir-se als centres en els que s'havia de formar als futurs mestres. En aquell moment, la majoria de països certament desenvolupats ja comptaven dins el seu sistema educatiu, amb algun tipus d'institució destinada a aquesta funció, tot i que amb organitzacions ben diverses. Entre els sistemes principals d'Escola Normal destaquen el *Lehrerseminar* d'Alemanya, l'*École Normale* a França i el *Training College* a Anglaterra. Espanya es va inspirar fonamentalment en el model francès pel que fa a la gestió i organització i en l'anglès pel que fa referència a la metodologia. La primera Escola Normal espanyola va ser fundada a Madrid el 1839 i dirigida per Pablo Montesino (Molero, 2000).

L'Escola Normal masculina de Barcelona, va ser oberta oficialment poc anys després, el 24 d'abril de l'any 1845 a l'ex-convent de Sant Sebastià, facilitat per la Junta de Comerç, després d'una turbulenta època de dificultats amb les administracions i grans problemes per torbar un espai on situar-la. En una època de creixent activitat econòmica i un pla general de modernització del país, l'Estat es mostrava reticent a cedir cap edifici per establir-hi la Normal, si la seva alienació per instal·lar-hi fàbriques proporcionava guanys (Gutiérrez, 1997:159). En aquest context, el 2 de maig va iniciar les classes de 8:00h a 9:00h del matí i de 18:00h a 19:00h del vespre, per tal de facilitar

l'assistència a les persones que, sense ser mestres, fessin classes en establiment particulars. L'inici de la Normal no va ser fàcil, la Diputació s'havia desentès d'assignar-li un pressupost i de retribuir els professors que es trobaven amb moltes dificultats per fer les classes amb regularitat. Poc temps després, l'escola es va haver de traslladar ja que la Junta de Comerç es va negar a seguir-los facilitant el local i així s'inicia un temps d'instabilitat i canvis. El seu primer director va ser Laureà Figuerola, seguit per Mariano Carderera un any després. Procedent de la normal de Lleida, Ot Fonoll, el seu tercer director, va dedicar grans esforços en la troballa d'un local on instal·lar-hi la Normal, sense èxit. Al 1851 es va situar al Carrer del Carme, al 2n pis del mateix edifici que ocupava l'institut. Un temps després l'edifici s'ensorrà i es desplaçaren a l'Acadèmia de Ciències Naturals i Arts, per tal de poder acabar el curs, retornant posteriorment al carrer del Carme, 45. Malgrat que la situació era un aspecte complicat, en aquell moment els alumnes de la normal ja gaudien de pràctiques a diverses escoles públiques de Barcelona i d'activitats pedagògiques d'avantguarda: les primeres excursions a vivers de les rodalies, convenis amb la Granja-escola i la introducció de classes de gimnàstica i música entre d'altres. Els anys posteriors no van ser més fàcils, la provisionalitat i la instabilitat van seguir acompanyant la realitat de l'Escola Normal de Barcelona durant els anys 70, així com la seva localització en seus insuficients i amb condicions dolentes (Gutiérrez, 1997:164). A principis del 1900, cansats d'aquesta situació, van ser els alumnes qui denunciava al govern les deficiències, la brutícia i l'abandó del local en el que es trobaven en aquell moment, sense ser escoltats. No va ser fins l'any 1924 que les queixes dels alumnes van ser escoltades, quan després d'insistir davant el govern central sobre les pèssimes instal·lacions de la Normal; en un edifici vell i ruïnós, mancat d'higiene, llum i capacitat, que gairebé atemptava contra la salut d'alumnes i professors, el govern decideix crear una comissió encarregada de les diligències del trasllat a un edifici ampli i dotat de condicions higièniques i pedagògiques. Així va ser com l'Escola Normal de Barcelona es va traslladar a una casa del la Rambla Catalunya on va romandre fins l'any 1964.

L'any 1861 i gràcies a Ot Fonoll va ser creada l'Escola Normal Femenina, instal·lada en un pis del carrer Sant Rafael, del que no va tardar massa temps a traslladar-se. La seva primera directora va ser Eugènia Margote de Cueva, que va romandre al càrrec fins al

juny de 1868 (Gutiérrez, 1997:166). La Normal Femenina sempre va sobrepassar en nombre la quantitat d'estudiants de mestre. Mentre que el nombre de mestres a l'Escola Normal Masculina no va excedir mai els 200, tractant-se d'alumnes de classe social humil, a la Normal Femenina sempre hi va haver més estudiants, les quals procedien de famílies benestants. Aquest fet es deu a que les noies s'havien de desplaçar a Madrid per obtenir el títol ja que aquí no s'impartien totes les assignatures de la carrera, dificultant que les noies de condició humil la poguessin acabar. L'any 1909 es va traslladar a al Rambla, al carrer Pintor Fortuny, 1, que catorze anys més tard va ser ampliat per a causa de l'increment de matrícula de l'escola.

El 1931, la Segona República exigeix una formació científica idèntica als homes i dones aspirants a mestre en règim de coeducació, mateix any en què va ser creada l'Escola Normal de la Generalitat. Una institució pedagògica per a la formació de mestres creada per la Generalitat de Catalunya, que incorporava els principis de l'escola activa i es proposava formar els mestres d'acord amb les demandes d'una societat democràtica i moderna. Cassià Costal en va ser el primer director. El 1935 es van unificar els edificis de la Normal femenina i masculina, passant a ocupar el mateix edifici, però aquests privilegis van durar poc.

A partir del febrer del 1939, es va produir el tancament de l'Escola Normal de la Generalitat, i la dictadura de Franco va instaurar una gran censura i un control social dels mestres mitjançant la seva formació teòrica. En les instal·lacions denigrants que es trobava l'Escola Normal de Barcelona, a partir del moment de l'ocupació de Barcelona, tot i mantenir un sol edifici, es van tornar a desdoblir en dos establiments docents: el centre masculí i el femení (Monés, 2000), establint uns horaris per tal de segmentar de nou els alumnes. Al matí hi assistien les noies i a les tardes els nois, malgrat que aquesta divisió no resultava fàcil ni pràctica ja que el nombre de noies era molt més elevat i no es podia fer una distribució equitativa ni racional de l'alumnat. Així doncs, la coeducació va tornar a ser explícitament prohibida i el sistema educatiu tenia com a objectius desmantellar l'estructura d'escola republicana i tornar a les anomenades arrels de la *escuela española*. A més a més, les dotacions que l'Escola Normal rebia per a material i manteniment eren precàries i els ajuts rebuts de l'Estat, que distribuïa els

mateixos fons a totes les Normals sense cap lògica, perjudicava les escoles que tenien una elevada matrícula, com la Femenina de Barcelona.

Durant aquest període, les escoles normals “quasi podríem assegurar que van viure els dies i els anys més tristos de la seva història” (Monés, 2000:503). I malgrat que sabem que les escoles normals de Barcelona no eren de les pitjors de l'Estat no tenien res a veure amb el que havien estat durant el període de la República i fins i tot uns anys abans (1900-1939). En aquest context, les noies foren sotmeses a una pressió moral i religiosa molt més forta que els nois. Aquesta situació va afavorir la feminització del magisteri, en un moment en què el món laboral va quedar de nou reservat als homes i la dona s'havia de recloure a la llar amb la única missió de procrear i formar els fills, el magisteri era una de les poques sortides per a les noies.

En el règim dictatorial es van produir canvis en l'estructura educativa i la legislació. Aquests canvis comencen amb un decret del 10 de febrer de 1940 pel que s'estableix un “plan Bachiller” a les escoles Normals.

“Con la victoria de nuestro ejército ha sido derrotado el régimen laicista y, por lo tanto, el Ministerio de Educación Nacional tiene el ineludible deber de restaurar la legislación que permita obtener el título de maestro a aquellas personas que por su espíritu católico no pudieron alcanzarlo en el nefasto período republicano”.

Segons aquest nou decret la legislació permetia obtenir el títol de mestre a aquelles persones que no el van poder obtenir en temps de la República, facilitant la ràpida transformació dels batxillers en Mestres, realitzant cursos oficials que permetien obtenir el títol de mestre en un període de temps reduït, en què moltes assignatures del batxillerat els quedaven convalidades amb les de la carrera de mestre que no havien de cursar (Rodríguez, 1998). Mesures que sorgien de l'emergència en què vivia el país i encaminades a aconseguir una ràpida transformació dels mestres en plantilla (Molero, 2000). En termes d'ensenyament primari, la Ley Moyano va ser substituïda per la Ley de Enseñanza Primaria, una llei que implicava control politicoideològic i la militarització del procés educatiu. El batxillerat va assolir les formes que havia tingut abans de la República, i els seus continguts es basaven en “una mena d'humanisme

cristià més aviat anacrònic que donava molta llibertat a l'Església" (Monés, 2000:371).

L'ensenyament universitari també va canviar, amb una llei dirigista, academicista i sense cap mena d'autonomia per als centres d'ensenyament superior, sotmesos totalment a un control politicosocial per part del Ministeri (Monés, 2000). En termes de la legislació que afectava a la formació de mestres, es van suprimir tots els organismes governamentals i totes les institucions educatives que s'havien establert en el període anterior i es va substituir tot el personal docent i administratiu de la República, per gent del nou règim. Tanmateix, es van suprimir totes les institucions educatives establertes per la Generalitat de Catalunya.

L'època en què Josefa Lleopart es va formar en magisteri, és precisament una de les més difuses i grises de la història tant d'Espanya com de l'Escola Normal de Barcelona. En la bibliografia consultada i els autors de referència que ens parlen d'aquest context no donen una visió clara del què va ser l'Escola Normal de Barcelona en aquell moment. No obstant això, en l'expedient de magisteri de la mestra hi diu clarament el els estudis seguint el pla de 1914. De totes maneres hem considerat interessant descriure també el pla d'estudis de la república perquè es pugui veure que tot l'avenç que s'havia fet durant la república, va retrocedir de nou amb l'arribada del franquisme. A continuació es presenten els esmentats plans d'estudis⁷:

Pla d'estudis del període republicà

Pla d'estudis de 1931 (Professional)

- Examen d'ingrés: prova de Lletres i prova de Ciències; per presentar-se es requeria el batxillerat o tres anys de cultura general que es podien cursar a les pròpies escoles normals. La formació professional del magisteri abraçava tres cursos:
- Primer curs: Elements de Filosofia, Psicologia, Metodologia de les Matemàtiques, Metodologia de Llengua i Literatura espanyoles, Metodologia de les Ciències Naturals i l'Agricultura, Música, Dibuix, Treballs manuals o Labors, Ampliació facultativa d'Idiomes.

⁷ Extret de Gutiérrez, M. Ll. (1997)

- Segon curs: Fisiologia i Higiene, Pedagogia, Metodologia de la Història, Metodologia de la Física i de la Química. Música, Treballs manuals o Labors. Ampliació facultativa d'Idiomes.
 - Tercer curs: Paidologia, Història de la Pedagogia, Organització escolar, Qüestions econòmiques i socials, Treballs de seminari, Treballs d'especialització.
- Prova de selecció que, segons la classificació, va servir per triar la plaça al curs de pràctica docent en una escola d'ensenyament primari de la província, cobrant el sou d'entrada al magisteri.

Pla d'estudis de 1931 (Cultural)

- Primer curs: Aritmètica i Àlgebra. Geografia 1r. Història 1r. Llengua espanyola amb exercicis de lectura i escriptura. Dibuix 1r. Francès 1r.
- Segon curs: Geometria i Trigonometria. Geografia 2n. Història 2n. Llengua 2n. Francès 2n. Física i Química. Dibuix 2n.
- Tercer curs: Fisiologia i Higiene. Història Natural i Agricultura. Llengua i Literatura. Dret i Economia. Labors. Exercicis físics. Música i Cant.
- Quart curs oficial complementari: Pedagogia –diària-. Història de la Pedagogia –alterna. Legislació escolar-bisetmanal. Pràctiques d'ensenyament. El quart curs va ser fixat l'any 1934.

Pla d'estudis de les escoles normals de 1903 i 1914

Pla Gabino Bugallal de 1903

- Mestre elemental. 1r curs: Explicació del Catecisme de la Doctrina cristiana; Pràctica de la lectura; Pràctica de l'escriptura; Elements de Gramàtica castellana; Elements d'Aritmètica aplicada als nombres enters, fraccions decimals i sistema legal de peses, mesures i monedes; Nocions de Geografia, particularment d'Espanya; Geometria; Dibuix, en el cas de les noies aplicat a les Labors; Treballs manuals (per als nois); Exercicis corporals; Pràctiques d'ensenyament; Labors (per a les noies).
- Mestre elemental. 2n curs: Nocions d'Història Sagrada; Teoria i pràctica de la Lectura; Teoria i pràctica de l'Esctura; Continuació de la Gramàtica i anàlisi

raonada amb exercicis de composició; Continuació de l'Aritmètica; Dret usual i Legislació escolar; Geografia i Història d'Espanya: Nocions d'agricultura. Ciències físiques i naturals, amb aplicació a la indústria i a la higiene; Treballs manuals (nois). Exercicis corporals (nois). Labors (noies).

- Mestre superior: Religió i Moral; Història de la Pedagogia i estudis Superiors de Pedagogia; Llengua castellana; Aritmètica i Àlgebra; Geometria; Geografia i Història universal; Ciències físiques i naturals; Cal·ligrafia, Dibuix; Francès; Música; Labors (per a les noies).

Pla Bergamín de 1914

- Primer curs: Religió i Història Sagrada; Teoria i pràctica de Lectura; Cal·ligrafia, Nocions generals de Geografia i Geografia Regional; Nocions i exercicis d'Aritmètica i Geometria. Història de l'Edat antiga; Dibuix; Música. Educació Física; Costura (per a les noies).
- Segon curs: Pedagogia. 1r curs; Gramàtica castellana, 1r curs Cal·ligrafia; Geografia d'Espanya; Història de l'Edat mitjana; Aritmètica i Geometria; Música; Dibuix; Educació física; Brodat en blanc tall de roba blanca (noies).
- Tercer curs: Gramàtica castellana, segon curs; Geografia Universal; Història de l'Edat moderna; Àlgebra; Física; Història natural; Francès, 1r curs; Pedagogia, 2n curs; Pràctiques d'ensenyament; Tall de vestits i labors artístiques. (Noies).
- Quart curs: Elements de literatura espanyola; Ampliació de Geografia d'Espanya; Història contemporània; Rudiments de Dret i Legislació escolar; Química; Fisiologia i Higiene; Francès, segon curs; Història de la Pedagogia; Agricultura (nois); Economia domèstica (noies).

Segons els plans d'estudis la formació de mestre en aquell temps durava 4 anys. Al llarg d'aquests quatre anys hi havia assignatures establertes per fer en cada curs, algunes de les quals tenien continuïtat un any rere l'altre.

Una de les observacions que es destaca en comparar els dos plans d'estudis és el fet que en el pla d'estudis de la Segona República es treballa la metodologia de les assignatures, a diferència del pla d'estudis anterior, on sembla que les assignatures es

treballen de manera teòrica i conceptual. Per exemple, l'assignatura que al pla d'estudis del 1931 és Metodologia de la història, en el pla de 1914 és Història (de l'edat antiga, mitjana o natural). D'altra banda, destaca el fet que en el pla d'estudis més antic hi figura una assignatura de Religió i Història Sagrada, mentre que en el pla posterior no hi és.

3.5. L'escola i el món rural al segle XX

L'aproximació i la contextualització que pretenem fer en aquest apartat és per conèixer com era l'escola rural i, el món rural en general, a Espanya i a Catalunya durant la primera meitat del segle XX. Presentant a grans trets aquest tipus d'escola tan peculiar i el seu context, ens serà molt més fàcil interpretar la singularitat de l'Escola del Colomer i la seva mestra Josefa Lleopart.

Per tal que la contextualització sigui representativa, cal fer una mirada a l'Espanya de finals del segle XIX que era bàsicament rural, en molts dels seus àmbits; distribució demogràfica, ocupació de la població, etc. pel que fa a l'educació, com és evident, també. La majoria d'escoles que hi havia a l'època eren de caire rural degut a la ruralitat de gran part del país. És important saber doncs, que l'escola rural era, aleshores, una de les úniques vies d'entrada de cultura i desenvolupament de la població que vivia en zones rurals i petits municipis. En l'època de la qual parlem es destaca que les taxes d'escolarització eren baixes, hi havia un tant per cent elevat de població analfabeta, el sistema educatiu trontollava en molts aspectes, l'atenció a la diversitat era escassa i la continuïtat dels nens i nenes que anaven de l'escola a estudis superiors també era baixa.

L'autor en el qual ens hem basat, en gran part, per fer aquesta contextualització, José Mª Hernández Díaz de la Universitat de Salamanca, separa en el seu estudi tres grans períodes: l'escola rural a l'Espanya del primer terç del segle XX en primer lloc, l'escola rural a Espanya durant el primer franquisme, i per acabar l'escola rural i les reformes educatives del final del segle XX. Per la contextualització d'aquesta recerca en concret,

ens centrem només en els dos primers blocs ja que són els contemporanis a l'Escola del Colomer.

L'escola rural a Espanya del primer terç del segle XX

A inicis del segle XX l'escola d'educació primària a Espanya era escassa tenint en compte la població en edat escolar, a més, moltes de les escoles que hi havia eren deficientes en quant a la seva qualitat, sobretot en les zones rurals. Hernández Díaz parafraseja a Macías Picavea per descriure la situació en aquell moment.

“Macías Picavea hablaba, por ejemplo en 1899, de muchas escuelas primarias de pueblos y aldeas como cuadras destartaladas, con maestros harpientos y muertos de hambre, sometidos a las cacicadas y presiones de los alcaldes con frecuencia analfabetos.” (Hernández Díaz, 2000.)

A més, milers de nens i nenes ni tan sols van a l'escola. Molts nenes i nenes d'entorns rurals es veuen obligats a treballar des de molt petits.

Una altra descripció molt il·lustrativa és la de l'autor Fèlix Martí Alpera a 1911, de la situació de l'escola en aquella època.

“Es desolador y deprimente el cuadro de muchas escuelas primarias de las ciudades de España, salvando excepciones escasas, pero el de las escuelas rurales es bochornoso y tristísimo. No sirven aquí ya ni los adjetivos más enérgicos, ni las lamentaciones más amargas. Dijérase que de maestros, de escuelas, de mueblaje, de educación escolar, existe sólo en nuestras aldeas una ficción burda y pueril, y se habría dicho la verdad o casi la verdad. Con esta ficción nos hacemos creer que están atendidas las necesidades pedagógicas de nuestros labriegos, de nuestros mineros, de nuestros pescadores, y quedamos tan satisfechos.” (Martí Alpera, 1911: Citat a Hernández Díaz 2000.)

És clar que el panorama educatiu de l'època no era el desitjable, encara menys en els entorns rurals que eren clarament els més desatesos.

Es van prendre aleshores algunes mesures per intentar millorar la situació com per exemple la creació del Ministerio de Instrucción Pública y Bellas Artes l'any 1900, la garantia de salaris als docents l'any 1901, i l'augment de l'escolarització obligatòria fins als dotze anys a l'any 1909. Hernández Díaz assenyala però, que moltes d'aquestes

mesures i avenços que s'estaven fent en educació estaven pensades exclusivament per a l'escola urbana i que en ocasions perjudicava a l'escola rural.

És aleshores quan sorgeixen propostes de millora per a l'escola rural. Aquestes propostes de millora contemplan millores en les condicions dels mestres, en el procés d'ensenyament-aprenentatge, en la organització pedagògica de l'escola, en l'edifici i el material de l'escola i es proposen garantir i millorar l'assistència escolar.

Hernández Díaz destaca del paper del mestre:

“El maestro es el factor clave de la escuela rural. De poco sirve disponer de los mejores edificios y materiales en la escuela rural si nos encontramos con inepto, ignorante, perezoso, desmotivado. Por ello el maestro que vaya a la escuela rural debe estar incentivado, dignamente pagado, formado, apoyado y reconocido por las autoridades y los campesinos, actualizado en la información general y pedagógica. Hay que substituir el maestro precario, pusilánime i abatido por otro maestro rural instruido, animoso, prestigiado. La misión y la intervención del maestro en la comunidad rural, en la aldea, pequeña o grande, es decisiva, fundamental, pues a través de la escuela cambiará poco a poco la vida del pueblo, incluso ayudará a mejorar la economía y la productividad de las familias campesinas, su nivel cultural, costumbres y valores. He ahí la importancia definitiva del maestro en la escuela rural, en aquella España campesina de principios del siglo XX.” (Hernández Díaz, 2000.)

Queda clar doncs que el paper del mestre era fonamental en l'educació rural d'aquell temps on l'accés a la cultura, la ciència i en definitiva el coneixement era molt més inaccessible.

Un altre factor que es considera important, a mitjans del segle XX, és la diferenciació de l'escola rural de l'escola urbana. En aquesta línia es fan un seguit de propostes i objectius de com hauria de ser l'escola rural. Aquest objectius són per exemple garantir una adequada i constant assistència i la possibilitat d'incloure classes nocturnes per a els alumnes que treballin durant el dia. Objectius aparentment senzills però que no sempre s'assolien amb èxit.

“El capítulo titulat precisament << El problema de l'escola rural >> demanava fonamentalment dues coses: que l'escola rural deixés de ser una còpia empobrida de

l'escola urbana i, d'altra banda, que tingués fisonomia pròpia i que fos substantiva."
(Feu, 2005:66).

En el seu article, Hernández Díaz, inclou un fragment d'un inspector de "primera enseñanza" destinat a Oviedo anomenat Antonio J. Onieva. Aquest fragment, escrit al 1931 descriu l'escola rural de l'època. Se'n desprèn que en aquell moment les escoles rurals estaven abandonades i eren un espant, era una època en que tot conspirava contra l'escola rural. Sorgien grans problemes com per exemple un elevat absentisme fet que no deixava seguir plans d'estudis elaborats pels mestres que havien d'adaptar-se a la situació dia a dia, amb l'esgotament que això suposa. Els infants que assistien a l'escola mai eren els mateixos dos dies seguits i això dificultava molt la tasca docent. Els infants, en moltes ocasions havien de treballar i per això no anaven a l'escola. Era una època en la qual molts habitants de zones rurals tenien molta cultura del treball però poca cultura escolar fet que no ajudava a que els seus infants poguessin rebre una bona educació a l'escola, no interessava que els nens i nenes anessin a aprendre matemàtiques, interessava que treballessin.

A aquest panorama pobre, cal sumar-hi la falta de mitjans dels quals podien disposar els docents. En moltes ocasions les escoles no disposaven de patis, de materials, de jocs i aquesta pobresa feia que el mestra no pogués fer bé la seva feina però també feia que els nens i nenes no sentissin cap atracció per l'escola.

Onieva descriu en el nen rural una incapacitat per a l'aprenentatge causada per la pobresa, la fam, la falta d'estímuls i la precarietat també de l'escola. A aquest fet cal sumar-hi la inestabilitat dels mestres rurals que canviaven d'escola i d'entorn quan els era possible.

És amb aquest panorama quan sorgeix el plantejament de quin és el motiu de que l'educació a la majoria d'escoles rurals no fos de qualitat, ja que precisament aquesta tipologia d'escoles posseeix moltes peculiaritats que poden fer que l'educació sigui millor i més significativa per als seus alumnes. Actualment l'escola rural és vista com una gran oportunitat de bones pràctiques educatives pel seva baixa ratio d'alumnes, per l'entorn, perquè les aules són d'edats barrejades, etc. en qualsevol cas, molts

factors que poden ajudar a fer una millor pràctica educativa. En el seu article, Hernández Díaz ja fa aquesta observació.

“Es la escuela urbana la que debiera envidiar las condiciones en que se desenvuelve la escuela rural, porquet oda educación debería ser pràctica, activa, en la naturaleza, llena de vida, y en la Ciudad el niño se ve constreñido y sometido a horarios rígidos, programas, libros de texto, materiales prefabricados.

Por todos ello la escuela rural debe defender su identidad, su medio y condiciones, y propugnar la desaparición de la rigidez de las disciplinas, los programas y horarios.”

(Hernández Díaz, 2000.)

Assenyala també, que l'escola rural ha de ser quelcom més que una simple escola. Ha de ser un lloc on els nens i nenes hi facin alguna cosa més que anar a classe: hi facin conferències, activitats esportives, obres de teatre, etc. En definitiva, l'escola rural ha d'esdevenir el centre cultural del poble.

D'altra banda, cal tenir en compte també la importància que té el fet que els infants de zones rurals, rebin una educació de qualitat i que no vagin a treballar en edats molt infantils. Es destaca que s'ha d'acabar amb el treball infantil vers l'educació de qualitat i que s'ha d'anar una mica més enllà, procurant als infants una bona alimentació, una bona higiene. L'educació a l'escola rural, ha de vetllar per al bon desenvolupament dels infants en molts aspectes, no només formatius, i aconseguir que més endavant puguin accedir a escoles superiors comarcals i professionals.

Malgrat que la visió general té més aviat connotacions negatives, és interessant recordar que durant un període, concretament durant la Segona República, l'escola rural va millorar en molts aspectes, arribant a esdevenir en algun cas, un clar exemple d'escola de qualitat. Tanmateix les millores experimentades durant aquesta època van desaparèixer amb l'arribada del franquisme deixant l'escola rural novament en segon terme.

L'escola rural a Espanya durant el primer franquisme

Amb l'arribada de la guerra i la posterior dictadura, molts dels problemes que presentava l'escola rural i que hem pogut veure en l'apartat anterior, no només no es milloren sinó que aquestes escoles encara queden més abandonades i en un estat més lamentable i pobre.

“L'oblit i l'abandonament que durant aquests anys va patir l'escola rural també va venir donat pels pocs esforços que va fer el Govern franquista per desplegar un mapa escolar adient a les necessitats del país. [...] A més, la majoria de les que existien en el món rural patien dèficits greus en l'estructura de l'edifici, en els accessos, en el condicionament higiènic i sanitari, etc. Durant la dècada dels quaranta no van faltar informes d'inspectors nomenats pel règim que advertien reiteradament dels perills que corrien aquestes escoles, així com els alumnes que s'hi albergaven.” (Feu, 2005:68).

Durant els primers vint anys de franquisme, la majoria d'escoles del país i per tant gran part de l'educació dels infants, prové de les escoles rurals, ja que majoritàriament la demografia seguia sent rural. En molts pobles però l'estat de l'escola és molt precari. En moltes ocasions es construeixen escoles modestes i senzilles a partir de les aportacions de la mateixa gent del poble o de la zona rural.

Amb unes condicions per a l'ensenyament molt pobres, en la majoria d'ocasions, el paper del mestre esdevé clau. Hernández Díaz destaca la importància que el mestre, i més el mestre rural, ho sigui per vocació, que sigui humil però que sigui reconegut també com es mereix.

En aquella època l'escola no havia arribat a molts racons del territori, especialment i com és evident en zones rurals. Això feia que molts dels infants que vivien en zones rurals no poguessin anar a l'escola i si hi anaven haguessin de caminar molt o anessin en escoles que tenien unes condicions molt precàries. Es per aquest fet que moltes famílies que vivien al camp van recórrer a l'educació domèstica que en moltes ocasions l'impartia algun familiar o algun seminarista. Pel context de l'època, precarietat en moltes zones, era bastant comú també la figura del mestre itinerant. Docent que a canvi d'un salari petit o bé de manutenció s'instal·lava a les cases de pagès per

treballar al camp però també per fer classes als infants de les cases. Aquest fet va ser molt comú durant la Guerra Civil i els anys de postguerra. Els docents no només treballaven per diners sinó que també ho feien a canvi d'aliments i allotjament.

Amb aquest panorama és evident que l'educació del país no estava en el seu millor moment. Moltes dificultats com s'ha esmentat, instal·lacions precàries, mestres poc formats i itinerants, manca d'escoles en zones rurals, etc. No va ser un període senzill per a l'educació i menys per a l'educació rural que estava clarament en segon pla. (Soler, 2005).

Un altre dels elements importants a tenir en compte en l'escola rural de postguerra, és el fet que la professió de mestre és una de les que es va veure més afectades per a la depuració del règim als que pensaven de manera oposada. *“El 13 de febrer de 1939, poc després de l'acabament de la guerra, es va aprovar la Llei de responsabilitats polítiques amb la consegüent depuració dels mestres.”* (Feu, 2005:67).

Moltes places vacants, i sobretot a zones rurals, van ser cobertes per a militars sense formació i que poden treballar com a docents per mèrits de guerra. Sens dubte un factor més que suma precarietat a l'educació de l'època.

“Els vencedors molt ràpidament traçaren els principis i posaren les bases del que havia de ser la <<la nova educació>>. Una educació, una pedagogia, una manera d'entendre la relació entre educand i educador que es van fer notar, per desgràcia de tots plegats, durant més de trenta anys. Només comptades escoles, fonamentalment les més allunyades dels tentacles de L'administració –com per exemple algunes escoles rurals de difícil accés–, van poder passar per alt algunes prerrogatives imposades pel nou règim.” (Feu, 2005:65).

Havent fet aquest exercici de contextualització històrica de l'escola rural lligada al seu entorn, tenint en compte el període en el qual va existir l'escola El Colomer, considerem oportú concloure aquest apartat amb la definició d'escola rural recollida a

la tesi doctoral de la professora Laura Domingo que ens acabarà d'aproximar al concepte d'escola rural d'una manera més general.

Com a resultat d'aquesta investigació Domingo estableix uns patrons i uns criteris que ha de tenir una escola per contemplar-la com a rural, tals com que sigui de titularitat pública i que estigui situada en un petit municipi. Han d'estar organitzada en aules multigrau. Són escoles molt vinculades al seu context i a més de l'educació dels infants, sovint realitzen una funció social. L'escola rural, segons Domingo, requereix de mestres integrals i polivalents per les múltiples tasques que han de realitzar, organitzatives i pedagògiques. En destaca també l'ambient familiar i proper que ajuda a tenir un tracte més personalitzat amb els alumnes.

3.6. Coneixements del professorat per ensenyar

Per tal de realitzar una anàlisi més acurada sobre com Josefa Lleopart ensenyava les matemàtiques a l'Escola El Colomer, és fonamental fer una relació entre la importància que es donava a les didàctiques específiques en l'època en la qual ella es va formar i en l'actualitat. És per això que en aquest apartat es presenten opinions de diversos autors actuals sobre quins són els coneixements que hauria de tenir el professorat per a poder ensenyar de manera efectiva.

L'any 1987 Shulman (citada a Sellas, 2016) presenta un important estudi en què planteja quins són els coneixements que tot professor hauria de tenir per a poder fer una bona classe. Es tenen referències que abans de l'aparició d'aquest estudi es donava més valor al fet que el docent conegués els continguts que s'havien d'ensenyar, que no pas tingués nocions sobre una didàctica específica o conegués bones estratègies per transmetre aquest coneixement.

Shulman (1987), planteja 7 categories de coneixement que els professors haurien de tenir per a poder ensenyar de manera eficient:

- Coneixement del contingut.

- Coneixement del contingut pedagògic general, específicament les estratègies de gestió d'aula i organització.
- Coneixement del currículum, particularment els materials i programes que fan la funció d'eines de la professió docent.
- Coneixement didàctic del contingut, la important relació entre la didàctica i el contingut.
- Coneixement dels alumnes i les característiques.
- Coneixement dels contextos educatius, des del funcionament del grup classe fins al finançament del districte escolar fins al coneixement de les comunitats i cultures.
- Coneixement dels objectius, propòsits i valors de l'educació i els seus fonaments filosòfics i històrics.

També és important l'aportació de Grossman (1990) que, en referència al mateix aspecte, proposa també diverses categories de coneixement que els docents haurien de dominar semblants a les de Shulman però agrupades únicament en 4 blocs. A la següent imatge⁸ es poden veure quines són aquestes 4 categories i el que inclou cadascuna d'elles:

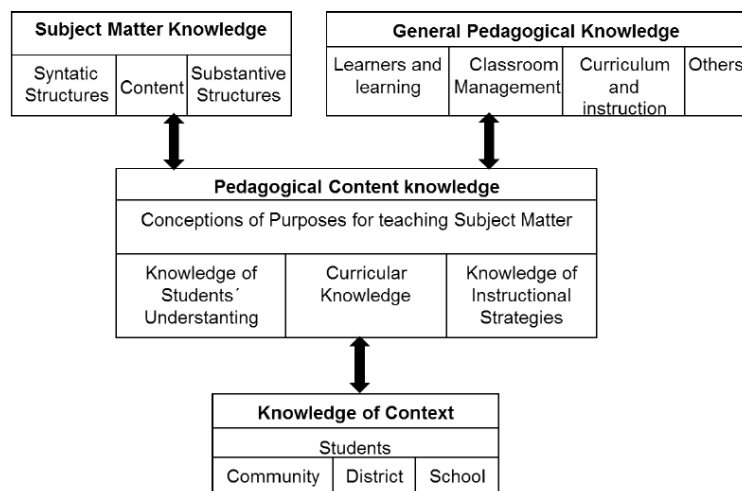

Figura 9. Esquema de les quatre categories de coneixement que els docents haurien de dominar. Font: Grossman, P. L. (1990).

⁸ Grossman, P. L. (1990). *The making of a teacher. Teacher knowledge and teacher education*. New York, NY: Teacher College.

Com es pot veure a la il·lustració, entre elles hi trobem **el coneixement de la matèria**, que inclou el coneixement del contingut i la seva estructura concreta; un **coneixement pedagògic general**, que té en compte els discents, l'aprenentatge, el currículum i la gestió d'aula entre altres; el **coneixement pedagògic del contingut**, entès com el domini d'estratègies d'ensenyament-aprenentatge, de les concepcions i objectius de l'aprenentatge de contingut, el coneixement de com aprenen els nens i del currículum per a fer assequible el contingut als infants de la millor manera. Per últim, hi trobem el **coneixement del context**, que contempla els alumnes, l'escola, el districte i la comunitat.

Ambdós autors, fan referència a aspectes que tenen a veure amb el coneixement concret del contingut a ensenyar així com de les estratègies didàctiques a utilitzar per fer-ho i el context a tenir en compte. Nogensmenys, a cada disciplina la manera d'entendre aquest contingut i la seva estructura varien, fent que variï també la manera més òptima d'ensenyar-los.

Pel que fa a l'ensenyament de les matemàtiques en concret, diversos autors han intentat definir quins són els continguts que el professorat hauria de conèixer per a poder ensenyar matemàtiques, així com quin coneixement didàctic del contingut haurien de tenir en concret. En aquest apartat em basaré bàsicament en els resultats obtinguts per Ball et al. (2008) en diversos estudis realitzats per a donar resposta a la qüestió de quin coneixement cal que tinguin els mestres per tal de poder ensenyar continguts de matemàtiques i com ha de ser el coneixement que en tenen.

D'acord amb els resultats obtinguts en els seus estudis, Ball et al. (2008) descriuen en el seu model *Mathematical Knowledge for Teaching (MKT)* el coneixement matemàtic que l'ensenyant ha de tenir a partir de sis categories:

- El coneixement comú del contingut: es refereix al coneixement matemàtic i les tècniques que s'utilitzen en àmbits no necessàriament relacionats amb l'ensenyament. Reconèixer un error en seria un exemple.
- El coneixement especialitzat del contingut: referent al coneixement del contingut i l'habilitat matemàtica necessaris per a l'ensenyament. Saber com

posar el contingut matemàtic a l'abast de l'alumne per tal que el compregui i més endavant pugui realitzar processos més complexos. Un exemple podria ser entendre per què es comet aquell error.

- El coneixement del contingut i dels alumnes: consisteix en entendre la relació entre contingut i alumnes, saber què pensen els alumnes sobre un determinat contingut, quines limitacions presenten, quins conceptes preconcebuts poden tenir, etc. Per tal de poder escollir els millors exemples, activitats i tasques per a l'aprenentatge. Anticipar quin error poden cometre en formaria part.
- El coneixement del contingut i de l'ensenyament: relaciona l'ensenyament i les matemàtiques. Es refereix a saber combinar els principis pedagògics sobre l'ensenyament amb un contingut matemàtic concret.
- El coneixement del contingut i del currículum: ser conscient dels materials i programes proposats en el currículum, actual i anteriors, i relacionats amb les matemàtiques així com amb altres àrees.
- El coneixement de l'horitzó del contingut matemàtic: referent a comprendre la relació que hi ha entre els continguts matemàtics que els alumnes hauran d'aprendre al llarg de la seva escolarització i saber-los interrelacionar.

Aquestes sis categories les engloben en dos apartats diferents, la de *coneixement de la disciplina* i la categoria proposada per Shulman (1987) *coneixement didàctic del contingut*. Dins la primera hi trobem el coneixement comú del contingut, el coneixement especialitzat del contingut i el coneixement de l'horitzó del contingut matemàtic. A la segona s'hi engloba el coneixement del contingut i dels alumnes, el coneixement del contingut i del currículum i el coneixement del contingut i de l'ensenyament. Es pot veure a continuació en forma de diagrama:

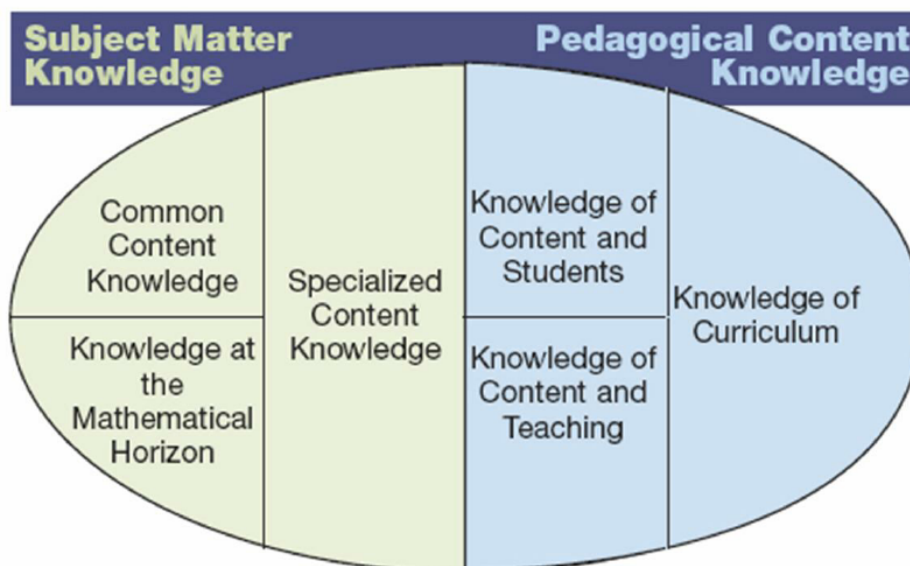

Figura 10. Esquema dels dominis del coneixement matemàtic per a l'ensenyament MKT. Font: Ball, D. L., Thames, M. H. i Phelps, G. (2008).

Relacionats amb aquest model n'hi ha molts d'altres, dels quals voldria destacar el de Fennema i Franke de 1992, que té en compte també les creences dels mestres i ho concep com un aspecte fonamental que determina la resta creant en cada cas una combinació de coneixements concreta determinada per aquestes. Segons aquest model el coneixement que els mestres haurien de tenir per ensenyar inclouria quatre components: el coneixement del contingut matemàtic, el coneixement de pedagogia, el coneixement de les cognicions dels alumnes i de les creences dels mestres. Per últim es menciona el model de Rowland (2008), anomenat quartet de coneixement (Knowledge Quartet). Segons aquest model les quatre categories de coneixement són: fonaments, entesos com la base teòrica i les creences del mestre; transformació, que són "les maneres i contextos en què el coneixement influencia la preparació i la realització de l'ensenyament" (Sellas, 2016; p.52); connexió, referent a la coherència entre les activitats presentades a l'alumnat gràcies a la bona seqüenciació de temes i activitats; i, per últim la contingència, entesa com les decisions que el mestre pren en situacions que no pot planificar (Turner i Rowland, citat a Sellas, 2016).

3.7. Metodologia per aprendre matemàtiques amb comprensió

Si es parla de metodologia per aprendre matemàtiques abans que res cal tenir clar què vol dir saber matemàtiques i per què passa el fet de ser competent matemàticament parlant. Així doncs, la competència matemàtica segons Goñi Zabala (2008) s'entén com "l'ús del coneixement matemàtic per resoldre problemes (situacions) rellevants des del punt de vista social (Goñi Zabala, 2008, p.80).

Per poder desenvolupar la competència matemàtica és essencial ensenyar-aprendre matemàtiques amb comprensió. La comprensió no implica saber o no saber un concepte, sinó que té en compte la quantitat i la qualitat de les connexions que es fan entre una idea i unes altres existents. Per tal que això sigui possible hi ha diversos principis essencials. D'acord amb Hiebert, et al. (1997) la reflexió i la comunicació han de ser-hi presents, i hi ha 5 dimensions que juguen un paper essencial en relació a l'aprenentatge:

- **La naturalesa de les tasques:** cal que les tasques facin les matemàtiques problemàtiques, connectin amb els coneixements que tenen els estudiants i facin reflexionar sobre idees importants de les matemàtiques. On cal que els estudiants estiuin interessats en resoldre la tasca i la part intrigant o desconcertant de la situació sigui la matemàtica.
- **El rol del mestre:** el paper del mestre és fonamental en la classe de matemàtiques per a fomentar la comprensió. Cal que aquest proporcioni un clima que afavoreixi l'aprenentatge dels seus alumnes, coneixent com pensen i com aprenen els integrants del grup, preparant tasques adequades, que suposin vertaders problemes als alumnes, convidant als infants a la reflexió promovent la comunicació de les idees matemàtiques a l'aula.
- **La cultura social de l'aula:** les relacions que s'estableixen entre els membres del grup, la tolerància i el respecte, el nivell de coneixements i tot allò que influeix en els vincles interpersonals del grup. Una aula on s'afavoreix la reflexió i la comunicació, el raonament i la diversitat de respostes i resolucions i on els errors són vistos com oportunitats d'aprenentatge afavoreix a la comprensió.

- **Les eines matemàtiques com a suport d'aprenentatge:** les eines matemàtiques permeten entendre més bé segons quins conceptes ja que ens possibiliten visualitzar-los. No obstant, ells per si sols no fan les matemàtiques més comprensibles, sinó la manera com aquests són presentats i relacionats amb el contingut. El material per si sol no representa res més que material.
- **L'equitat i l'accessibilitat:** proporcionar a tots els alumnes oportunitats per aprendre, sigui quin sigui el seu estil d'aprenentatge, el seu ritme o el seu nivell de coneixements, tots els alumnes han de tenir l'oportunitat de poder adquirir el coneixement matemàtic. Per aquest motiu, cal que les tasques siguin accessibles a tots els estudiants i que com a mínim tots puguin trobar-hi una via de resolució possible.

Per últim afegir que segons diversos autors, entre els Bruner (1978), l'aprenentatge és un procés que es mou de menys a més nivell de comprensió i complexitat. Així doncs els alumnes aprenen més bé si es respecta la progressió de concret-representatiu-abstracte en el moment de presentar els continguts a treballar. El nivell concret passa per visualitzar el concepte a partir de la manipulació de materials físic, el representatiu consisteix en transformar aquest concepte en un dibuix o representació gràfica i permet llavors l'abstracció, representant aquest contingut a partir de fórmules o algorismes abstractes.

Una activitat essencial en l'aprenentatge de les matemàtiques amb comprensió que permet desenvolupar la competència matemàtica és la resolució de problemes. Problemes que part tal de poder ser considerats com a tal han de suposar un procés desconegut, no mecànic, no immediat i del que no se sap la durada de la resolució. En paraules de Luceño (1999) un problema és: "Toda situación en la que haya un planteamiento inicial y la exigencia que obliga a transformar-lo. La vía para pasar de la situación inicial a la nueva situación exigida, tiene que ser desconocida; cuando es conocida deja de ser un problema".

4. La mestra: Josefa Lleopart i Prat (1916-2010)

En aquest apartat es presenten els resultats referents a la mestra, Josefa Lleopart, obtinguts després de la recollida de dades i la seva posterior anàlisi. Aquest capítol s'estructura en tres apartats: en primer lloc la biografia de la mestra on s'explica tota la seva trajectòria incloent-hi la seva formació i la seva vida professional; en segon lloc, un apartat exclusiu sobre la formació de la mestra en matemàtiques i, per últim, hi trobem un apartat de caire més subjectiu on s'explica com era Josefa Lleopart, com a mestra i persona, des de la veu dels seus exalumnes i familiars.

4.1. Biografia

Josefa Lleopart Prat, més coneguda com a Pepita o srta. Pepita, va néixer l'11 d'Agost de 1916 al Mas el Colomer, terme municipal de Taradell, en el si d'una família benestant, conservadora i religiosa⁹. Josefa Lleopart va començar a anar a l'escola amb 13 o 14 anys a les Germanes Carmelites de Tona, una escola religiosa femenina de Tona fundada l'any 1874. Una edat prou tardana per l'època degut al fet que el seu pare no la va deixar començar abans. Després dels estudis bàsics, va anar a Barcelona a fer el batxillerat elemental seguint el pla de 1903. Els primers cursos, del 1931-1932 al 1935-1939 els va realitzar a l'Institut Balmes. El darrer, 1939-1940, el va cursar a l'Instituto Verdaguer, que era el prestigiós institut-escola del Parc de la Ciutadella durant l'època de la República¹⁰. Durant aquesta època va viure a Barcelona, al carrer València, interna al convent amb una tia que era religiosa concepcionista, germana del seu pare.

Al llarg d'aquest període es va formar també en música i piano amb les monges concepcionistes amb la professora Marta Bayer.

⁹ Filla de Teresa Prat Castelló i Josep Lleopart Xicoy, frare franciscà seglar vinculat al convent del Remei de Vic, originaris de Tona i Taradell respectivament.

¹⁰ Vegeu l'expedient de formació de Batxillerat i Magisteri a l'Annex 8.

Figura 11: Josefa Lleopard a l'edat de 39 anys.
Font: Arxiu personal de Teresa Mirambell.

El 17 de desembre de 1938, va superar les proves de català per a mestres obtenint el certificat oficial de català en temps de la República. Això ens fa pensar, que possiblement ja tenia al cap seguir els estudis de mestra quan acabés el batxillerat.

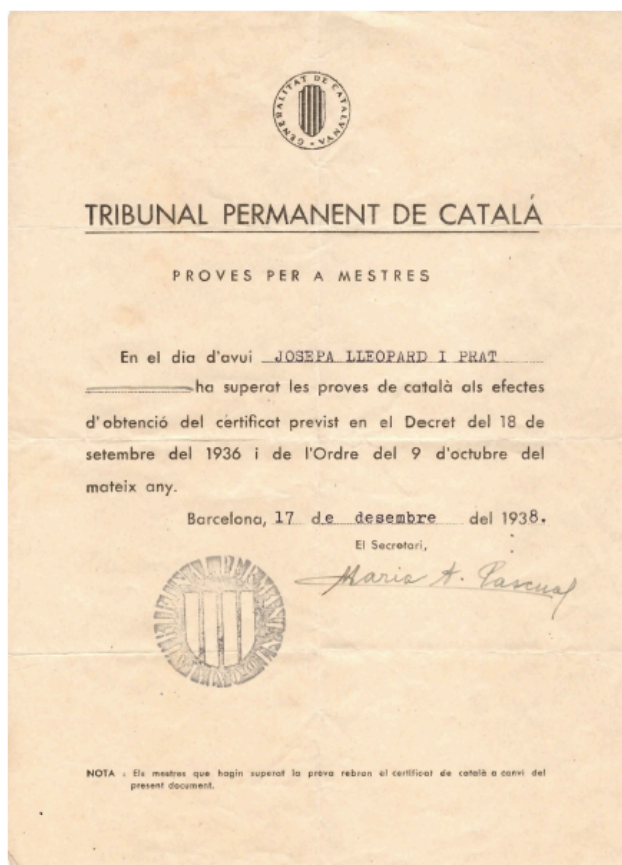

Figura 12: Resguard del certificat de català de 1938. Font:
Arxiu personal de Teresa Mirambell.

Després del batxillerat elemental va cursar un pla especial d'estudis de magisteri a l'Escola Normal Femenina de Barcelona. El 30 d'Agost de 1940 fa una primera sol·licitud per entrar a cursar els estudis de Magisteri. El 17 d'Octubre fa l'ingrés oficial a l'Escola Normal matriculant-se de les assignatures següents¹¹: Pedagogia 1r, i 2n; Història de la Pedagogia, Labors 1r, 2n i 3r; Economia Domèstica, Pràctiques d'Ensenyament i Religió 1r i 2n¹². La resta d'assignatures no s'exigien ja que es tractava d'un pla especial per incrementar el nombre de mestres, basat en el pla de 1914, tal com hem explicat anteriorment en l'apartat *Marc Legal* del marc teòric, ja que havia disminuït amb la depuració i l'exili. Va iniciar els estudis el curs 1939-1940, amb 23 anys, coincidint amb la fi de la Guerra Civil, i va acabar dos anys més tard, el 16 de novembre de l'any 1942. Aquest mateix any va fundar l'escola El Colomer al Mas el Colomer, que durant els tres primers anys va funcionar sense legalitzar amb alumnes provinents de les masies del voltant que per manca d'una escola propera van proposar a Josefa que formés als seus fills. L'any 1944 Josefa LLeopart es va treure les oposicions de mestra i un any després, l'any 1945, coincidint amb l'any de proclamació de la Ley de Enseñanza Primaria, l'escola es va legalitzar. Un altre fet destacable d'aquell any, va ser el seu matrimoni.

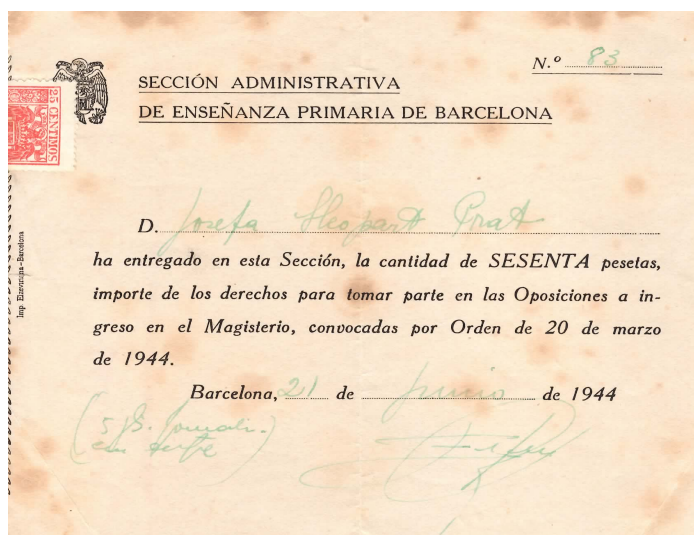

Figura 13: Resguard de pagament per fer les Oposicions d'ingrés a Magisteri l'any 1944. Font: Arxiu personal de Teresa Mirambell.

¹¹ Aquestes assignatures formaven part del pla especial de magisteri, anomenat "cursillos para bachilleres", establert pel Ministerio de Educación a través de les normatives legals: Decreto 10 de febrer de 1940 i Orden Ministerial del 17 de febrer de 1940. Abans de començar ja tenia els dos cursos de Música aprovats

¹² Va haver de cursar Religió en els estudis de Magisteri ja que en el Batxillerat, en temps de República, no n'havia fet.

Dos anys després, al 1947, Josefa Lleopart va tenir la seva primera i única filla, Teresa Mirambell, a qui va educar com una alumna més a l'Escola el Colomer i que va formar part de l'escola des que era al bressol i els alumnes més grans la cuidaven i jugaven amb ella. L'any 1949 va obtenir el títol de "Instructora Elemental de Hogar y Juventudes".

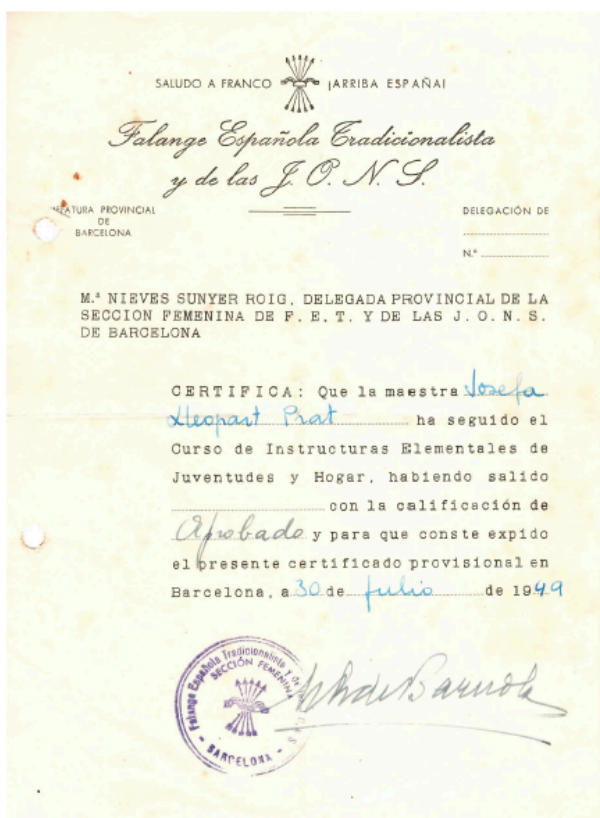

Figura 14: Certificat de seguiment del "Curso de Instructors Elementales de Juventudes y Hogar" al 1949. Font: Arxiu personal de Teresa Mirambell.

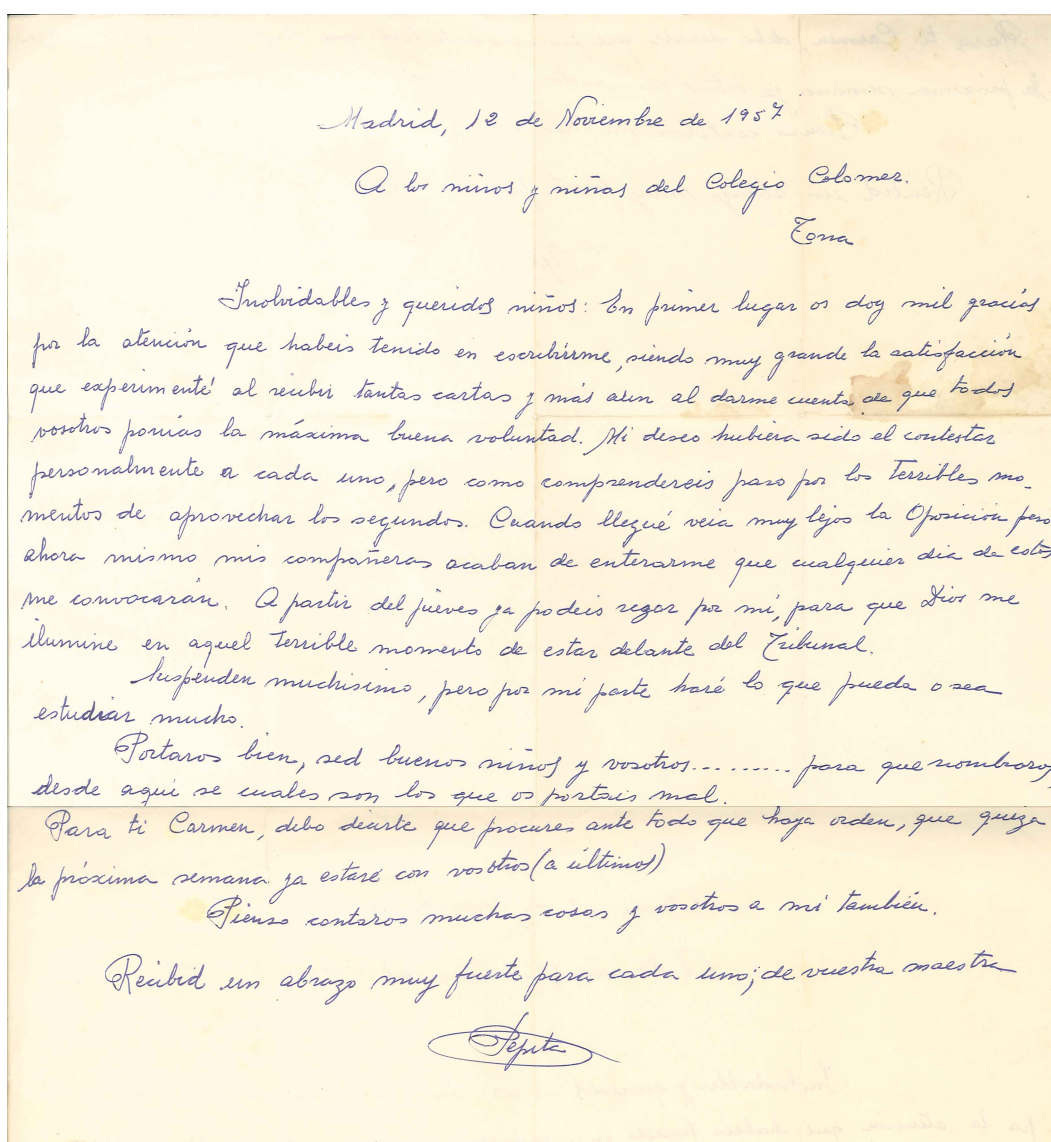
Figura 15: Títol de "Instructora Elemental de Hogar y Juventudes" de 1949. Font: Arxiu personal de Teresa Mirambell.

Uns anys més tard, amb l'arribada de la penicil·lina, Josefa Lleopart va ser cridada pel metge del poble, Joaquim Terricabres¹³, per tal que l'ajudés a posar injeccions als pacients ja que ell es trobava desbordat de feina. Amb la finalitat de poder-lo ajudar legalment Josefa Lleopart va decidir treure's el títol de practicant. Va estar estudiant durant molt temps els caps de setmana i va fer les pràctiques els dissabtes i diumenges a l'Hospital de la Santa Creu, a Vic. Va obtenir el títol de practicant el 4 de juliol de

¹³ Joaquim Terricabres era metge de medicina general de Tona, i va exercir la seva professió a Tona.

1952 per la Universitat de Barcelona i va treballar com a interina fins al novembre de 1957. En aquest moment va marxar a Madrid, durant 3 mesos, deixant l'escola a càrrec d'una alumna, per estudiar i treure's les oposicions de practicant¹⁴.

A continuació hi trobem una carta que Josefa Lleopart va enviar als seus alumnes de l'Escola El Colomer mentre era Madrid estudiant per treure's les oposicions. El contingut d'aquesta carta deixa entreveure una actitud propera i càlida de Josefa Lleopart vers els seus alumnes. Ahora que enes mostra que la mestra es dedicava plenament als estudis de practicant en aquell moment en concret.

Madrid, 12 de Noviembre de 1957

A los niños y niñas del Colegio Colomes.

Lena

Inolvidables y queridos niños: En primer lugar os doy mil gracias por la atención que habeis tenido en escribirme, siendo muy grande la satisfacción que experimenté al recibir tantas cartas y más aun al darme cuenta de que todos vosotros poniais la máxima buena voluntad. Mi deseo hubiera sido el contestar personalmente a cada uno, pero como comprendereis paso por los Terribles momentos de aprovechar los segundos. Cuando llegué veia muy lejos la Oposición pero ahora mismo mis compañeros acaban de enterarme que cualquier día de estos me convocarán. A partir del jueves ya podeis rezar por mí, para que Dios me ilumine en aquel terrible momento de estar delante del Tribunal.

Suspenden muchísimo, pero por mi parte haré lo que pueda o sea estudiar mucho.

Portaros bien, sed buenos niños y vosotros..... para que nombros, desde aqui se cuales son los que os portais mal.

Para ti Carmen, debo decarte que procures ante todo que haya orden, que quizá la próxima semana ya estaré con vosotros (a últimos)

Pienss contaros muchas cosas y vosotros a mi también.

Recibid un abrazo muy fuerte para cada uno; de vuestra maestra

Josefa

Figura 16: Carta de la mestra Josefa Lleopart als seus alumnes de l'escola El Colomer des de Madrid mentre feia les oposicions de Practicant al 1957. Font: Arxiu personal de Teresa Mirambell.

¹⁴ Font: Entrevista Teresa Mirambell. 8 de maig de 2016.

Després de dinou anys de funcionament de l'escola, al 1961, Josefa Lleopart va prendre la decisió de traslladar el centre educatiu El Colomer al carrer de José Antonio, 56, de Tona. En aquest mateix any va traslladar el seu domicili d'El Colomer a Tona. Allà l'escola va créixer, va arribar a tenir 3 aules i va haver de llogar altres mestres. Per manca d'acord amb la resta de professorat i el canvi que l'escola havia patit al passar de ser un centre gairebé rural a una escola més gran i menys propera, perdent les característiques que la feien única en la seva localització inicial, Josefa Lleopart va decidir seguir un nou camí i dedicar-se plenament a la feina de practicant. En els documents que es mostren a continuació, s'hi poden observar documents oficials relatius al trasllat de l'Escola El Colomer a Tona.

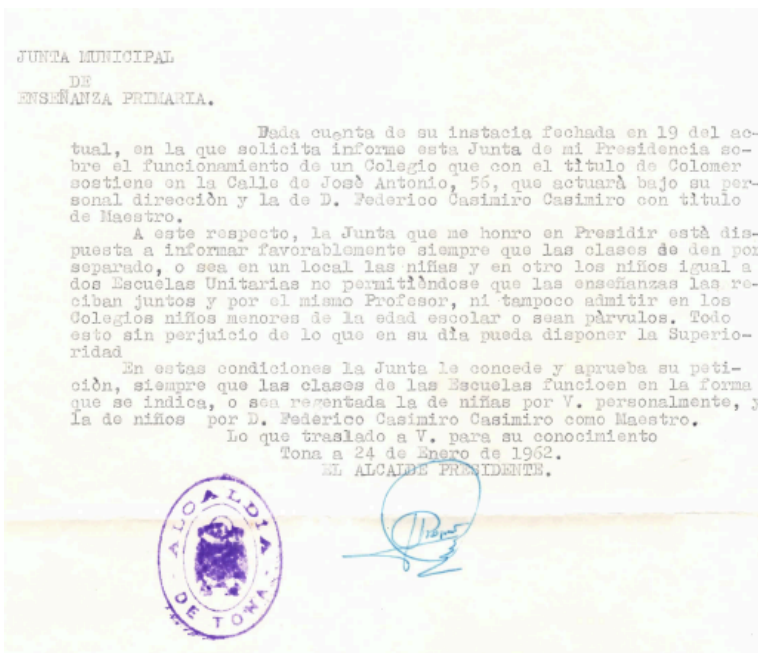

Figura 17: Resposta a una instància feta a la junta municipal d'ensenyança primària durant el traspàs de l'escola a Tona. Font: Arxiu personal de Teresa Mirambell.

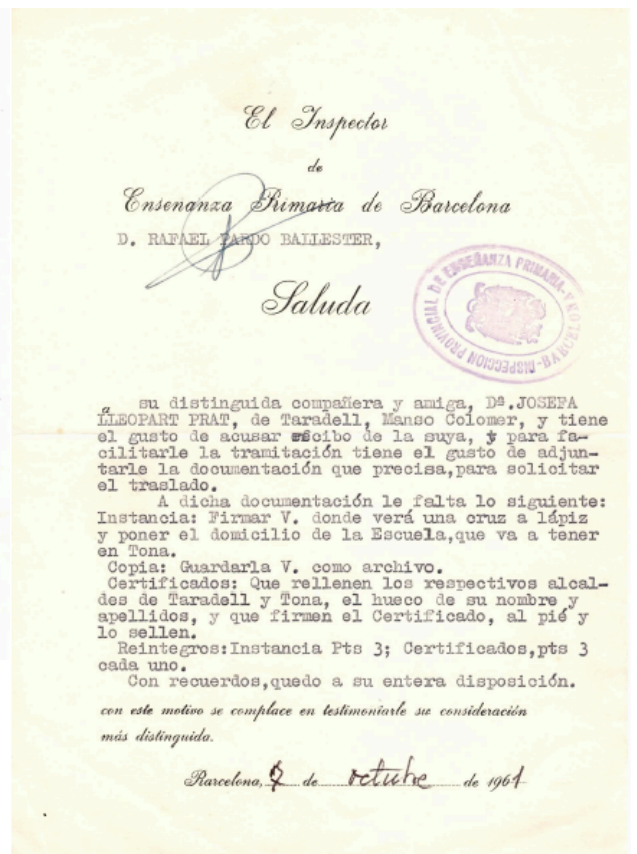

Figura 18: Carta de l'inspector d'ensenyança primària de Barcelona a Josefa Lleopart durant el trasllat de l'escola a Tona. Font: Arxiu personal de Teresa Mirambell.

L'Escola el Colomer, ara situada a Tona, va ser l'inici del que més tard es convertiria en l'Escola Parroquial de Tona. Del 1957 al 1960 Josefa Lleopart ocupa la plaça de

practicant d'Aiguafreda, al costat del doctor Terricabres on feia feines diverses i de tot tipus, des de sutures fins a assistir parts. A partir de 1960 ocupa la plaça de practicant de Tona fins la seva jubilació, durant aquest període va seguir formant-se, obtenint el Diploma de Tècnic-sanitari d'Empresa l'any 1962 i fent cursos de fisioterapeuta el 1969. Josefa Lleopart es va jubilar amb 68 anys, l'any 1984, a contracor, ja que ella hauria volgut treballar fins als 70, a causa d'una angina de pit que no li va permetre seguir treballant. Durant la seva jubilació va seguir essent una dona activa al costat del seu marit, amb molta afició a la lectura, el bingo, els mots encreuats, el ganxet o les excursions a la platja o a la muntanya. L'any 2007 va ser guardonada amb el Premi Mil·liari de l'Ajuntament de Tona, premi atorgat a persones físiques pels seus mereixements especials o serveis extraordinaris prestats al poble. Va morir l'any 2010 a l'edat de 94 anys.

Figura 19: Josefa Lleopart, Premi Mil·liari 2007. Font: Revistona

4.2. Formació en l'àrea de matemàtiques

Pel que fa a la formació específica en matemàtiques de Josefa Lleopart tenim pocs referents documentals així com de testimonis vius. En aquest apartat es pretén descriure com es va formar en aquest àmbit a partir del que coneixem del pla d'estudis que va seguir i les assignatures que va cursar, així com de la informació extreta dels llibres de text trobats de la seva formació i alguns quaderns del batxillerat i la carrera. Així doncs, la informació presentada en aquest apartat compta amb la subjectivitat pròpia de l'investigador i no es descarta el fet que les interpretacions fetes podrien resultar prou diverses si haguessin estat fetes per un investigador amb una altra perspectiva.

En l'expedient de Batxillerat de Josefa Lleopart podem veure que relacionat amb les matemàtiques va cursar l'assignatura de *Nocions i exercicis d'Aritmètica i Geometria; Aritmètica; Geometria*; i, per últim, *Àlgebra i Trigonometria*. Les dues primeres, coincideix que es troben entre les assignatures que treia més bones notes. Pel que fa a la carrera de mestra, com que Josefa Lleopart es va acollir a un pla especial que es va fer durant els anys en què ella es formava com a mestra, moltes assignatures li van quedar convalidades i no les va fer. En el cas concret de les matemàtiques totes les assignatures li van quedar convalidades del batxillerat i no va cursar-ne durant la carrera.

El contingut treballat a les assignatures de matemàtiques és molt elevat i basat en la memorització de fórmules i algorismes. Pel que fa als estudis de pedagogia entenem que també eren memorístics, consistents en recordar definicions o pedagogs, ja que tot els apunts presos a la llibreta consisteixen en això, sense cap rastre de propostes d'activitats, o apunts de com treballar certs continguts o fer una sessió de classe.

4.3. La senyoreta Pepita

"Senyoreta Pepita" així és com encara l'anomenen avui en dia els seus alumnes quan parlen d'ella, amb tendresa, respecte i admiració. Sense cap mena de dubte, Josefa Lleopart, no va ser una mestra qualsevol. La seva filla, Teresa Mirambell, la defineix

com una persona incansable, molt ocupada i treballadora que dedicava la major part del seu temps a la feina. Recorda tot rient: “La meva tieta em feia vestits perquè la meva mare no tenia temps per fer això”¹⁵. Era una persona activa i motivada pel coneixement i el fer coses, i ho demostra la quantitat de formació que va acumular al llarg de la seva vida i el seu esperit treballador gràcies al que va aprendre dues professions exercint-les en certs moments de la seva vida alhora. Segons ens explica Teresa Mirambell, com a mestra era una persona molt organitzada i pionera, i és que sense aquestes dues qualitats mai hagués estat capaç de tirar endavant una escola amb un nombre elevat d’alumnes i d’edats ben diverses ella sola. Dedicava la majoria d’hores del dia a fer classe, tant al matí amb els més petits com als vespres amb els adults, i en acabar la jornada es preparava les classes per l’endemà. Però potser el que més destaca d’ella és la seva relació amb els alumnes. En entrevistar als seus exalumnes és senzill veure que li tenien molta admiració. La mestra els coneixia personalment i també a les seves famílies i es preocupava no només pel seus estudis, sinó també per la seva vida personal. Els alumnes la defineixen com “una persona molt intel·ligent i amb molta capacitat”¹⁶, que era “molt bona mestra, pacient i enèrgica”¹⁷, i “estava per tot, no li passava res per alt”¹⁸. Però alhora, quan es tracta de la seva personalitat com a mestra tots estan d’acord amb que era una persona molt professional i seriosa “era seria, molt seria, sabíem que quan picava de mans ja podies córrer”¹⁹, amb molta autoritat i molt respectada, però com diuen els seus alumnes “el respecte era guanyat, no era imposat”²⁰. A més a més de les estones d’escola, també compartien amb la seva “senyoreta” moltes festes i diades especials: “El dia que era Santa Josefa anàvem tots allà a felicitar-la, li fèiem un regal i ella ens donava caramels, hi anàvem tots ben esmolats! Ja era com una cerimònia!”²¹. El mateix passava amb les comunions: “I per la comunió tots li portàvem el recordatori i fotos nostres”²²

¹⁵ Entrevista Teresa Mirambell (8 de maig de 2016). Vegeu annex 3.

¹⁶ Entrevista exalumnes 1: Josep Musach (8 d’octubre de 2016). Vegeu annex 4.

¹⁷ Entrevista exalumnes 1: Carme Mir (8 d’octubre de 2016). Vegeu annex 4.

¹⁸ Entrevista exalumnes 1: Maria Musach (8 d’octubre de 2016). Vegeu annex 4.

¹⁹ Entrevista exalumnes 1: Josep Musach (8 d’octubre de 2016). Vegeu annex 4.

²⁰ Entrevista exalumnes 2: Miquel Jutglar (8 d’octubre de 2016). Vegeu annex 4.

²¹ Entrevista exalumnes 1: Josep Musach (8 d’octubre de 2016). Vegeu annex 4.

²² Entrevista exalumnes 1: Carme Mir (8 d’octubre de 2016). Vegeu annex 4.

Figura 20: Fotografia de la primera comunió de Teresa Mirambell. Al fons hi ha la família, a davant hi trobem Josefa Lleopart, el seu marit i la seva filla, envoltats dels alumnes de l'escola. Font: Arxiu personal de Teresa Mirambell.

Així doncs, la veien com una persona propera que es preocupava per ells i donava importància a tot allò que ells feien i sentien, fins hi tot hi ha alumnes que afirmen que “Hi havia coses que a ella li podies demanar i en canvi a casa no ho podies dir²³”. La veien una persona culta i preocupada per les persones que formava, per la seva personalitat i ètica: “No era una professora, era una persona que tenia una cultura molt alta, i t’ensenyava a part del que era l’escola, la personalitat de cada persona i et senties com un més entre els del teu costat”²⁴.

Fins i tot hi ha qui la distingeix de la resta de professors per no ser una persona que únicament s’ocupava de transmetre continguts i coneixements sinó que també els ajudava, els guiava i els educava, una tasca no tant senzilla com el traspàs de coneixements que ell atribueix a aquells que són mestres i no professors:

“Jo la tenia considerada com una mestra, perquè per a mi hi ha mestres i professores. El mestre t’ensenyava, el mestre t’educa, el mestre t’ajuda i el mestre et guia, i llavors hi ha el professor que es posa allà i et diu pam, pam pam pam, i si ho entens bé i si no

²³ Entrevista exalumnes 2: Josep Bruguera (8 d’octubre de 2016).

²⁴ Entrevista exalumnes 2: Josep Baulenes (8 d’octubre de 2016).

també. I aquesta senyora era mestra. [...] I ser mestre és molt difícil, ser professor no ho és tant.²⁵”

Figura 21: Fotografia de Josefa Lleopart amb els alumnes de l'Escola El Colomer. Fons: Grup de Recerca de Taradell.

Josefa Lleopart, va ser una persona que va deixar empremta a la vida dels seus alumnes. Va aconseguir fer de l'escola un entorn agradable i proper, deixant en tots els membres que en van formar part un record dolç i agradable ple d'històries entranyables que conformaren una feliç infància al Colomer: “Jo molt acollida m’hi vaig sentir, era com una marassa, com una segona mare. A més a més de mestra, que ens educava, també era propera. Hi anava amb molt de gust a l'escola.²⁶”

²⁵ Entrevista Exalumnes 2: Miquel Jutglar (8 d'octubre de 2016).

²⁶ Entrevista Exalumnes 2: Montserrat Cabanes (8 d'octubre de 2016).

Figura 22: Exalumnes de Taradell al Mas el Colomer en una trobada per recuperar la memòria de l'escola l'any 2015.
Font: Grup de Recerca de Taradell.

5. L'Escola El Colomer (1942-1961).

En aquest capítol s'exposen els resultats obtinguts en el treball que fan referència a l'Escola El Colomer. Dins d'aquest apartat hi trobem la història de l'escola, la ubicació on es trobava i les instal·lacions amb les que comptava. També hi ha una explicació sobre l'organització i funcionament del centre, com es compaginava el fet que l'escola fos alhora una llar, els ensenyaments i la metodologia que s'hi duïen a terme i una explicació sobre la relació que tenia l'escola amb l'entorn. L'apartat final que hi trobem parla sobre l'ensenyament de les matemàtiques en concret a l'escola el Colomer. Aquest compta amb un subapartat d'anàlisi de llibres de text de matemàtiques i una última part en què s'exposa, a partir dels resultats obtinguts al llarg del treball, com es creu que s'ensenyaven les matemàtiques a l'Escola El Colomer.

5.1. Història de l'Escola El Colomer

L'Escola el Colomer va néixer l'any 1942. Una senyora que treballava al Colomer va demanar a Josefa Lleopart si li podia fer classe a la seva filla de quatre anys. Després de rumiar-ho Josefa Lleopart va dir que sí. Al cap de poc temps, la germana petita d'aquesta primera alumna, Carme Mir, amb dos anys i mig, s'hi va afegir. Mica en mica, a mesura que les cases veïnes ho van anar sabent hi van anar portant els seus fills. D'aquesta manera i gairebé de forma espontània es va crear l'Escola El Colomer, amb la intenció de donar resposta a una problemàtica real: la llunyania dels masos de la zona a una escola.

Després de funcionar durant tres anys sense legalitzar, el 6 de març de 1945, l'escola va rebre una notificació de l'Ajuntament de Taradell, municipi del que formava part, alertant que la Inspecció de primera Ensenyança havia detectat que al Colomer, dins el municipi de Taradell hi funcionava una escola clandestina.

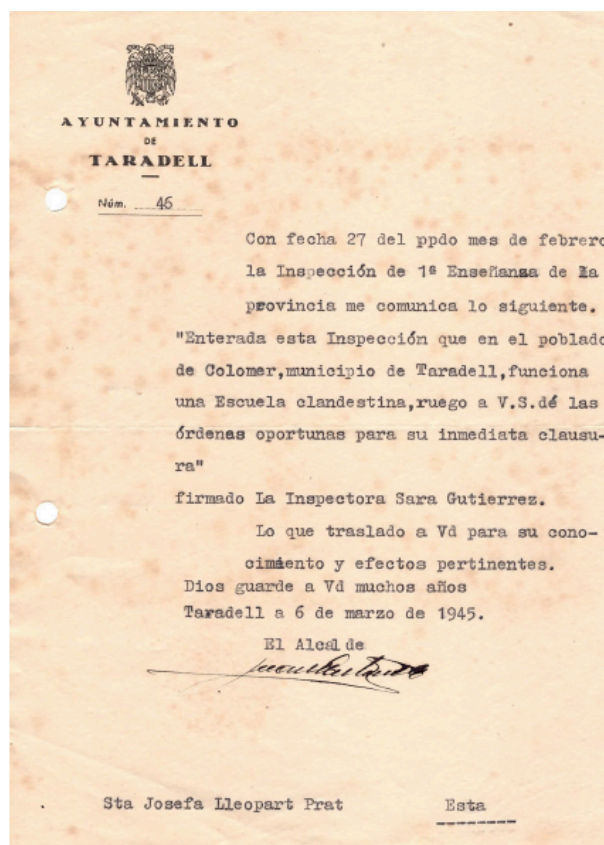

Figura 23: Comunicat de l'Ajuntament de Taradell alertant del funcionament d'una escolar clandestina. Font: Arxiu personal de Teresa Mirambell.

Després d'aquesta alerta, Josefa Lleopart va fer tots els tràmits per legalitzar l'escola. El dia 6 de febrer de 1945, sol·licita a l'advocat quins són els passos que ha de seguir per legalitzar l'escola.

En el document realitzat pels advocats Shelly & Dou²⁷, hi trobem llistats els passos a seguir per tal d'obrir una Escola d'Instrucció Primària a Taradell. Segons la Reial Ordre del 15 de Març de 1923 ha de seguir els passos següents:

1. Formular una instància dirigida al Director General D'Ensenyança primària a Madrid adjuntant els documents que trobem a continuació:
 - a. Un quadre dels ensenyaments amb el número, nom i ordre de les assignatures.
 - b. La seva partida de naixement.

²⁷ Vegeu annex 9.

- c. Un certificat de bona conducta i residència, expedit per l'Autoritat Municipal, on hi constaran els títol que posseeix la interessada.
 - d. Tres exemplars del reglament.
 - e. Un plànol triplicat del local.
 - f. Un informe de l'alcalde, on hi consti la seva conformitat amb l'obertura i conforme el local compleix les condicions de seguretat i higiene necessàries.
 - g. Un certificat antituberculós de l'Institut d'Higiene de Barcelona.
 - h. El títol de mestra (3 còpies legalitzades).
 - i. Un certificat de bona conducta del Mossèn i avals.
2. La instància anterior i tota la documentació s'ha de remetre a l'excel·lentíssim senyor President de la Comissió Provincial d'Educació, que és el governador civil i és a ell a qui cal enviar-li la documentació.
 3. Un mes després d'haver presentat la sol·licitud, l'escola pot ser oberta, però la resolució definitiva de Madrid tarda aproximadament un any en arribar.
 4. Cal que la interessada parli amb la inspectora de la zona, que és la Senyora Gutiérrez, i la pot trobar els dimarts a les 12 del matí a la Inspecció, carrer Còrsega 281-Torre.

Per últim, li aconsellen, que degut a la situació que presenta caldria que realitzés els tràmits el més ràpid possible per tal de posar l'escola en regla.

En data de 24 d'arbil de 1945, a l'edat de 28 anys i soltera, Josefa LLeopart sol·licita establir i dirigir un Col·legi no Oficial de Primera Ensenyança per a nenes, amb classes nocturnes per a adultes, al poble de Taradell (Barcelona), en una casa anomenada Mas el Colomer i sota el nom de Col·legi Colomer. Juntament amb aquesta sol·licitud hi adjunta²⁸ la còpia del certificat de revacunació on es certifica que Josefa LLeopart té una perfecte salut, està vacunada contra la febre tifoidea i contra la verola, també hi adjunta la còpia del certificat antituberculós on un doctor certifica que li han fet un reconeixement a Josefa LLeopart i no s'ha trobat cap símptoma de tuberculosi pulmonar. En la sol·licitud també hi ha una còpia de la partida de naixement, una còpia

²⁸ Vegeu annex 10 amb tota la documentació adjunta a l'expedient.

de l'aval polític segons el que se la considera una persona de bona conducta, que malgrat que no pertany a FET i de la JONS és afí al Gloriós Moviment Nacional. També hi inclou un aval religiós segons el qual Josefa Lleopart compleix fidelment amb els seus deures religiosos pertanyents a una persona practicant catòlica; una còpia del servei social conforme havia complert amb el seu deure nacional als 27 anys fent el Servei Social, una còpia del títol professional, un informe de l'arquitecte conforme l'espai destinat a l'escola acomplia les condicions de solidesa, resistència de les teulades y salubritat i higiene de l'immoble, i es trobava en bon estat de conservació; i, per últim un certificat de conducta i residència en el que es fa constar que Josefa Lleopart residia a Taradell al Mas el Colomer.

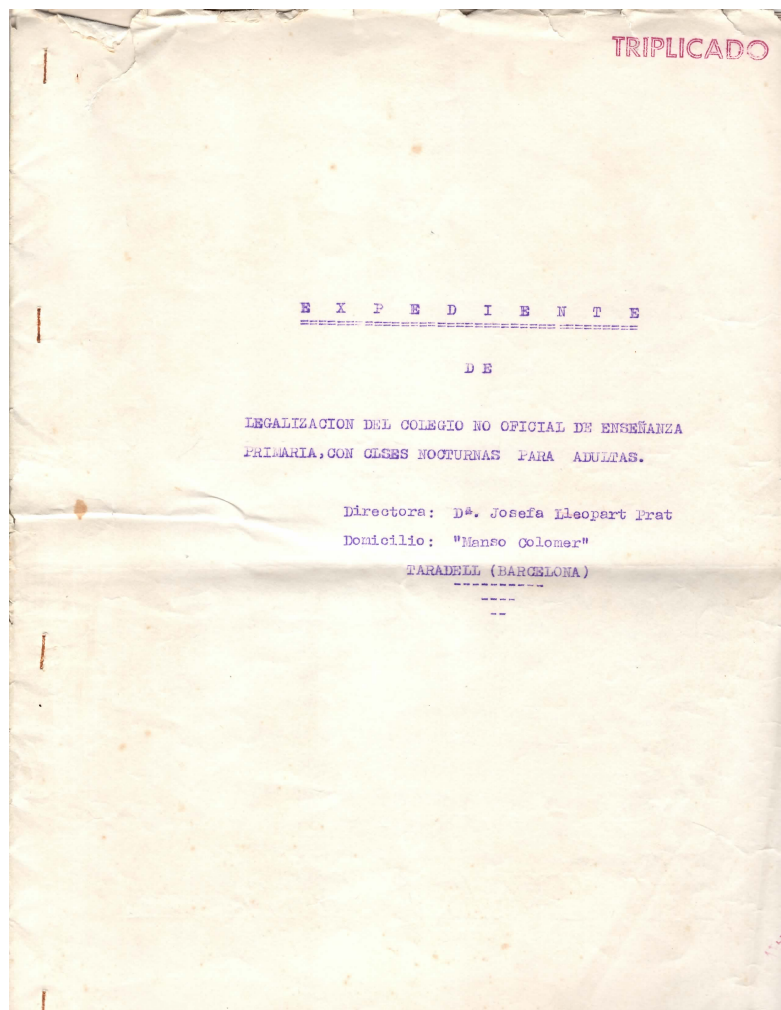

Figura 24: Portada de l'expedient de legalització de l'Escola el Colomer l'any 1945. Font: Arxiu personal de Teresa Mirambell Teresa Mirambell.

En aquest mateix any, Josefa Lleopart va sol·licitar la instal·lació d'una placa metàl·lica a l'entrada de l'Escola senyalitzant que es tractava de l'Escola El Colomer.

Figura 25: Autorització i resguard de l'abonament per col·locar la placa metàl·lica a l'escola. Font: Arxiu personal de Teresa Mirambell.

Dinou anys després d'exercir de mestra al Colomer, l'any 1961, per motius que desconeixem, l'escola sol·licita traslladar-se a Tona, al Carrer José Antonio número 56, en un edifici idoni, capaç i nou.

Ilmo. Sr:

D^a. JOSEFA LLEOPART PRAT, natural de Taradell, provincia de Barcelo-
na, Maestra de Enseñanza Primaria, casada, mayor de edad, propietaria y
Directora de la Escuela Primaria Privada, denominada "COLEGIO COLOMER"
establecido por la misma, en Taradell, Masía Colomer, y autorizado con
fecha 17 de julio de 1950, a V.I. con el debido respeto y subordina-
ción tiene el honor de exponer:

Que, desea trasladar, la citada Escuela, denominada, COLEGIO
COLOMER, desde la Masía Colomer, en donde actualmente funcio-
na, a la vecina localidad y Villa de Tona, en el casco de
su población.

Que en realidad, no supone este traslado, modificación sus-
tancial de los arreglos escolares de las localidades de Ta-
radell, y de Tona, ambas de esta misma comarca, y vecinas, por-
que el alumnado que asiste a dicha Escuela, seguirá asistien-
do a la misma, en el nuevo domicilio.

Que posee, en Tona, C/ *J. Antonio* número 56 edi-
ficio idóneo, capáz y nuevo para la instalación del citado
Colegio.

Que, adjunta documentación probatoria de que por parte de
las Juntas Municipales de Enseñanza de las localidades de
Taradell y Tona, afectadas por el traslado que se solicita,
no hay inconveniente en que se acceda a lo solicitado.

Por todo ello, a V.I. atentamente,

S U P L I C A, que previos los trámites en informes que estime pertinen-
tes y a la vista de la documentación que se acompaña, se dig-
ne ordenar, **SE TRASLADÉ**, el "Colegio Colomer", desde la Masía
Colomer, del Término Municipal de Taradell, al casco de la
población Tona.

Figura 26: Sol·licitud de trasllat de l'Escola El Colomer cap a Tona enviada a Madrid el 5 d'octubre de 1961.
Font: Arxiu personal de Teresa Mirambell.

Després del seu trasllat a Tona, l'escola va passar a mans del senyor Francisco Peralta essent l'inici del que més tard va ser l'Escola Parroquial de Tona, una escola en què nens i nenes anaven en un mateix edifici però en aules diferents. El mestre Federico Casimiro Casimiro era l'encarregat de la classe dels nens.

5.2. Ubicació i instal·lacions

L'escola El Colomer es trobava situada al mas el Colomer, en el terme municipal de Taradell, però molt vinculada a Tona, a la comarca d'Osona. La seva ubicació, allunyada del nucli urbà i envoltada de camps i cases de pagès, va ser essencial per a la seva aparició. De fet, va ser gràcies a la llunyania de les cases de pagès veïnes a les escoles de Tona, Taradell o el Gurri que es va generar la necessitat d'un espai educatiu on poder escolaritzar els fills de les cases de pagès del voltant.

Figura 27: Mapa de la situació del Mas El Colomer, en municipi de Taradell. Font: GoogleMaps

L'edificació del mas el Colomer consta d'un cos central cobert a quatre vents en el que es conserven l'amplia entrada del portal adovellat, la cort dels bous, la cort de les eugues, el rebost i la cuina vella amb forn de pa, a "baix" o planta baixa. Una gran sala central amb ampli finestral que dona al balcó i un aigua manil, amb les habitacions amb alcova repartides a banda i banda, la cuina nova amb el rebost del pa i el rebost del vi, el porxo i la sala de la cisterna, a "dalt" o primera planta. El graner per guardar els cereals, el despatx i diversos "quartos" destinats a funcions diverses a "dalt més alt" o segona planta. Adossats a aquest cos central hi ha la masoveria i altres dependències agrícoles, que en la vessant sud tanquen un espai interior, o sigui la lliça,

junt amb la paret que per aquest sector tanca l'horta d'hivern. Pels entorns més propers a la casa hi trobem les eres de batre, la bassa, el pastorim, els galliners, l'horta d'estiu i els camps de conreu. (Torrents i Ponce, 2016)

L'escola es trobava situada dins l'espai de la masia. La zona destinada a l'escola constava d'un vestíbul d'entrada, ampli i ben ventilat, que comunicava amb el lavabo i amb la classe, una aula de 56,94 metres quadrats de superfície i una alçada de 3,75 metres. A la classe hi havia diverses taules de fusta, prou grosses com perquè hi hagués grupets de 8 o 9 nens treballant conjuntament, la taula de la mestra i les respectives cadires. També hi havia un armari on hi guardaven el material escolar: llibres, quaderns de treball, llibretes, etc. Al costat de la classe hi havia un petit despatx per la mestra. Tots els espais escolars rebien llum exterior directa. L'era, el jardí de la casa i els camps de cultiu que l'envoltaven constituïen la zona d'esbarjo on l'alumnat gaudia d'agradables estones a l'aire lliure. A l'informe²⁹ que va redactar l'arquitecte cridat a fer la mesura de l'immoble hi consta que l'espai es trobava sota les condicions arquitectòniques, higièniques i de seguretat necessàries per a fer d'aquell espai una escola legalitzada. A la Figura X s'hi troba el mapa amb la distribució dels espais i la superfície d'aquests.

²⁹ Vegeu l'informe de l'arquitecte a l'annex 11.

Figura 29: Fotografia actual del Mas el Colomer. Font:

Molts dels alumnes de l'escola venien de pobles veïns que es trobaven a una distància considerable de l'escola. Al Colomer hi havia alumnes de Taradell, Múnter, Malla i Tona. És per això que molts nenes i nenes, per evitar fer el camí de nou cap a casa i tornar dinaven a la masia. La mare de Josefa Lleopart els feia sopa i els escalfava el menjar que els nens i nenes portaven amb la carmanyola i dinaven a la cuina de la casa amb la resta de membres de la família.

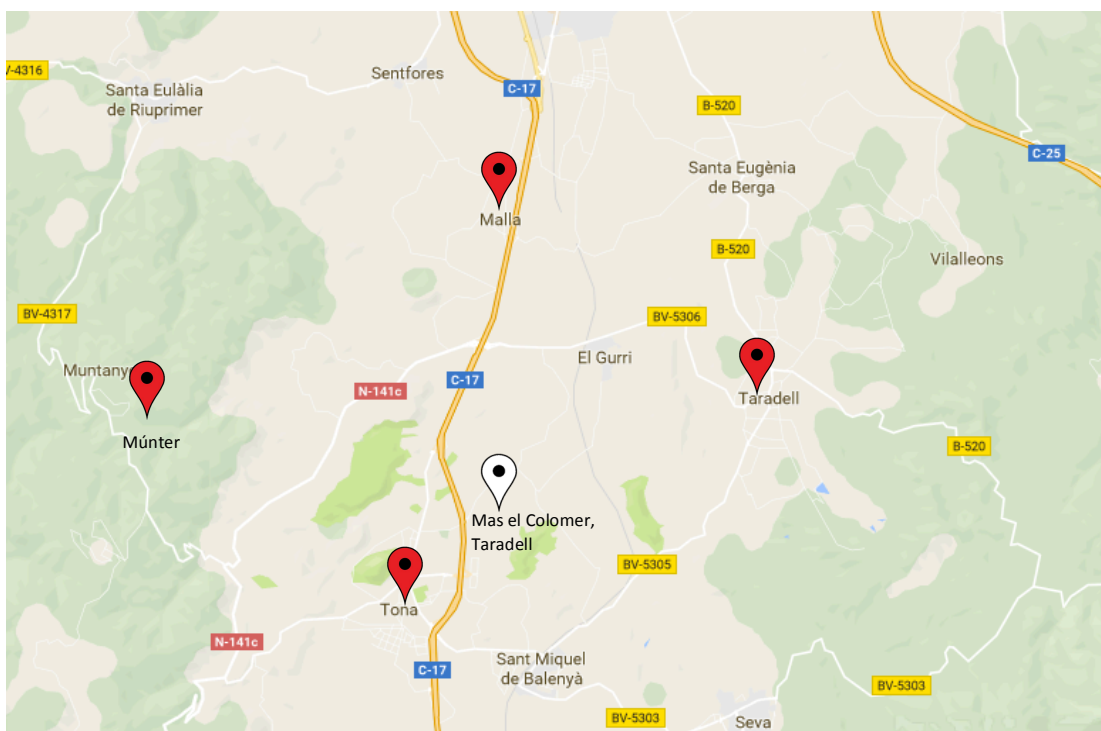

Figura 30: Pobles dels que venien els alumnes de l'Escola El Colomer. Font: GoogleMaps

Com hem pogut veure els alumnes de l'Escola El Colomer venien, inicialment de les masies més pròximes al Colomer i més endavant d'una mica més lluny. Els alumnes que anaven a l'escola no només eren del municipi de Taradell o Tona, sinó que també n'hi havia de Seva, Malla o fins i tot Munter. L'escola doncs ofería un servei a la gent de pagès de la zona, aquest era un dels principals trets comuns entre la majoria d'alumnes, per no dir tots. Eren nens i nenes dels masos del voltant, la majoria de família dedicada a la pagesia, masoveria, etc.

Les primeres alumnes van ser la Carme Mir i la seva germana i llavors el boca orella entre els habitants d'aquella zona de la comarca d'Osona va fer la que els alumnes anessin augmentant durant els anys que l'escola va estar ubicada al mas El Colomer.

Un dels aspectes que més han destacat els diferents alumnes que hem anat entrevistats, és el fet de l'aïllament. És cert que si et bases en els anys, fa relativament poc, però també és cert que aleshores les connexions entre municipis, i més entre masos a zones rurals eren bastant pobres. El sentiment d'aïllament era present en molts dels que van ser els alumnes d'El Colomer. No vist d'una manera negativa, sinó més com una qüestió pràctica. Molts afirmen que poder anar a escola al Colomer per ells va ser una gran sort ja que sinó s'haurien d'haver desplaçat bastant més, a Taradell, a Tona o a Seva per exemple. En aquest fragment de l'entrevista als exalumnes d'El Colomer s'evidencia aquest fet.

Josep: nosaltres no sé si no hi hagués hagut el Colomer on haguéssim anat a 85als85

Maria: oh, doncs a Tona o a Seva.

Carme: sí, però fins a Tona hi teníem una hora des de casa.

Josp: a Santa Eugènia també hi havia... I a Balenyà també hi havia alguna cosa privada.

Carme: que feien primària, una dona que no tenia ni la carrera. Ens quedàvem apartats, de Tona una hora llarga...

Josep: era lluny de tot arreu. Havíem de 85als85 pel dret.

Carme: havíem de 85als85 per aquells camins, allà al coll.

Josep: uns camins drets, allà al coll, era complicat.

Carme: li expliques en aquell (senyala al seu marit) i encara ho va 86als86s més complicat. La primera vegada que em va venir a 86als86s8686r a mi... I plovia, amb paraigües.

Josep: el coll de Tona, o el del Colomer?

Maria: el de Tona, aquell.

Carme: aquell de sobre la sorra, aquell d'allà el 86als Buixer.

Josep: ara sí que hi ha una carretera bona.

Carme: ara sí, ara sí, que baixa de...

Josep: en aquell temps 86als86s86 bastant aïllat d'allà.

Miquel: o sigui que us va anar bé que hi hagués...

Josep: sí, clar, aquella zona 86als86s86 lluny de tot.

Maria: potser al Gurri Xic hauríem anat.

Josep: a potser, sí.

Maria: sí, però havíem de 86als86 també pel camí aquell...

Carme: ara les distàncies s'han acostat, les carreteres són molt diferents.³⁰

És precisament aquest fet, el desplaçament, el trajecte fins al Colomer una de les rutines escolars que més recorden els alumnes. Per a un infant caminar un quilòmetre, dos, o fins i tot vuit en els casos que venien des de més lluny, era tota una odissea. S'anaven recollint pels masos en funció del recorregut i es sumaven a la caminada cap a l'escola. Fred, neu, pluja i un gran ventall d'inclemències meteorològiques a suportar. Així és com ho recorden exalumnes de l'escola:

Carme: què glaçades..! nevades així d'altres de neu! (senyala la cintura). No és la neu d'ara eh... penseu que no 86als86s la neu que cau ara, que no en cau. Feia cada nevada... doncs mira, al meu pare i a la meva mare ja els veies al matí amb 86als, fent-nos un caminet així petit, tot un caminet fins allà on podien. Els d'allà al Tossell deien "nomes veiem uns caparronets que passen..." hahaha. I ens feia un cabasset la mare amb el dinar i au... i ens quedavem a dinar.

[...]

Josep: oh de Munta sí que hi havia tros eh... Estaven per allà l'Església, vol dir que hi devien tenir...

³⁰ Entrevista exalumnes 1: (17 de setembre de 2016). Vegeu annex 4.

Carme: i els de Montrodón també deunidó...

Josep: l'Amat que és a tocar a Seva, i els de Tona.

Maria: i tothom anava a peu, era lo normal.

Carme: clar, si no hi havia res més... Jo, si plovia un dia, i havíem de sortir i plovia, el meu pare ens venia a buscar, o la mare, amb la tartrana.

Maria: la tartrana, era l'única cosa que teníem.³¹

5.3. Organització i funcionament

L'Escola El Colomer, en termes pràctics, era una escola mixta, en la que nens i nenes estudiaven en una mateixa aula amb una mestra comú, malgrat que la legislació de l'època ho prohibia clarament. Ens trobem, doncs, davant d'un fet totalment inusual respecte les escoles de l'època. A l'escola hi havia una única aula multigrau, amb alumnes de 5 a 14 anys al matí, amb excepcions d'alguns germans d'alumnes de l'escola que hi havien començat a anar amb menys de 3 anys. Al vespre, era escola d'adults amb nois de 15 a 18 anys d'edat. La quantitat d'alumnes a l'aula variava entre els 40 i 50 alumnes al matí i uns 10 o 15 alumnes al vespre.

L'horari de l'escola, pels alumnes de matí, era de 9:00h a 12:00h i de 14:00h a 17:00h de dilluns a divendres. El dissabte al matí també feien classe. Els adults, que venien al vespre feien classe de 21:00h a 23:00h.

El tipus d'alumnat que asisita a les classes d'El Colomer variava segons fossin del matí o del vespre. Al matí, hi anaven nens i nenes fills de les cases de pagès que començaven l'escolarització. Al vespre, el perfil d'alumne que hi anava eren pagesos o mossos, treballadors del camp, que volien aprendre a llegir i escriure. En molts casos també es tractava de nois castellans, que havien arribat no feia massa a Catalunya i necessitaven alfabetitzar-se i aprendre la llengua.

A l'escola de primera ensenyança El Colomer, Josefa Lleopart també preparava als alumnes per obtenir el Batxillerat. Després d'estudiar al Colomer els continguts pertanyents a la prova, anaven a l'Institut Verdaguer de Barcelona a examinar-se.

³¹ Entrevista exalumnes 1: (17 de setembre de 2016). Vegeu annex 4.

Acompanyats per la seva professora mateixa, que els portava amb la seva vespa o bé els acompanyava en tren si eren més d'un, al matí s'examinaven les assignatures conceptuals com matemàtiques, religió, literatura, geografia i història, llatí o francès. I a la tarda feien les assignatures de caire procedimental com dibuix o gimnàs. Els exàmens d'aquestes matèries podien ser orals o escrits.

El curs escolar començava entre el setembre i l'octubre i acabava al juny. Al llarg de les vacances d'estiu, Josefa Lleopart feia classes de repàs amb els alumnes que ho necessitaven o ajudava a repassar els continguts als nois i noies que havien suspès algun examen d'alguna assignatura.

Josefa Lleopart mateix, era qui s'encarregava de tota la gestió de l'escola, tant pel que fa referència a la docència: entenent la preparació de les classes i la realització d'aquestes; com pel que fa als tràmits burocràtics i legals. Ella mateixa feia la matrícula als alumnes abans de començar el curs, encarregava els pupitres o taules necessàries i tot el material escolar que feien servir, omplia les cartilles d'escolaritat dels alumnes en el seu moment o els preparava el certificat d'estudis primaris quan acabaven. També era ella qui tenia relació amb l'inspector destinat a aquella zona, amb qui hi consta una relació molt estreta, i la que s'ocupava de visitar-lo a Barcelona sempre que era necessari i resoldre tot el que aquest li feia constar en els informes. Cal destacar també que l'Escola El Colomer formava part de la Federació de Centros de Enseñanza Primaria y Comercial no Estatal, S.E.M. de Barcelona, que era qui la proveïa amb tots els documents i materials oficials necessaris com els fulls de matriculació que podem veure a continuació.

Figura 31: Fulls de matrícula de l'Escola El Colomer que Josefa Lleopart omplia per a cada alumne. Font: Arxiu personal de Teresa Mirambell.

Cantidad de Cartillas	IMPORTE	
	Pesetas	Cts.
Para niñas: 18 a 4,50 cada cartilla	18	00
Para niños: 15 a 4,50 cada cartilla	67	50
TOTAL	85	50

Figura 32: Comanda de cartilles d'escolaritat per a l'Escola El Colomer. Font: Arxiu personal de Teresa Mirambell.

5.4. Escola de tots

Al Colomer, mentre l'escola estava en funcionament hi vivien unes 15 persones si tenim en compte els membres de la família, el mossò, el servei, els segadors i batedors i els frares i monges que sovint hi anaven a buscar menjar i allotjament.

El fet que l'escola es trobés dins la masia on vivia una família feia que d'una manera o altra tots els membres de la casa fossin part de l'escola i a la inversa.

“A l’escola jo diria que hi col·laboràvem una mica tots. La meva mare era la mestra, el meu pare jugava a futbol amb els nanos, el tiet Joan els ensenyava catequesi i els preparava per la primera comunió, l’àvia ajudava amb el menjar [...]”³²

És per aquest motiu, que la gran majoria d’exalumnes recorden la seva estada a l’escola com una etapa molt agradable i la gran majoria d’ells parlen d’un ambient molt familiar.

“Els nens anaven a una altra casa de pagès que els hi era molt propera, no era anar a l’escola, en un medi desconegut... Era anar a casa una veïna en certa manera, amb gent que comparties les mateixes vivències i en un ambient molt familiar”³³.

5.5. Ensenyaments i metodologia

La metodologia que utilitzava Josefa Lleopart en les seves classes és un aspecte a destacar, i més encara si tenim en compte que gestionava un grup d’unes 40 persones amb edats ben diverses que anaven des dels 3 anys fins als 14.

Segons expliquen els exalumnes de l’escola, els alumnes pujaven cap a classe a les 9 i cadascú seia al seu lloc que ja tenia assignat per la mestra. Els 40 alumnes del grup estaven distribuïts en diferents taules per nivells i edat. Passaven llista per comprovar l’assistència i llavors Josefa Lleopart els designava una feina a fer a cada grupet d’alumnes. D’aquesta manera ells anaven treballant amb la matèria que toqués en aquell moment i la mestra podia anar passant per les diverses taules per explicar el que calgués i ajudar a aquells que tinguessin més dificultats. En molts casos, els alumnes més grans s’havien d’ocupar d’explicar o ensenyar alguna cosa a alumnes més petits. Sovint escollia per fer aquesta feina a l’alumnat més desmotivats amb els estudis, que possiblement perdia més ràpid la concentració i els costava més estar per la feina. D’aquesta manera aconseguia mantenir-lo centrat en alguna tasca i que tot

³² Entrevista Teresa Mirambell. (8 de maig de 2016). Vegeu annex 3.

³³ Entrevista Teresa Mirambell. Montse Lleopart (8 de maig de 2016). Vegeu annex 3.

ensenyant un contingut a un altre alumne reforçés o acabés d'aprendre certs continguts ell mateix.

Cada setmana, Josefa Lleopart designava un encarregat de la setmana. Aquest era el que s'ocupava d'ajudar als més petits quan era necessari i de fer callar als alumnes quan la mestra sortia de l'aula per algun motiu.

A l'escola no feien exàmens com a tal, però sí que hi havia molta tendència a demanar la lliçó. Josefa Lleopart demanava als alumnes que es prepararessin algun apartat del llibre per demanar-los-el el dia següent o bé, els feia fer-se preguntes entre els alumnes, a mode de joc, per assegurar que els nens i nenes havien memoritzat correctament els continguts del llibre. És una activitat que els exalumnes recorden amb molt de gust, i de la que destaquen que es miraven de fer preguntes molt difícils per veure si podien enganxar als seus companys amb alguna cosa que no sabessin, però que alhora calia vigilar perquè llavors feien el mateix amb tu.

El tipus d'educació que van rebre aquests alumnes va ser de caire memorístic, i prou bé ho demostra el fet que molts d'ells encara són capaços de recitar la llista "Reyes Godos". Però tots ells afirmen que van rebre una molt bona educació i van sortir molt ben preparats del Colomer, aprovant els exàmens externs de l'Institut Verdaguer, i que el que van aprendre els ha servit per tirar endavant a la vida.

Un altre aspecte a destacar en la metodologia de l'escola és el fet de la llengua. A l'Escola El Colomer la llengua vehicular era el català malgrat que la llengua d'aprenentatge era el castellà. En tot moment els alumnes parlaven català entre ells i amb la mestra, però quan es tractava de dir la lliçó o de donar-la per part de la mestra, així com d'escriure i fer activitats es feia sempre en castellà.

Les assignatures que es feien a l'escola eren les que per llei calia fer: Escriptura, Ortografia, Redacció, Càlcul, Formació Religiosa, Història i Geografia majoritàriament d'Espanya, Llengua Castellana, Matemàtiques, Gimnàs, Esports i Jocs Dirigits, Ciències de la Naturalesa, Música, Cant, Dibuix, Treballs Manuals, Pràctiques de Taller i Labors.

La distribució d'aquestes no era uniforme, no hi havia un horari establert amb quines assignatures es feien cada dia i a quina hora, sinó que la mestra les anava introduint als alumnes al llarg del dia.

Es mereix un paràgraf en aquest apartat la figura de Carme Mir. Com hem pogut observar va ser la segona alumna de l'escola i una de les que hi va anar més temps i que fins i tot va fer el paper de mestra en algun moment. Josefa Lleopart va traslladar a Carme Mir no només la responsabilitat de la docència, sinó també la gestió i direcció d'una escola al llarg dels seus períodes a Madrid. Tot i que Carme Mir no tenia la titulació de mestra i per tant no va ocupar mai aquesta figura de manera oficial si que ho va fer en termes pràctics. Així ho explica en el següent fragment:

“Una vegada sé que ella va marxar a Madrid i em va dir “escolta, oi que em faràs la classe dels grans?” i dic “sí”, ui... va ser terrible! Però, llavors em va dir “escolta, els del vespre volen començar també” era quan es comença, pel setembre, octubre, o així devia ser, els del vespre, hi havia molts treballadors de pagès i és clar, a quina hora? quan havien fet la feina, perquè molts eren mossos, i, jo li vaig dir “no, aquests no eh... senyoreta aquests no” i diu “sí”. Home, tots eren... imagina't, si jo tenia setze anys o disset aquells en tenien vint i pico tots... i jo dic “home no, aquests grans no”, i em va dir “no pateixis vindrà en Paco”, que era el seu home, “i llegirà el diari aquí al capdavant de la classe. Va venir un dia en Paco! Però no, la veritat eh... es van portar, són els que es van portar millor, més que no pas els de dia.”³⁴

³⁴ Entrevista exalumnes 1: Carme Mir (17 de setembre de 2016). Vegeu annex 4.

5.6. Relació de l'escola amb l'entorn

Una escola no s'acaba en les parets que la formen i l'escola El Colomer no en va ser una excepció. És més, el fet de ser una escola amb unes característiques tant singulars, va fer que la relació amb el seu entorn més proper encara fos més especial.

L'entorn més immediat era amb les persones que habitaven el mas, fossin membres de la família de la mestra, personal del servei o temporers. Com hem pogut veure en l'apartat "Escola de tots" tothom i tenia un paper o altre per petit que fos. Un dels personatges importants de l'escola, era la senyora Teresina, mare de la mestra. Com hem mencionat d'una manera molt breu, ella era qui preparava el dinar als alumnes que es quedaven a menjar a l'escola. Els alumnes portaven les carmanyoles amb el seu menjar preparat de casa i la senyora Teresina els hi escalfava a més de preparar-los-hi un bon plat de caldo. A part, era una de les figures importants del mas de qui tots els alumnes que hem pogut entrevistar guarden un gran record i respecte.

Maria: sí perquè la senyoreta, la senyora Teresina, la iaia, feia dinars. Ella feia dinars.

Carme: no, els hi feia sopa, els hi feia caldo.

Maria: llavors tu t'emportaves la carmanyola de lo que fos però ella el caldo el feia.

Carme: i feia pagar una pesseta. Els hi feia un bon plat de caldo i llavors ells es duïen lo altre darrere.³⁵

Altres anècdotes que per una cosa o altra han quedat molt presents en la memòria dels exalumnes són les entremaliadures que feien, sobretot els grans, els del vespre, al personal de la casa. Amagar la bota de vi a en Pau, un mosso de la casa o llaurar l'era amb una arada tibada pels mateixos nois, per exemple.

Carme: però els animals eren els de la nit eh!

Josep: ah sí, no clar!

Carme: agafaven l'ampolla d'un treballador, d'un mosso que tenien, que hi tenia sempre vi i la tenia penjada, i li agafaven i se li bevien. En Pau, se li bevien el vi, i llavors a lo millor la tornaven a penjar a un altre lloc. I un dia en Joan els hi va dir "ja està bé, si us beveu el vi, però torneu-li l'ampolla al seu lloc pobre home!".

³⁵ Entrevista exalumnes 1 (17 de setembre de 2016). Vegeu annex 4.

Josep: eren una mica bèsties aquests del vespre.

Carme: i llauraven un dia, que van agafar una arada i van llaurar... unes bestieses feien... eren animals, eren jovent...

Josep: nosaltres érem uns bons nens, creiem molt.

Carme: nosaltres sí, els de dia creiem.³⁶

Sens dubte però, l'estrella de la casa de qui absolutament tots els alumnes se'n recorden era un lloro que la família tenia com a mascota. El lloro estava a la sala del costat de l'aula i per tant, els nens i nenes hi estaven en contacte. El lloro sabia les taules de multiplicar millor que algun dels alumnes, les deia en castellà que és com les recitaven. També cantava pel mes de Maria, cridava a les gallines perquè pensessin que els donaven menjar i, fins i tot insultava a les monges que visitaven la casa, amb la diversió que això suposava per als alumnes.

C: quan la senyoreta ens feia cantar les taules "dos por zero es zero, dos por uno es dos..." el lloro també! i si tu... conta, a vegades ho preguntava saltat, "tu comencem, dos per dos?" i tu no contestaves ràpid, contestava el lloro "quatre!".

[...]

Maria: era molt espavilat aquell lloro.³⁷

L'entorn anava més enllà de l'escola i en alguna ocasió va portar algun conflicte. En concret el conflicte amb l'escola del Gurri, al terme municipal de Taradell. Aquesta escola, que era una escola nacional, reclamava els alumnes que per zona els pertocava anar allà. No sabem del cert com es va originar el conflicte ni tampoc com es va solucionar.

En la figura que es mostra a continuació es pot llegir una carta enviada des de l'escola del Gurri a una família que portava els seus fills a l'escola El Colomer, demanant que han de portar els seus fills a l'escola nacional del Gurri.

³⁶ Entrevista exalumnes 1 (17 de setembre de 2016). Vegeu annex 4.

³⁷ Entrevista exalumnes 1 (17 de setembre de 2016). Vegeu annex 4.

Querido del Gurri - profr. Muy Sr. mios
aunque no tengo el gusto de
conocerles me dirijo a Vds para
comunicarles que el próximo dia
tres de octubre a las nueve, se abre el
curso escolar y no tendra inconveniente
en enviar a sus hijos a esta escuela
donde eran acogidos, con todas las
consideraciones que los pequeños recientros,
les extrañará esta nota, pero es que
tengo orden de comunicarlo a todos
los que pertenescan a esta escuela
pues la ley manda cada uno irá
a su respectiva clase.
Le agradecería lo hiciera extensivo
a los del Camp y la otra casa de
al lado por lo que les doy las gracias
y les saluda att segura reverdora
M.ª Antonia Navarro
Gurri - 26-9-1951

Figura 33: Carta de l'escola del Gurri a una família d'alumnes del Colomer. Font: arxiu personal Teresa Mirambell.

Altres activitats que barrejaven l'escola El Colomer amb l'entorn eren les excursions, el futbol, les caramelles i el teatre. Activitats no sempre habituals o comunes en les escoles de l'època.

Per pasqua anaven a cantar caramelles a les masies de la vora i amb els diners que recollien feien una excursió. Val a dir que no sempre recollien diners, en moltes ocasions les cases de pagès els donaven ous, llet i altres productes que llavors els nens

i nenes venien amb la intenció de recollir diners per finançar aquestes excursions. Havien anat a l'Estartit, a Santa Cristina d'Aro, etc. i en les entrevistes, els alumnes destaquen que en alguna ocasió havien arribat a anar-hi tres autocars.

Una altra activitat que es feia a l'escola per aprendre, per passar-ho bé però també per recaptar diners per finançar les excursions, eren les obres de teatre. Alguns alumnes actuaven, altres preparaven els decorats, però tots i totes participaven de l'obra. Els alumnes expliquen que en ocasions s'havia omplert la sala gran del Colomer.

Figura 34: foto de teatre al Colomer. Font: grup de recerca Taradell.

Figura 35: foto de teatre al Colomer. Font: grup de recerca Taradell.

No tot, però, eren activitats per a recaptar diners pel finançament de les excursions. També hi havia espai per a l'oci i activitats purament de diversió com per exemple el futbol. Expliquen els alumnes que s'entrenaven al Colomer i de tant en tant organitzaven partits contra nois de Tona.

Figura 36: foto de futbol al Colomer. Font: grup de recerca Taradell.

Figura 37: foto de futbol al Colomer. Font: grup de recerca Taradell.

També hi havia excursions o sortides d'aprenentatge. Anaven a buscar bolets, sortien al bosc a estudiar les plantes i els animals i en definitiva s'utilitzava aquell entorn privilegiat quan era necessari.

5.7. Les matemàtiques a l'escola

Anàlisi de llibres i quaderns

A continuació es mostren un seguit de fitxes resum de llibres de text de matemàtiques que s'utilitzaven a l'Escola El Colomer. També d'una llibreta, en aquest cas de l'alumna Maria Musach.

Els llibres que es presenten en aquest apartat, no són la totalitat dels quals disposàvem per analitzar, però sí que són una mostra representativa dels exemplars que hi havia a l'escola i que la mestra utilitzava per a fer les seves classes.

S'ha procurat que l'elecció fos representativa, tenint en compte que es mostressin els diferents bolcs de contingut de l'àrea en concret, així com dels diferents cursos d'educació primària.

Els criteris d'anàlisi seguits i la graella utilitzada s'han explicat en l'apartat de metodologia, però no està de més presentar que a les fitxes hi podem trobar: en primer lloc la informació genèrica del llibre, en segon lloc els continguts que hi ha i en tercer lloc, una descripció i anàlisi d'aquests. La descripció i anàlisi que es fan estan basats en aspectes de la graella d'anàlisi de llibres de text de Prendes (2001) on es tenen en compte tan aspectes de tipus formal, com la mida o el disseny de les cobertes del llibre així com característiques del contingut relacionades amb el text, el tipus d'exercicis, les il·lustracions o la informació que es dona. Per últim, s'hi analitzen aspectes generals com el currículum ocult, la ideologia o els models d'ensenyament implícits que hi podem trobar.

Dades bàsiques:

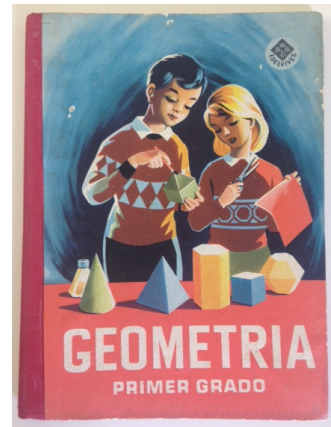
Títol: *Geometría Primer Grado*

Autor:

Curs: Primer Grau d'Educació Primària

Editorial: Edelvives (Luis Vives, S.A)

Any: 1958

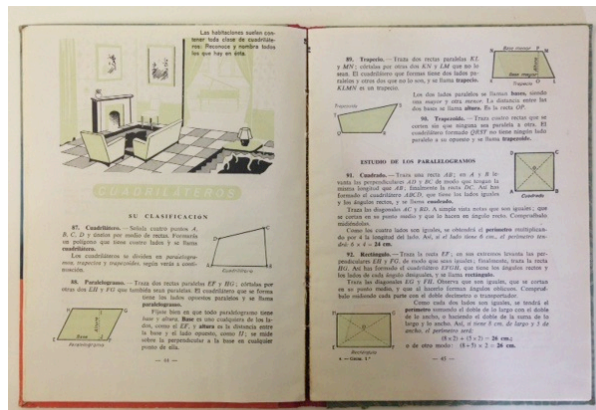

Contingut del llibre:

Es tracta d'un llibre de text de l'alumne de Geometria de primer grau. El llibre està dividit en 17 temes diferents. En aquests s'hi tracten els cossos geomètrics, les línies, les posicions de les rectes entre elles, els angles, la circumferència i el cercle, la mesura d'angles i arcs, els polígons, els triangles, els quadrilàters, les àrees, els poliedres, el prisma, el cilindre, la piràmide, el con i l'esfera.

Descripció i Anàlisi

La portada del llibre és vistosa i acolorida, amb una il·lustració propera als infants i relacionada amb el tema que es treballa que és la geometria. L'estructura en capítols del llibre és clara i senzilla. Cadascun d'ells amb els títols d'un

color diferent per tal de destacar el canvi d'unitat i amb la mateixa estructura. Inicialment hi trobem una explicació teòrica de tots els continguts que es treballen en aquella unitat, posteriorment un requadre anomenat *lección* on hi trobem els continguts clau que s'han exposat i a continuació un seguit d'exercicis. Cada contingut nou que s'introdueix va enumerat i a la *lección* s'hi troba la síntesi enumerada amb el mateix nombre dels continguts essencials d'aquell apartat. A dins de cada tema hi ha subapartats que distingeixen uns continguts d'altres que es troben en el mateix tema. Abans del títol de cada tema, hi ha una il·lustració, feta amb les tonalitats pertinents, que mostra

una escena de la vida quotidiana en la que hi trobem representats de forma pràctica els continguts que s'exposen en el tema de manera teòrica. Aquesta il·lustració sol anar acompanyada d'una pregunta que comença a situar els alumnes en el contingut i fa referència als seus coneixements previs. Dins de cada unitat, acompanyant les explicacions teòriques hi ha dibuixos que mostren com dur a terme els processos que s'expliquen o que exemplifiquen allò que el text diu.

Les explicacions que es fan dels continguts, malgrat que moltes d'elles contenen preguntes que apelen al receptor, o proposen fer alguna tasca pràctica al lector són força tècniques, però estan molt ben explicades i exemplificades amb els dibuixos que les acompanyen. A més a més de continguts teòrics hi trobem també problemes resolts que mostren com aplicar la teoria a la pràctica. Cal esmentar, que els continguts són molt avançats per tractar-se de primer grau respecte als que actualment es fan a les escoles i que es presenten en els llibres de text actuals.

Pel que fa a les activitats, la majoria són preguntes tancades, d'una única resolució que proposen un problema als infants. Es tracta de problemes que es resolen aplicant els continguts que han après al llarg de la unitat però que en molt pocs casos consisteixen en la pura reproducció de l'explicació, sinó que cal que apliquin allò que han après en un nou context. Un gran nombre d'activitats consisteixen en crear i construir figures amb paper, dibuixant i traçant, buscar figures geomètriques en el seu entorn proper o mostrar amb dos regles posicions de línies, entre altres. Hi ha molt poques activitats al llibre que estiguin focalitzades en l'explicació teòrica sinó que gairebé totes busquen l'aplicació del contingut treballat.

Pel que fa a la geometria concretament, val a dir que el llibre mostra un gran ventall de figures, col·locades de maneres diverses, amb formes irregulars i sovint poc comuns. En la majoria de temes hi ha tasques manipulatives al principi del llistat d'exercicis, llavors es passa a tasques més reproductives i acaben amb activitats d'abstracció pura, gairebé sempre en forma de problemes. En el llibre no es proposen enlloc activitats d'identificació de figures que tinguin per objectiu que l'alumne respongui amb el nom de la figura, la qual cosa m'ha sorprès gratament, però tampoc se centra en cap moment en les qualitats de les figures i la seva classificació, sinó que normalment en busca l'aplicació pràctica. Per exemple, si el tema tracta de triangles, mai es demana als alumnes que identifiquin de quin tipus és cadascun però tampoc

quines diferències o semblances hi ha entre ells, sinó que normalment les activitats estan orientades a la construcció d'aquestes formes geomètriques i a la resolució de problemes relacionats amb aquestes.

Dades bàsiques:

Títol: *Càlculo +, -, x, ÷.*

Autor: -

Curs: -

Editorial: Edelvives (Luis Vives, S.A)

Any: -

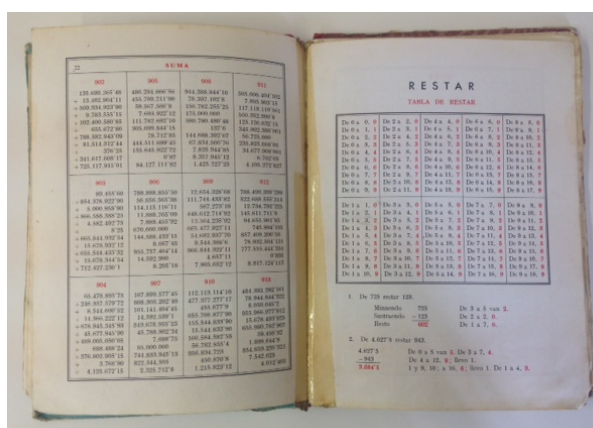

Contingut del llibre:

Es tracta d'un llibre de Càlcul d'ensenyament erimari que tracta les sumes, restes, multiplicacions i divisions. A l'inici s'hi troba un apartat de *Preliminars* on s'explica de manera teòrica què vol dir sumar, restar, multiplicar i dividir, quins són els símbols que ho representen i exemples de cada operació matemàtica. La resta de llibre està dividit en els quatre grans apartats que porten per nom la operació que treballen. A l'inici hi ha la taula de sumar, restar, multiplicar o dividir respectivament, una breu explicació sobre com resoldre les operacions i centenars de propostes de sumes, restes, multiplicacions o divisions, que van incrementant de dificultat a mesura que van avançant. Comencen amb nombres enters d'una i dues xifres i acaben amb nombres de més de 10 xifres i decimals.

Descripció i Anàlisi

El disseny de la portada del llibre és vistós i mostra molt clarament el contingut que s'hi treballa: càlcul. És un llibre petit i prim, molt manejable i de tapa dura. A l'interior del llibre no s'hi troben il·lustracions i tot està presentat en una gama policromàtica de negre i vermell.

El contingut que presenta el llibre és monòton i repetitiu; sempre es tracta del mateix amb variacions en la dificultat de les operacions. L'explicació que es fa a l'inici de cada tema sobre com fer les operacions presenta l'algorisme tradicional, sense presentar

cap altra estratègia de càlcul. Enlloc es dona cap tipus d'explicació de per quin motiu es fa així, senzillament proposa la reproducció d'uns passos mentals a seguir, que en aquest cas s'hi troben redactats. Per exemple, en el cas de la resta, es fa una resta sense portar-ne i una resta portant-ne, però en cap moment s'explica què vol dir *llevo una* o per què en cert moment es resta *de 4 a 12 i no de 4 a 2*, que és el que hi ha escrit a la resta.

Les sumes, restes i multiplicacions es presenten de forma vertical amb 2 i 3 pisos de xifres, i les divisions es presenten de forma horitzontal, inicialment utilitzant el símbol "L" i posteriorment amb dos punts.

A les guardes hi trobem escrits els números de l'1 al 1.000 juntament amb l'escrit *Editorial Luis Vives Casa Editorial Consagrada a la Mayor Dignificación del Libro Escolar*.

Dades bàsiques:

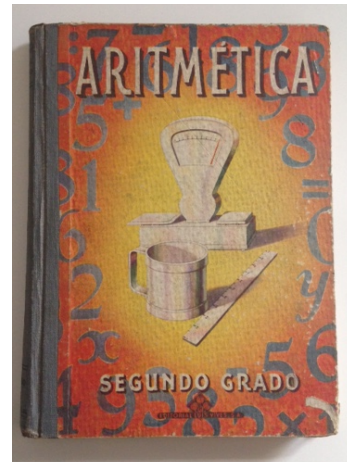
Títol: *Aritmètica Segundo Grado*

Autor:

Curs: Segon Grau d'Educació Primària

Editorial: Luis Vives S.A.

Any: 1950

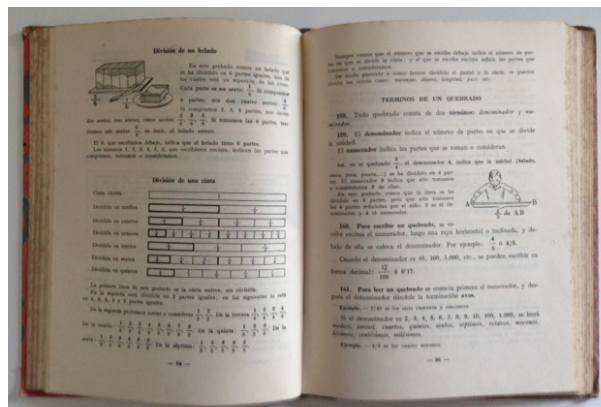

Contingut del llibre:

Es tracta d'un llibre de text de l'alumne d'Aritmètica de segon grau. El llibre està dividit en tres parts, una introducció amb definicions de conceptes matemàtics, un repàs de numeració, nombres decimals i romans i exercicis relacionats; 26 lliçons estructurades en els apartats següents: operacions fonamentals, nombres fraccionaris, sistema mètric, nombres complexos i regla de tres, descompte, interès i companyia; i dos apartats finals de càlcul mental i problemes de repàs.

Descripció i Anàlisi

El disseny de la portada del llibre és vistós i pràctic i deixa entreveure pinzellades del que s'hi treballarà: operacions numèriques, conceptes de mesura, etc. Pel que fa a l'interior, hi trobem il·lustracions properes als infants en aquest cas monocromes, com tot el llibre en negre.

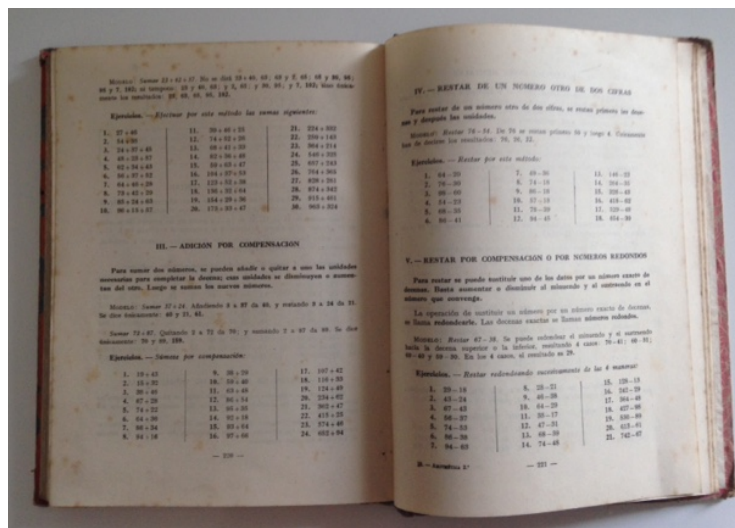

El llibre segueix la mateixa estructura que el que hem vist anteriorment de geometria. A l'inici de cada lliçó hi trobem un dibuix que presenta els continguts del tema relacionats amb la vida real, un quadre amb els conceptes clau de la unitat, i un seguit de definicions teòriques acompanyades d'il·lustracions que ajuden a clarificar l'explicació i fer-la més entenedora. Al final de la lliçó hi ha exercicis per practicar els continguts. Uns continguts que en aquest cas, malgrat que mostren també un únic

algorisme, no ho presenten d'una forma tan mecànica consistent únicament en recordar uns passos sense saber quin és el motiu d'aquests. En aquest cas s'explica quin és el significat d'aquests passos i per quin motiu es fa. Per posar el mateix exemple, quan es fan sumes portant-ne, s'explica què vol dir *en portem una* i mostra per quin motiu l'hem de sumar a la columna de nombres anterior.

Pel que fa a les activitats del llibre la gran majoria de tasques a fer són problemes que requereixen aplicar allò que s'ha explicat. De totes maneres, val a dir que molts dels problemes proposats no són verdaderament problemes, sinó exercicis formulats en forma de problema ja que es resolen únicament amb una operació mecànica sense gran necessitat de connectar conceptes i valdre's del raonament. Tots els exercicis són tancats, amb una única resolució i repetitius, ja que dins de cada tema tots es resolen de la mateixa manera: posant en pràctica l'algorisme explicat anteriorment.

Penso que és important destacar l'apartat de càlcul mental d'aquest llibre, ja que més enllà de proposar exercicis de càlcul, proporciona estratègies sobre com calcular mentalment sense valdre's de l'algorisme tradicional. El llibre, per exemple, explica com sumar o restar per compensació, estratègies per contar de 9 en 9, d'11 en 11, mètodes per a realitzar multiplicacions i divisions de cap, etc.

Dades bàsiques:

Títol: *Problemas prácticos de Aritmética y Geometría.*

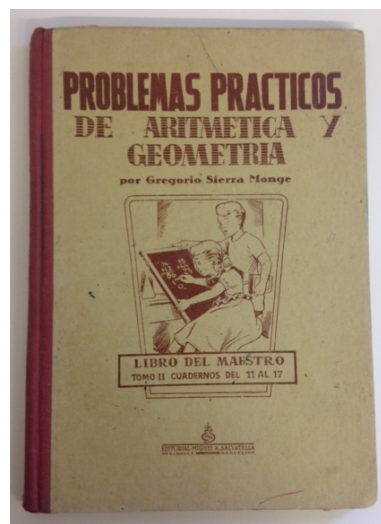
Libro del maestro, tomo II cuadernos del 11 al 17.

Autor: Gregorio Sierra Monge

Curs: Educació Primària

Editorial: Miguel A. Salvatella

Any: 1960

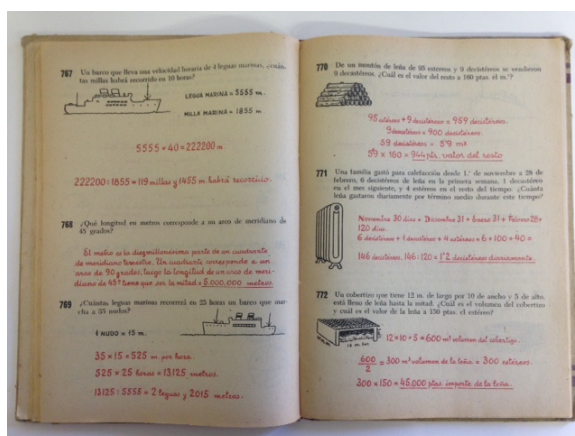

Contingut del llibre:

Es tracta d'un llibre de text del mestre. El llibre conté problemes resolts del nivell d'Educació Primària que inclouen multiplicacions i divisions d'arrels quadrades, potències, raons i proporcions, la regla de tres, percentatges, mesures marítimes i terrestres, divisibilitat, densitat, canvis i borsa, interès simple, comissions i descompte comercial, proporcionalitat, mescles i aliatges, àrees i volums de cossos rodons, agrimensura, arrels, M.C.D, M.C.M i el teorema de Pitàgores.

Descripció i Anàlisi

El disseny del llibre és poc vistós i més aviat seriós, amb tonalitats granades i negres. Tots els enunciats dels problemes van acompanyats de dibuixos que ajuden a fer-los més vistosos i en alguns casos entenedors, i es troben numerats ja que aquest llibre forma part d'una col·lecció de

llibres de problemes. A cada fascicle s'hi tracten uns continguts específics. La majoria de problemes estan escrits fent referència a objectes o accions de la vida de pagès o bé a termes d'economia domèstica, buscant que el contingut resulti proper i sigui fàcil de relacionar amb la vida quotidiana per part dels nens, de fet així s'expressa al pròleg del llibre on s'explica que s'ha observat que en altres països els nens resolen

problemes molt més complicats que els nens espanyols. Un fet degut, no pas a la manca d'intel·lecte, sinó al fet que els problemes d'altres països són més pràctics i adaptats a la vida real, cosa que fa que els nens els entenguin millor. Amb aquest objectiu i finalitat es van seleccionar en el seu moment els problemes que planteja el llibre, prenent que el nen raoni per si sol, indagui i intueixi.

Val a dir, que pel fet de tractar-se d'un llibre del mestre els problemes es troben resolts. La resolució està feta en vermell mostrant les operacions a realitzar i el resultat. En cap cas, però es donen instruccions de com plantejar el problema als alumnes o una guia didàctica de com treballar aquells continguts a l'aula.

Dades bàsiques:

Títol: *Quadern d'exercicis de*

Matemàtiques

Autor: Maria Musach

Curs: Primer curs d'Educació

Primària

Any: 1956

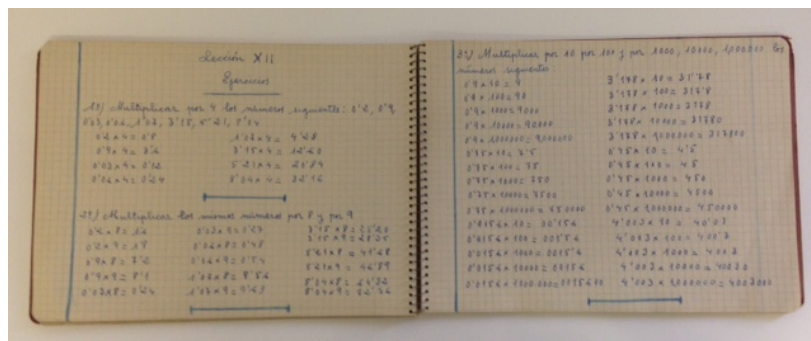
Contingut del llibre:

Es tracta d'un quadern d'exercicis de Matemàtiques de Maria Musach. El quadern conté exercicis de numeració, problemes, activitats d'operacions i de fraccions, treball del M.C.M, múltiples i divisors i el sistema mètric.

Descripció i Anàlisi

El quadern de l'alumna mostra una presentació

impecable, des de la tapa on s'hi troba una targeta amb el títol

del quadern, el curs i el nom de l'alumna fins a l'interior, amb una cal·ligrafia feta amb ploma perfecta, la separació de cada activitat amb una ratlla divisòria i els títols de cada secció degudament escrits i remarcats.

Les activitats estan agrupades en *llicions* i sota el títol, amb el número de llició i el subtítol *d'exercicis*, s'hi troben enumerades les diferents activitats.

De totes les activitats hi ha l'enunciat copiat i la tasca resolta a sota. Pel que fa als problemes hi trobem les operacions, escrites en posició horitzontal i el resultat. En cap cas i trobem representacions ni un apartat amb les dades.

A la llibreta no hi ha cap mostra de correccions de la mestra. Tampoc s'hi troba res tatxat o rectificat, i les respostes de les activitats són correctes.

Els problemes i exercicis que s'hi troben són sempre de caire tancat, amb una única

resolució possible i basats en processos mecànics coneguts pels alumnes. Estan centrats en continguts d'aritmètica i càlcul, amb activitats que requereixen un nivell de continguts molt elevat i gairebé sempre són tasques que tenen una resolució abstracta on cal aplicar una fórmula o algorisme prèviament après.

L'ensenyament de les matemàtiques a l'Escola El Colomer: Anàlisi de resultats

Tenint en compte el que hem pogut extreure dels llibres de matemàtiques i la minsa informació que hem obtingut dels exalumnes pel que fa referència al procés d'ensenyament-aprenentatge de les matemàtiques, en aquest apartat es pretén fer una anàlisi de com era l'ensenyament de les matemàtiques a l'Escola El Colomer. Cal dir, que degut a la manca de records concrets relacionats amb aquest àmbit, la interpretació que es fa dels materials, malgrat tenir en compte criteris objectius, compta amb la subjectivitat pròpia de l'investigador i no es descarta que allò que s'ha analitzat des d'una perspectiva es podria haver fet des d'una altra ben diversa. Malgrat aquest fet, totes les afirmacions que es faran estaran justificades amb algun aspecte objectiu que permeti demostrar-ne la fiabilitat.

A l'Escola El Colomer, les matemàtiques s'estructuraven en tres grans blocs: Geometria, Càlcul i Aritmètica. I així ho demostren els llibres trobats i el quadern d'exercicis que els acompanya. Trobem dins d'un mateix curs, llibres de les tres competències i en el quadern s'hi combinen activitats pertanyents a tots tres blocs. D'altra banda, aquesta constatació es pot reafirmar per la presència d'aquestes assignatures a la normativa legal d'aquell temps.

Pel que fa a l'ensenyament de la geometria podríem dir que és una assignatura a la que es donava molta importància, pel que sembla molt més que actualment, ja que es troba present en moltes activitats i produccions dels alumnes. S'intueix que la major part del contingut treballat consistia en aprendre i memoritzar uns processos per tal de saber dibuixar i representar les figures que es proposaven per, posteriorment, poder resoldre problemes tancats que requerien l'aplicació d'aquestes "fórmules" per a poder ser resolts. Així doncs, la geometria s'ensenyava de manera memorística i mecànica, de tal manera que l'alumnat fos capaç de recordar els passos a seguir per a

dibuixar una forma determinada. Malgrat que el procediment per a ensenyar-ho fos purament mecànic, i no és d'estranyar vist que la seva formació va consistir exactament en això, val a dir que els continguts que s'ensenyaven eren molt superiors als que es treballen actualment a primària, molts d'ells corresponents a temari que es treballa en l'educació secundària i el batxillerat actuals. És important destacar, també, que els alumnes sortien de l'escola dominant molt bé les eines de dibuix lineal i eren capaços de fer representacions excel·lents, però no queda tan clar, pel material que hi ha, que estiguessin ben preparats en tot allò que té a veure en identificar les propietats de cada figura i relacionar-les entre elles per tal de poder establir connexions i relacions i arribar a comprendre el significat abstracte de les definicions de les formes geomètriques i les interrelacions que hi ha entre les seves propietats. Si tinguéssim en compte els nivells de Van Hiele (1999) (citats a Van de Walle, 2004) podríem pensar que la majoria d'alumnes es trobarien dins el *Nivell 1. Anàlisi* però que probablement no passarien a la deducció informal ni formal ja que no és una pràctica per a la que se'ls preparés. Així doncs, la majoria de les activitats que se'ls proposaven tenen per objectiu la memorització, i no l'anàlisi i posterior tasca d'establir relacions a partir de les conclusions obtingudes.

Pel que fa als materials, més enllà dels llibres de text utilitzats, no hi ha constància de que els alumnes treballessin amb material manipulatiu, però sí que Teresa Mirambell recorda en una entrevista que "teníem figures geomètriques de cartó" que els permetien visualitzar les formes tridimensionals, facilitant a l'alumnat el fet de crear-se una representació mental d'aquestes³⁸. D'altra banda, també s'intueix una intenció de fer manipulatives les matemàtiques en activitats del llibre on es demana als alumnes que amb dos regles provin de representar línies paral·leles, per exemple, o perpendiculars. Així com la intenció de començar amb tasques manipulatives per arribar a la representació i finalitzar amb l'abstracció. Això es veu en la progressió d'activitats que se'ls proposa a cada tema on en molts casos es comença amb exercicis que es relacionen amb algun objecte físic, passant posteriorment per tasques que requereixen representació i arribant finalment a fórmules i algorismes abstractes.

³⁸ Entrevista Teresa Mirambell (8 de maig de 2016). Vegeu annex 3.

Entre les activitats que trobem en els llibres, val a dir que moltes pretenen acostar-se a la quotidianitat de l'alumnat i demostrar-li la relació que hi ha entre la geometria i la vida real. Ho veiem en activitats que proposen que dins l'aula busquin objectes que tinguin una forma determinada o un angle d'un tipus concret.

Pel que fa al càlcul, podem veure que era un dels grans pilars de l'assignatura ja que té una forta presència en els llibres de matemàtiques i també en moltes de les activitats trobades en el quadern de Maria Musach que estan relacionades amb aquest contingut. L'aprenentatge del càlcul, pel que podem deduir dels llibres i del testimoni dels alumnes es practicava molt sovint. I malgrat que s'ensenyaven els algorismes de les operacions bàsiques, es proposen també moltes estratègies de càlcul mental als alumnes, un contingut que actualment en algunes escoles es treballa molt poc. En aquell moment, el càlcul mental era considerat molt més important que actualment i s'ensenyava als alumnes maneres de ser més ràpids i eficaços a partir de diverses estratègies que actualment des de la Didàctica de les Matemàtiques s'intenten recuperar. Val a dir que, en relació a aquest contingut, s'ensenyava també de manera molt memorística, en molts casos sense explicar el significat d'allò que es feia i basant-se en la repetició. Fins i tot, afirmen els alumnes que el lloro que hi havia a l'escola coneixia les taules de multiplicar moltes vegades millor que ells. Pel que fa als problemes i les activitats relacionades amb el càlcul, la majoria d'elles són de resposta tancada i tenen per objectiu l'aplicació d'uns procediments que no requereixen un grau elevat d'implicació i raonament mental a l'alumne. Molts d'ells acaben convertint-se en exercicis mecànics que es resolen tots de la mateixa manera.

Pel que fa a l'Aritmètica, en la que es treballen les operacions fonamentals, els nombres fraccionaris, el sistema mètric i els nombres complexos, podríem dir que la manera d'ensenyar-ho és prou similar al Càlcul i la Geometria. Bàsicament es tracta de memoritzar definicions i aprendre procediments per tal de resoldre problemes. L'única diferència que hi trobem és que en aquest cas s'hi troba una lleugera intenció de fer entendre a l'alumne perquè el procés mecànic que se segueix és aquell, mirant de fer entendre a l'alumne quina lògica tenen aquells passos.

Dins aquests tres grans blocs la resolució de problemes hi té sempre un paper fonamental i es dedueix que acaba essent l'objectiu final de tots tres ja que totes les activitats que es fan en els diversos continguts estan enfocades a possibilitar a l'alumne per a resoldre problemes posteriorment. Problemes, que en tots els casos són d'una única resolució possible i basats en un procés mecànic que és idèntic des d'un problema fins als 10 propers que el segueixen. Cal destacar, que el contingut d'aquests problemes sempre està relacionat amb aspectes quotidians pels alumnes, com la vida agrícola i ramadera, una quotidianitat molt diferent a la actual.

Així doncs, a trets generals, podríem dir que les matemàtiques a l'Escola El Colomer s'ensenyaven de manera memorística, basant-se en la repetició com a principal procés per aprendre. No es troba presència d'activitats que estiguin enfocades a ensenyar als alumnes a raonar i adquirir estratègies per a saber resoldre els problemes que trobin, sinó que més aviat se'ls entrena per aplicar una mecànica sempre que es trobin un tipus d'enunciat similar. Val a dir que no hi trobem tasques de raonament que permetin a l'alumne descobrir per ell mateix les fórmules i crear el seu propi coneixement, sinó que el procés sempre es fa a la inversa. Malgrat aquest darrer punt, es valora positivament l'autonomia que es demana als alumnes, ja que en la majoria de casos ells mateixos, a partir de les explicacions del llibre, aprenien els processos a seguir sense la necessària explicació de la mestra. Hi trobem altres aspectes molt positius, com el treball d'estratègies de càlcul, la progressió d'activitats manipulatives-representatives-abstractes, la quotidianitat de les activitats plantejades i l'elevat nivell de continguts que els alumnes assolien. Cal dir també que no hi ha constància en els llibres de text i quaderns de que es fomentés la comunicació a les classes de matemàtiques, però si que Teresa Mirambell recorda que moltes vegades a l'iniciar la classe la mestra els proposava diverses operacions a resoldre a la pissarra i llavors alguns alumnes les resolien i les comentaven entre tots per veure on fallaven i què havien entès.

Per acabar, un aspecte molt positiu que se'n vol destacar és l'atenció a la diversitat. Així doncs, els alumnes de diverses edats i nivells aprenien tots a l'aula de manera simultània cadascú en un grau de dificultat diferent. Cal valorar la capacitat per escollir

els continguts de cada grup d'alumnes i la gestió de com organitzar-ho per tal que tots poguessin estar aprenent i practicant sense la necessitat de tenir la mestra a sobre en tot moment, demostrant així un bon coneixement del contingut pedagògic general.

6. Conclusions

Actualment, si parlem d'una escola petita, amb aules multigrau on els grans ajuden als petits i alhora aprenen ensenyant, sense un horari fragmentat on totes les assignatures es treballen a la vegada i en funció de les necessitats i inquietuds de cada moment... Un lloc on el tracte és familiar i el docent coneix la realitat de cada alumne i família, i a més a més l'escola no tan sols compleix amb la missió d'educar i ensenyar, sinó que també és un important actiu social i cultural pel seu entorn, estaríem parlant d'una escola referent, innovadora i moderna. Si al segle XXI, una escola d'aquestes característiques ens sembla avançada, en plena dictadura franquista El Colomer era sens dubte una excepció. No estem parlant d'una escola idíl·lica, però sí que parlem d'una escola molt diferent a les escoles del seu mateix context històric i això és el que pretenem descriure i presentar de la manera més objectiva possible en aquest apartat.

Per tal de ser una mica més precisos, igual que hem fet a la fonamentació teòrica, ens basarem en els dos grans blocs que trobem en el projecte: la mestra i l'escola. No cal dir, que no podem entendre l'un sense l'altre, però sí que ens pot ser útil fer aquesta distinció a l'hora d'aprofundir en l'anàlisi. Al final, l'objectiu principal de la recerca és donar resposta a les quatre preguntes d'investigació que ens plantejàvem a l'inici del projecte per això estructurarem aquest apartat seguint l'objectiu de respondre-les.

Pregunta de Recerca 1. Quins elements diferenciaven la mestra, Josefa LLeopart, de les mestres de l'època?

Vocació pedagògica vers escassetat docent. En una època en què no només hi havia poques escoles sinó que també hi havia una gran manca de docents, Josefa LLeopart va decidir formar-se com a mestra i més endavant obrir una escola en una edat avançada pel context. Moltes dones d'aquella època, als vint-i-vuit anys ja eren dones casades i mares de família, a banda de mestresses de casa.

Mestra formada i cultivada vers incompetència. A l'escassetat docent, cal afegir-hi el fet que moltes places de mestre eren ocupades per persones que fins i tot no tenien cap mena de titulació, ni relació amb el món de l'educació: ex-soldats que per mèrits

de guerra eren designats per a aquesta tasca. En les zones rurals s'aguditzava el problema ja que eren les places menys valorades. En aquest context, l'Escola el Colomer gaudia d'una mestra formada en magisteri que va saber superar les limitacions dels estudis amb una gran vocació i interès per aprendre en diverses disciplines, amb nocions de música i art, i un tracte personal familiar i agradable cap als seus alumnes.

Mestra inquieta en comptes de docents apàtics. Complir la obligació de les tasques docents ja era molt per a alguns mestres contemporanis. Josefa Lleopart era una dona inquieta, tant pel que fa a ella mateixa com amb els seus alumnes, i volia proporcionar-los no només una educació formal basada en continguts, sinó que també els volia dotar d'experiències i mostrar-los entorns motivadors, diferents dels que estaven habituats. En aquesta línia, i fora d'hores de classe, la mestra d'El Colomer, organitzava activitats extraescolars per tal de recollir diners i finançar sortides lúdiques no únicament als seus alumnes, sinó també a les seves famílies.

Més que una mestra. La seva funció no acabava dins les aules ni en les activitats extraescolars que ella mateixa organitzava. Els seus alumnes eren presents en les celebracions familiars: aniversaris, sants, festes religioses, etc. I per consegüent, els seus alumnes també la tenien present en les seves festes. En el seu arxiu personal hem pogut trobar moltes fotografies i recordatoris que els alumnes li regalaven quan feien la comunió, així com moltes fotos de la família Lleopart on hi apareixen alumnes d'El Colomer.

Dona avançada. Més enllà de ser una mestra diferent i avançada al seu temps, era una dona fora del comú. En un context en què d'elles només s'esperava la procreació i que tinguessin cura dels fills, la casa i el marit, Josefa Lleopart va tenir un recorregut completament diferent. Va ser una dona autònoma i independent, es va casar tard, es va formar, no només en educació sinó també en infermeria, va treballar fins a la seva jubilació, conduïa cotxe i moto i viatjava.

Pregunta de Recerca 2. Quins elements diferenciaven l'Escola el Colomer de les escoles existents en aquell context històric?

Donar estabilitat en una època inestable. És una evidència que una de les èpoques més inestables de la història d'Espanya és la de la postguerra. Era una època de canvis a nivell global i molta precarietat en general. Com hem pogut veure en el marc teòric, l'educació era un dels sectors que se'n va veure més ressentit. L'Escola El Colomer, per contra, va aconseguir mantenir-se al marge d'aquesta inestabilitat, oferint als seus alumnes un entorn segur on l'aprenentatge era la principal preocupació.

Escolarització en una zona difícilment escolaritzada. Hem pogut veure també que en l'època de postguerra hi havia poques escoles en relació a la quantitat de població en edat escolar. Les zones rurals i allunyades dels nuclis urbans en patien les conseqüències esdevenint les últimes en les que la necessitat de l'educació era coberta. L'Escola El Colomer va proporcionar educació a molt nens i nenes de masos del voltant que, probablement, a manca d'aquesta escola molts d'ells s'haurien hagut de desplaçar molts més quilòmetres, dificultant així el seu accés a l'educació. I en algunes ocasions, l'abandonament escolar o la no escolarització haguessin estat molt probables portant als infants a treballar en una edat molt primerenca. En relació a aquest fet, val la pena destacar que en aquesta època a Espanya, encara hi havia un gran nombre de població analfabeta i on més abundava era a les zones rurals.

Coeducació en una època de segregació. No és que fos una tendència, sinó que la llei deixava molt clar que els nens i les nenes no podien ser educats conjuntament pel mateix docent i en un mateix espai. L'Escola el Colomer, en canvi, va oferir des dels seus inicis als infants de la zona un context educatiu en què nens i nenes no només es trobaven dins d'un mateix espai, amb una mateixa mestra, sinó que interactuaven entre ells indiferentment. Sí que és veritat, però, que hi havia certes assignatures que variaven entre uns i altres. Les labors i les matèries que en aquell moment eren considerades de dones només eren impartides a les nenes, mentre que els nens feien estudis de caire més tècnic. Val a dir que la coeducació és un dels trets més singulars i sorprenents de l'Escola El Colomer. Tot i això, no sabem com Josefa Lleopart

gestionava aquest fet. En els documents de legalització de l'escola als quals hem tingut accés i en totes les referències que es fa de l'escola des d'inspecció només consta com una escola de nenes i adultes. En qualsevol cas, des de l'inici fins al final de l'Escola El Colomer hi van anar tant nens com nenes amb el benefici que l'escola mixta suposa.

Edifici escolar i entorn privilegiat envers precarietat d'instal·lacions. L'escola, estava situada dins l'habitatge del Mas El Colomer, una casa de pagès àmplia, en perfectes condicions tan d'estructura com d'higiene i sanitat relatives a l'època. Com hem pogut llegir en el marc teòric, les condicions de moltes escoles rurals i de l'època eren pèssimes segons expliquen els mateixos inspectors.

Entorn favorable enlloc d'entorn hostil. Un dels actius que suposava un valor afegit a l'Escola El Colomer era el seu entorn, no només material i paisatgístic sinó humà. Josefa Lleopart no era l'única que educava aquells infants. A la casa hi havia família, mossos, minyones, etc., que d'alguna manera o altra també intervenien en l'educació dels nens i nenes. Hem pogut conèixer que en l'època en què situem l'escola no abundava la cultura escolar en els agents més pròxims a l'escola rural, però malgrat que l'escola no tenia una relació massa fluida amb les famílies, la confiança d'aquestes era total, possiblement pel fet que la família Lleopart era coneguda i respectada entre els seus veïns.

Llengua i cultura catalana envers castellanització. Un dels objectius principals de l'educació en el règim franquista era la formació de l'esperit nacional que passa per l'abolició del català i l'enaltiment de la llengua de l'Estat, el castellà. Tot i que a l'escola, la llengua d'aprenentatge era el castellà, el català no només era acceptat sinó que era la llengua vehicular d'aquell entorn. A més a més de la llengua, la cultura catalana també era present en l'escola, en activitats com les caramelles o les obres de teatre, i no es sancionava.

Funció completa de l'escola en contraposició d'una escola pobre. Moltes escoles de l'època amb prou feines complien la missió que s'espera d'una escola: educar i ensenyar. L'Escola El Colomer, en canvi, no només complia amb els seus objectius

pedagògics, sinó que també feia una funció social, oferint als alumnes un espai de joc i cultura, obres de teatre, excursions, caramelles, partits de futbol i fins i tot anar a escoltar les retransmissions esportives de la radio els diumenges. En moltes entrevistes, els exalumnes recorden més aquesta faceta de l'escola que no pas la purament formativa.

Com hem apuntat, l'Escola El Colomer tenia certs trets diferencials però també n'hi havia molts de comuns amb les escoles de l'època i amb el que marcava la llei. Entre aquests aspectes hi trobem l'horari, les assignatures a impartir i el pes que es donava a cadascuna, en algunes ocasions molt pobre, com en el cas de les ciències o la música que eren considerades assignatures complementàries. Altres aspectes destacables són que dins l'aula, tot i ser multinivell, imperava el silenci, el respecte i l'ordre. Així com la religió, que hi tenia una forta presència.

Cal dir, en aquest apartat, que tots els aspectes positius que hem mencionat respecte l'escola es poden relacionar amb l'actuació de Josefa Lleopart, ja que en va ser l'única mestra i directora. Així doncs, la singularitat d'aquesta escola va totalment lligada a la singularitat de la seva mestra. Josefa Lleopart va crear una escola única, molt potent en alguns aspectes i pobre, segurament, en molts altres, però que sens dubte va significar una bona experiència que ha perdurat en el record dels seus alumnes, en un context que la dictadura podia haver fet molt miserable.

Pregunta d'investigació 3. Quina formació tenia la mestra, Josefa Lleopart, en matemàtiques?

La formació que va rebre Josefa Lleopart era escassa, limitada i totalment excepcional, basada en l'aprenentatge de continguts i sense centrar-se en la didàctica general ni específica.

Coneixement comú del contingut. La formació que Josefa Lleopart va rebre al llarg de la seva vida en relació a les Matemàtiques la va dotar del que podríem anomenar coneixement comú del contingut segons Ball et al. (2008). Això es veu reflectit en

llibres que tenen com a únic objectiu promoure en els alumnes coneixements de matemàtiques, basats en la mecanització i memorització de processos per tal d'aplicar-los en problemes tancats i saber-los resoldre, així com l'estudi de definicions de conceptes matemàtics.

Coneixements de contingut pedagògic general. Al llarg de la carrera de mestra, Josefa Lleopard va estudiar *Pedagogia* i *Història de la Pedagogia*. Aquestes assignatures tractaven la pedagogia general, no específica, parlant de diversos pedagogs i posant de manifest en tot moment que el pedagog superior i per excel·lència era Déu. Fent esment clar, de que els pedagogs d'escola activa com Montessori, Dewey o Freinet, havien fracassat de manera absoluta en els seus intents de transformar l'educació, aconseguint resultats del tot negatius. També s'hi tractaven temes de gestió escolar i organització. Així doncs, podem concloure que tenia certs coneixements de contingut pedagògic general en terminologia de Shulman (1987), malgrat que no eren molt profunds.

Coneixement especialitzat del contingut i coneixement de l'horitzó del contingut matemàtic. Josefa Lleopard va estudiar pedagogia però podríem afirmar que mai va rebre formació d'una didàctica específica, ni matemàtiques ni cap altra. Així doncs es podria dir que per la formació que va rebre en cap moment se la va preparar per assolir un coneixement especialitzat del contingut ni un coneixement de l'horitzó del contingut matemàtic (Ball et al. 2008). Val a dir també, que per aquest últim, la seqüència de temes i activitats a seguir en aquell moment a les escoles venia molt marcada des de l'estat i no es donava llibertat als professor per escollir ells l'ordre en què presentar els temes i seqüenciar els continguts, probablement per aquets motiu tampoc es tenia cap interès en formar als professors per a una tasca que l'estat ja es reservava per a fer-la ell.

Coneixement de la disciplina. Del que seria el bloc de *coneixement de la disciplina* (Ball et al. 2008) podem afirmar que Josefa Lleopard bàsicament va estar formada en contingut, atenent poc a la didàctica específica de les matemàtiques, sense rebre massa orientacions de com apropar els continguts als alumnes o com interrelacionar-

los entre ells per tal de fer-los més significatius i coherents. No obstant, el fet que no en tinguem constància no vol dir que necessàriament no ho tingués en compte.

Coneixement del contingut i dels alumnes i Coneixement del contingut i l'ensenyament. Podríem dir que a nivell personal Josefa Lleopart tenia molt bon coneixement dels seus alumnes, però no podem fer afirmacions clares sobre si coneixia bé quins eren els errors més comuns en els alumnes, les idees preconcebudes que poden tenir en relació a les matemàtiques o quines limitacions presenten a certes edats per a comprendre un contingut determinat. Així com tampoc tenim constància del seu domini per relacionar el contingut i l'ensenyament.

Coneixement del contingut i del currículum. Podem concloure que Josefa Lleopart estava al corrent del funcionament del currículum i les seves demandes, ja que en tot moment seguia el pla establert per l'estat i hem trobat força documents d'informació vinculada al currículum que s'entén que utilitzava per estar al dia dels canvis que hi havien i per tal de poder vincular el contingut que treballava a l'escola amb el currículum vigent.

Coneixement didàctic del contingut. Pel que fa al bloc de *coneixement didàctic del contingut* a nivell de formació no tenim constància de que Josefa Lleopart rebés coneixement específics relacionats amb aquest àmbit però sí que hi ha certs documents que demostren que els tenia en compte i que potser per iniciativa pròpia veia la importància que tenien en l'ensenyament.

Pregunta d'investigació 4. Com era l'ensenyament de les matemàtiques a l'Escola El Colomer?

L'ensenyament a l'Escola El Colomer estava caracteritzat per un nivell de continguts elevat i molt centrat en la geometria i el càlcul. Uns continguts que s'aprenien de manera memorística i sovint sense comprensió, amb poca comunicació però amb una diversitat ben atesa i una bona cultura social de l'aula.

Nivell de continguts molt elevat però basat en la memorització. A l'Escola El Colomer, com hem dit, els alumnes de primària aprenien continguts que actualment es treballen a ESO o Batxillerat, és a dir que anaven molt més avançats que actualment. El fet que els alumnes de primària compartissin aula amb els que es preparaven pel Batxillerat contribuïa a aquest avançament de continguts. Tanmateix, el treball d'aquests continguts estava basat en memoritzar un seguit de passos. Aprenien a un nivell més elevat però sense entendre què feien ni per quin motiu.

Interès per la geometria i el càlcul. A l'Escola El Colomer es potenciava molt el treball del càlcul, especialment el càlcul mental i la geometria. Blocs de continguts que actualment s'han de treballar més a les escoles perquè han quedat, en certa manera, oblidats.

Falta de problemes reals i oberts. Sabem que una part fonamental de l'aprenentatge de les matemàtiques és la resolució de problemes, i en l'ensenyament del Colomer n'hi havia molts. No obstant, la naturalesa d'aquests problemes no era la més idònia, hi ha una mancança de problemes oberts, que permetin més d'una solució possible als alumnes, donant així la oportunitat a tots de poder-ho resoldre i alhora promovent la comunicació per a compartir estratègies de resolució. Així doncs no es té en compte el principi d'equitat i accessibilitat proposat per Hiebert (1997). D'altra banda, podríem afirmar que molts dels problemes plantejats no eren verdaderament problemes sinó exercicis, ja que escrits en forma de problema tenien una resolució mecànica que no suposava una situació desconeguda per l'alumne i d'acord amb Luceño (1999) no serien problemes reals.

Procediments mecànics sense comprensió. Els alumnes memoritzaven molts processos, en alguns casos molt complexos, però en la majoria de situacions no sabien per quin motiu els feien ni entenien què significaven aquell reguitzell de passos a seguir. Així doncs, feien una gran feina de memorització però hi mancava absolutament la comprensió. Consistien únicament en saber o no saber però no en establir relacions de qualitat entre idees com proposava Hiebert (1997).

Manca de raonament i connexions per part dels alumnes. La major part de tasques proposades a l'alumnat no requerien que els alumnes posessin en joc els seus coneixements, els connectessin entre ells i fessin deduccions sobre quin pla traçar per resoldre aquell problema, i així contribuir a la competència matemàtica. Contràriament, totes les tasques proposades tenien una estructura semblant que només els demanava aplicar el contingut memoritzat com si es tractés d'una fórmula que tot ho resol. Així doncs, es proporcionava un ensenyament mancat de raonament i connexions. No s'ensenyava als nens a ser competents i a pensar, sinó a resoldre situacions concretes sense saber-les extrapolar a contextos diversos.

Falta de comunicació. Pel que s'ha pogut deduir, les classes de matemàtiques estaven molt enfocades a resoldre tasques i avançar en contingut, però no hi ha constància de que es dediquessin estones a compartir com els alumnes havien fet aquella tasca, quins processos havien seguit i quina podia ser la resolució més eficaç per a resoldre aquell problema, un element essencial per a aprendre matemàtiques amb comprensió.

Atenció a la diversitat. Josefa Lleopart era capaç de gestionar molt bé diversos nivells a l'aula i ritmes d'aprenentatge. En una mateixa classe hi tenia nens que treballaven des de continguts molt bàsics fins a d'altres molt específics i era capaç de fer que tots ells aprenguessin segons l'estadi en què es trobaven. Aquest fet era possible gràcies al bon coneixement que tenia dels seus alumnes. El fet que Josefa Lleopart conegués a tots els seus alumnes personalment i hi tingués una actitud propera ajudava a l'aprenentatge d'aquests i a la creació d'una cultura social de l'aula positiva que promovia l'aprenentatge (Hiebert, 1997), permetent d'una banda que la mestra sabés bé quines tasques donar a cada alumne i alhora que no sentissin por de participar o de dir la seva opinió. Cap exalumne ha fet esment a sentir por cap a la mestra o vergonya de dir allò que pensava.

Progressió en el treball dels continguts. Es fa present en les activitats realitzades que en molts casos els continguts es presentaven inicialment de manera manipulable, presentant tasques que comportessin l'ús de materials que físicament permetien entendre un contingut. Posteriorment es proposen activitats que requereixen la

representació gràfica del contingut i finalment s'arriba a l'abstracció per mitjà de fórmules i algorismes, seguint en certa manera la metodologia C-R-A que proposa Bruner (1978).

Mestra com a transmissora i única posseïdora del saber. La mestra desenvolupava un rol de transmissora de coneixements, entenent que ella posseïa el coneixement i la seva missió era traspasar-lo als seus alumnes buits de contingut. Per tant, Josefa Lleopart no desenvolupava el rol de mestre proposat per Hiebert (1997) en la seva proposta d'aspectes essencials per a l'aprenentatge matemàtic amb comprensió.

Així doncs, si comparem la formació de la mestra amb l'actualitat, veurem que a nivell de formació del professorat, malgrat que encara hi ha moltes mancances, hem avançat molt. Pel que fa a l'ensenyament de matemàtiques a l'Escola El Colomer vist des de la perspectiva actual, hi ha molts aspectes positius que en destaquen així com molts d'altres que es podrien reforçar o millorar. De totes maneres, val a dir que comparar-ho amb el que s'entén actualment per un bon ensenyament de matemàtiques és una manera molt senzilla de jutjar una experiència que va resultar molt positiva i molt diferent pels alumnes que la van viure.

7. Proposta de museïtzació

Després de tot el procés de recerca, tant documental com oral, s'observa que hi ha suficient material i, aquest és prou significatiu i representatiu, com per fer un esbós o una proposta inicial per a un projecte de museïtzació que s'ubicaria al mas El Colomer. Tot i que la sala on s'ubicaria encara no està definida si que es considera interessant dedicar un espai del mas a recordar el que va ser l'Escola El Colomer i la seva mestra, Josefa Lleopart.

Per a aquesta primera proposta, molt inicial, de museïtzació s'han elaborat dos plafons que tindrien una mida aproximada de 1,5m d'alçada per 2,5 metres d'amplada. Aquestes mides són orientatives ja que caldria veure en quin espai s'ubiquen i a continuació treballar les mides en relació a l'espai.

En primer lloc trobem dos plafons dedicats al contingut general del projecte. Un dels plafons està dedicat a Josefa Lleopart i l'altre a l'Escola el Colomer. Ambdós pretenen ser molt visuals, recollint imatges, informació rellevant i frases textuais dels principals protagonistes, els exalumnes de l'escola que permetin a l'espectador fer-se una idea ràpida del que va significar l'Escola El Colomer per a aquells alumnes, així com per la família que vivia al mas, i quin va ser el seu impacte tenint en compte el context històric i educatiu.

En segon lloc hi trobem un plafó dedicat a la formació en matemàtiques i ciències de Josefa Lleopart i l'ensenyament de les matemàtiques i les ciències a l'Escola El Colomer. Amb l'objectiu de fer una explicació concisa que permeti entendre com era el procés d'ensenyament-aprenentatge d'una assignatura a l'escola en qüestió.

A continuació es presenten els tres plafons seguint l'ordre descrit en els paràgrafs anteriors:

EL PATRIMONI EDUCATIU DEL MAS EL COLOMER: LA MESTRA

JOSEFA LLEOPART

Josefa Lleopart i Prat va néixer el 11 d'Agost de 1916 a Taradell. Tot i que va iniciar la seva formació en una edat avançada, es va graduar en batxillerat superior i va estudiar magisteri a l'escola Normal de Barcelona. En acabar els estudis de mestra, va fundar l'Escola El Colomer, a casa seva, de la que va ser-ne l'única mestra fins l'any 1961. Durant els anys de mestra, es va formar com a practicant, professió a la qual es dedicaria fins a la seva jubilació. Va morir l'any 2010 a l'edat de 94 anys.

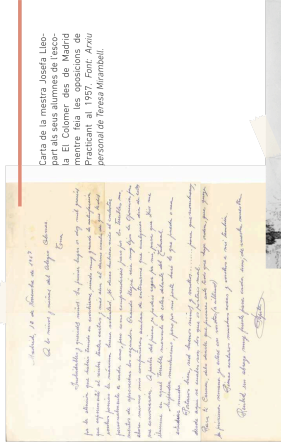
Persona inquieta, culta, polifacètica, amb formació de música, dots teatrals, capaçitat i molta voluntat. Estricta, però propera, respectuosa i respectada, pacient i alhora enèrgica. Així és com la recorden els seus exalumnes.

"Jo la feia considerada com una mestra, perquè per a mi hi ha mestres i professors.

El mestre l'ensenya, el mestre l'educa, el mestre t'ajuda i el mestre et guia, i llavors hi ha el professor que es posa allà i et diu pams, pams pams pams, i si ho entens bé i si no també. I aquesta senyora era mestra, [...] I ser mestre és molt difícil, ser professor no ho és tant."

(Miquel Juflygar)

Carta de la mestra Josefa Lleopart als seus alumnes de l'Escola El Colomer des de Madrid Practicant al 1957. Font: Arxíu personal de l'Escola Mirambell.

Fotografia de Josefa Mirambell amb els alumnes de l'Escola El Colomer. Font: Grup de Recerca de Taradell.

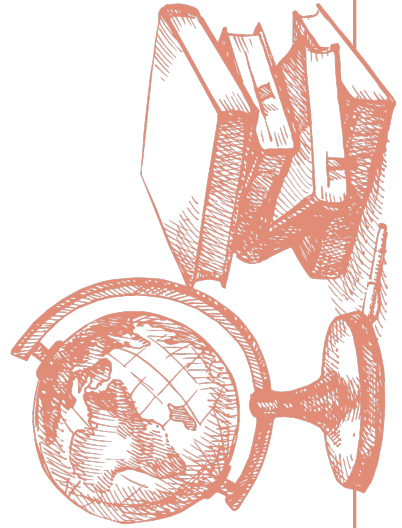
"una persona molt intel·ligent i amb molta capacitat" (Josep Musach)

"molt bona mestra, pacient i enèrgica" (Carme Mir)

"estava per tot, no li passava res per alt" (Maria Musach)

"era seria, molt seria, sabíem que quan picava de mans ja podies córrer" (Josep Musach)

"el respecte era guanyat, no era imposat" (Miquel Juflygar)

EL PATRIMONI EDUCATIU DEL MAS EL COLOMER: L'ESCOLA

EL COLOMER

L'Escola El Colomer va néixer l'any 1942 amb la voluntat de satisfer les necessitats educatives dels nens i nenes dels masos de la zona, els quals s'haurien d'haver desplaçat molt per anar a una altra escola o fins i tot alguns no s'haurien escolaritzat.

Molts dels alumnes de l'escola venien de pobles veïns que es trobaven a una distància considerable de l'escola. Al Colomer hi havia alumnes de Taradell, Múnter, Malla i Tona. És per això que molts nenes i nenes, per evitar fer el camí de nou cap a casa i tornar a la tarda, dinaven a la masia. La mare de Josefa Lieopart els feia sopa i els escalfava el menjar que els nens i nenes portaven amb la carmanyola i dinaven a la cuina de la casa amb la resta de membres de la família.

Plano de l'espai del mas el Colomer destinat a l'escola, en el que s'hi podrien veure el vestíbul, el WC i aua i un despatx. Elaborat per Joan Masferrer, com a una persona de l'època del regim.

"A l'escola jo diria que hi col·laboràvem una mica tots. La meua mare era la mestra, el meu pare jugava a futbol amb els nans, el frat Joan preparava per la primera comunió, l'avia ajudava amb el menjar [...]"
(Teresa Mirambell)

"Els meus anaven a una altra casa de pagès que els hi era molt propera, no era anar a l'escola, en un medi desconegut... Era anar a casa una veïna en certa manera, amb gent que comparties les mateixes vivències i en un ambient molt familiar..."
(Monrse Lieopart)

Escola mixta

En un context històric en el qual l'educació mixta estava prohibida, a l'Escola El Colomer nens i nenes estudiaven en un mateix espai.

Aula multigrau

Només hi havia una aula d'alumnes d'entre 5 i 14 anys. Els grans ajudaven als petits i tots aprenien els uns dels altres. En un context on l'educació era totalment segmentada, per necessitat o per criteri pedagògic, El Colomer esdevenia una escola singular.

Escola d'adults

Als vespres, l'Escola El Colomer, oferia classes pels mossos que durant el dia treballaven a pagès, des d'alfabetització per a adults fins a formacions més avançades.

El Colomer escola de tots

L'Escola El Colomer convivia amb la rutina del dia a dia, familiar i professional d'un mas de l'època.

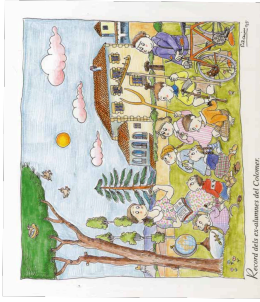

Relació amb l'entorn

L'escola organitzava activitats en relació amb el seu entorn, com cantades de caramelles, obres de teatre fetes i preparades pels alumnes i activitats esportives.

Foto de l'entorn i del tubal al Colomer.
Foto: grup de recerca Taradell.

Record dels alumnes del Colomer.

Il·lustració de Pilarín Bayés "Record dels ex-alumnes del Colomer"

EL PATRIMONI EDUCATIU DEL MAS EL COLOMER: LES CIÈNCIES I LES MATEMÀTIQUES

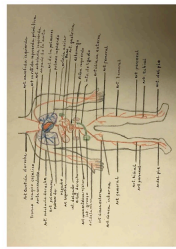
LES CIÈNCIES

LA FORMACIÓ DE JOSEFA LLEOPART EN CIÈNCIES

L'única formació específica en ciències que va rebre Josefa Lleopart va ser la del batxillerat. Al acollir-se a un pla específic per a la formació de mestres a la universitat, va cursar diverses assignatures de pedagogia general però cap de didàctica concreta d'una matèria.

Fotografies de llibres que s'utilitzaven per a l'ensenyament de ciències a l'Escola El Colomer. Font: Arxius personals Ferrer i Mirambell.

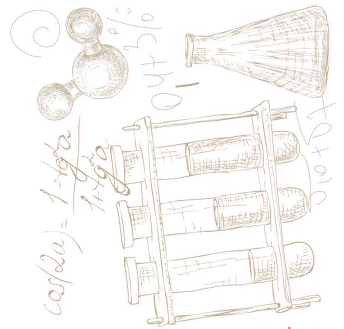

L'ENSENYAMENT DE LES CIÈNCIES A L'ESCOLA EL COLOMER

Tot i l'escassa formació hi ha evidències que ens mostren que les ciències no només s'ensenyaven de forma transmissiva. Hi ha llibretes d'alumnes que ens demostren que feien sortides per tal de recollir fulles, insectes, etc. A més, es destacava l'entorn privilegiat de l'escola que facilitava les sortides d'aprenentatge.

Fotografies de llibretes que s'utilitzaven per a l'ensenyament de ciències a l'Escola El Colomer. Font: Arxius personals Ferrer i Mirambell.

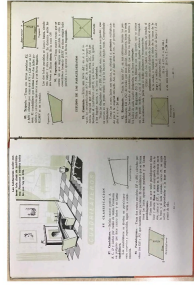
LES MATEMÀTIQUES

LA FORMACIÓ DE JOSEFA LLEOPART EN MATEMÀTIQUES

La formació en matemàtiques que va rebre Josefa Lleopart estava centrada bàsicament en l'aprenentatge de continguts matemàtics. Si que va cursar diverses assignatures de pedagogia però no hi havia cap especialització en aquell moment de com ensenyar matemàtiques. El que actualment anomenem Didàctica de les Matemàtiques.

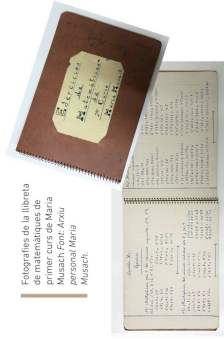

Fotografies de llibres que s'utilitzaven per a l'ensenyament de matemàtiques a l'Escola El Colomer. Font: Arxius personals Ferrer i Mirambell.

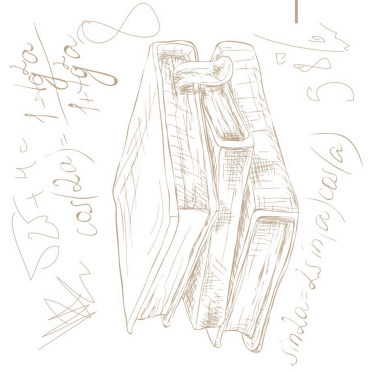

L'ENSENYAMENT DE MATEMÀTIQUES A L'ESCOLA EL COLOMER

No obstant, malgrat rebre un formació escassa en matemàtiques, hi ha constància de que certs aspectes es treballaven molt bé. A l'Escola El Colomer es donava molt valor a la geometria i al càlcul mental. Els alumnes aprenien conceptes d'un nivell elevat en geometria i coneixien estratègies de càlcul mental que els permetien ser molt eficaços en la resolució d'operacions.

Fotografies de la llibreta de matemàtiques de primer curs de Maria Musach. Font: Arxius personals Maria Musach.

La proposta de museïtzació no acabaria amb aquests plafons sinó que es considera interessant que pogués estar formada per més elements com per exemple una vitrina amb els documents que s'han inventariat i s'han anat exposant en aquesta recerca, com per exemple documents relatius a l'escola com cartes d'inspectors, la carta original de Josefa Lleopart als seus alumnes quan era a Madrid, quaderns d'alumnes, llibres que utilitzaven, fitxes d'alumnes, etc.

Fruit de la catalogació de tot aquest material s'ha observat que n'hi ha d'important i molt ben conservat i que seria del tot interessant exposar-ho en aquest petit espai del mas juntament amb els plafons per completar aquesta proposta de museïtzació. Igual que en els plafons, cal veure de l'espai del qual es disposaria i a partir d'aquí plantejar els documents que s'hi podria posar.

Pels motius enumerats anteriorment, hem fet una proposta genèrica de vitrina que podria estar exposada en aquest espai del Mas el Colomer, amb els documents que considerem més rellevants per explicar la història d'aquesta escola. A continuació es presenten els documents seleccionats d'esquerra a dreta i de dalt a baix que es troben agrupats seguint diferents apartats:

1. Documents personals de Josefa Lleopart i la seva formació:

- a. Carnet d'identitat de Josefa Lleopart.
- b. Títol de mestra
- c. Expedient de l'Escola Normal de Barcelona
- d. Carta de la mestra Josefa Lleopart als alumnes de l'Escola El Colomer enviada des de Madrid mentre feia les oposicions de practicant.

2. Documents que expliquen la història de l'Escola El Colomer:

- a. Carta de l'Ajuntament de Taradell dirigida a Josefa Lleopart informant de l'existència d'una escola clandestina al Mas el Colomer.
- b. Expedient de legalització de l'Escola El Colomer.
- c. Plànol de l'escola realitzat per l'arquitecte Joan Masferrer.
- d. Cartilla d'escolaritat masculina.

- e. Cartilla d'escolaritat femenina.
- f. Cartilla d'escolaritat oberta.
- g. Fitxa resum de la cartilla d'escolaritat. Notes per curs i per trimestre.
- h. Sol·licitud de trasllat de l'Escola El Colomer a Tona.

3. Llibres i quaderns de Matemàtiques i Ciències:

- a. Llibre de Química de batxillerat utilitzat a l'escola.
- b. Llibreta d'exercicis de geografia d'una alumne de 2n curs d'Educació Primària.
- c. Llibre de Matemàtiques de Primària utilitzat a l'escola.
- d. Llibreta d'exercicis de matemàtiques d'un alumne de 1r curs d'Educació Primària.

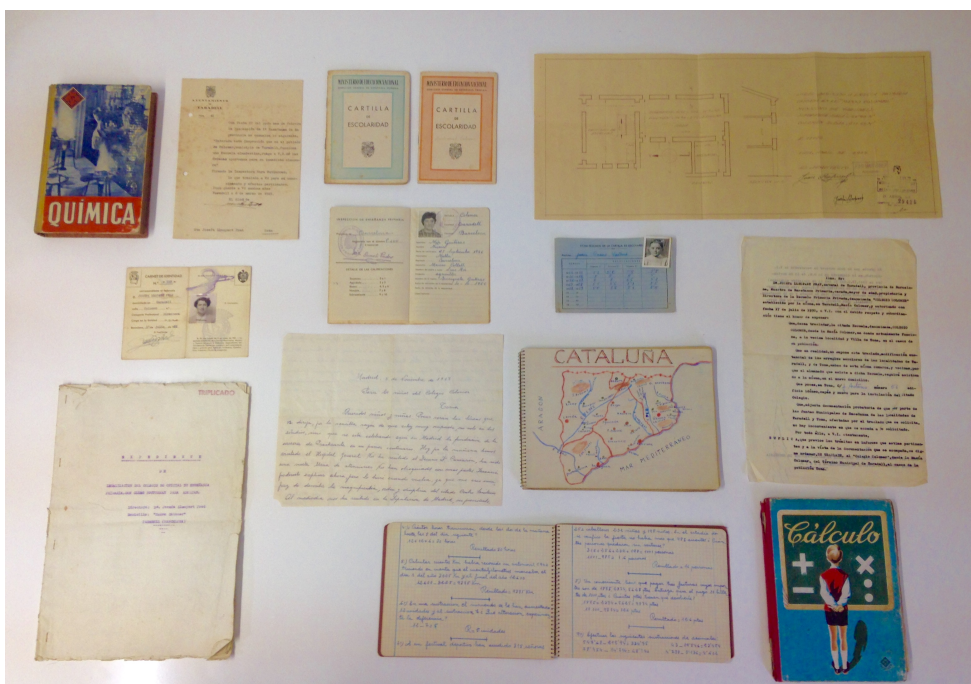

Figura 38. Mostra d'alguns documents que es presentaran a la vitrina, malgrat que l'estructura i ordre no és la definitiva.

Per acabar, també seria interessant exposar aquell material relatiu a l'escola i que no és documental com per exemple la taula de la professora, una ploma i un tinter dels que s'utilitzaven, etc. En definitiva tot aquell material i mobiliari que és pogués recopilar de la família i que els exalumnes volguessin proporcionar. Si avança la proposta caldrà inventariar el material i mobiliari del qual es podria disposar ja que actualment no s'ha realitzat.

8. Epíleg

En aquest apartat s'hi farà una valoració personal del que ha significat la realització d'aquest projecte, així com una síntesi dels aprenentatges que ha comportat, destacant les limitacions i fortaleeses d'aquest treball. D'altra banda també s'hi pretén explicar quines futures línies de recerca es poden seguir i quines es té intenció de desenvolupar.

En primer lloc, vull destacar la importància que a nivell personal ha tingut aquest projecte. És la primera vegada al llarg de tota la meua trajectòria com a estudiant que realitzava un treball històric basat principalment en fonts orals i he de dir que he gaudit molt de l'experiència. El fet de poder obtenir informació directa de subjectes humans per si mateix el treball més atractiu. M'ha agradat molt el fet de poder conèixer quina va ser la realitat de l'Escola El Colomer a través dels ulls i la veu d'altres persones. Ha estat un luxe poder estar entre les persones afortunades de viure i sentir com persones grans reviu la seva infància tot recordant les anècdotes que van viure a l'escola, i formar part dels pocs que coneixem aquest llegat històric tan proper a casa nostra. He de dir que abans de començar el projecte dubtava de la fiabilitat i objectivitat que pogués tenir un treball basat pràcticament només en el testimoni oral dels que el van viure, però a mesura que anava prenent forma m'he adonat que res pot descriure millor quina va ser la realitat d'una experiència que qui en va formar part. Veient així que, a partir del contrast dels testimonis amb els documents oficials que queden, es pot arribar a uns resultat molt verços i propers a la realitat. A més a més del treball amb fonts orals, també m'ha semblat molt interessant el fet de treballar amb fonts documentals primàries, i el procés d'analitzar cada document per mirar d'entendre de què es tractava i utilitzar-lo per tal de poder reconstruir la història de l'escola així com la biografia de la mestra. Descobrint-nos sovint, al meu company Miquel i a mi, llegint documents i cartes amb l'emoció i la il·lusió d'un nen, buscant lligams entre uns i altres i gaudint del plaer inexplicable que comporta establir relacions fins aleshores desconegudes i adonar-te que tot pren sentit.

D'altra banda, i potser més relacionat amb el projecte del Colomer en sí que amb el Màster, però que per la seva estreta vinculació considero oportú mencionar, la

realització d'aquest treball m'ha donat la possibilitat d'iniciar un projecte que possiblement s'acabi publicant en forma de llibre. Això fa que vegi aquest treball com una bona oportunitat professional i alhora personal que ha convertit el procés d'elaboració d'aquest document en un projecte molt motivador i enriquidor.

Si bé ha estat enriquidor per les oportunitats que m'ha brindat, també ho ha estat pels coneixements conceptuals i procediments que he adquirit al llarg de la realització d'aquest projecte. M'ha permès aprendre quin és el procés a seguir en un treball etnogràfic i quins passos cal seguir per tal d'analitzar un aspecte a partir d'entrevistes. D'altra banda, m'ha permès conèixer molts continguts històrico-educatius que desconeixia fins fa ben poc, com tot el que té a veure amb el marc legal, la formació dels mestres i la realitat escolar durant la República i la dictadura de Franco. Uns conceptes que em permeten entendre molt més bé la història de l'educació al nostre país durant aquests anys.

En aquest apartat es pretén també fer una autocrítica per tal d'identificar i exposar quines són les limitacions i forteses d'aquest treball, ambdues necessàries i essencials per a seguir aprenent. La principal limitació que presenta aquest treball és el fet que sovint s'ha confós el seu objectiu amb el del Projecte General d'El Colomer i en alguns casos he perdut de vista el fet que estava realitzant un Treball de Final de Màster. Si bé hem identificat a temps aquest problema i s'ha intentat reconduir el projecte aquest fet pot comportar que alguns apartats del treball quedin menys ben integrats que d'altres. D'altra banda, també considero una limitació el fet de realitzar les entrevistes amb nombroses persones. Fer-ho així, va entorpir molt el procés de transcripció i catalogació, fent-lo costós i llarg. I malgrat que va ajudar a que, sobretot els exalumnes més grans, recordessin més aspectes gràcies al fet de compartir vivències entre ells, potser hagués estat més encertat fer-ho en grups de 3 persones com a molt. Ho considero també, pel fet que el grup nombrós portava a que recordessin més però alhora a que fos més fàcil marxar per les branques i reconduir una conversa de 6 o 7 persones cap a on els entrevistadors ho consideràvem oportú. En tercer lloc, pel que fa a l'anàlisi de les matemàtiques en concret a l'Escola El Colomer, he de dir que sovint ha resultat difícil i he hagut de basar-me força en la

intuïció ja que els exalumnes eren molt grans i el que recordaven era molt difús. Un fet que no ha afectat a l'escola en general, ja que se'n conservaven molts documents, però sí a la didàctica específica.

Pel que fa a les fortalezes, destacaria en primer lloc el fet que aquest treball permet entendre i documentar a fons una realitat viscuda a la població de Taradell fins aleshores molt desconeguda i que té una rellevància prou gran per a tots els que en van formar part i alhora per la història de l'educació en aquell context. D'altra banda, considero que per la quantitat de documentació de la que disposàvem i la naturalesa d'aquesta s'ha extret molta informació i prou rellevant, permetent així descriure de manera força detallada com va ser aquella escola i la tasca que hi va desenvolupar la seva mestra. Per últim, malgrat els possibles errors que hi pugui haver i els conceptes que ara encara no ens acaben de quadrar, s'ha procurat justificar molt bé tot el que s'afirmava i mantenir el rigor, l'objectivitat i la coherència en totes les decisions preses al llarg de l'elaboració del treball.

Per últim, destacar que aquest treball és l'inici d'un projecte més ampli que té per objectiu aprofundir en el coneixement de l'Escola El Colomer. Així doncs, en aquest apartat també s'hi exposen les futures línies de recerca i nous apartats que es té en ment realitzar. En primer lloc, es pretén realitzar un apartat relacionat amb els trajectes que l'alumnat havia de seguir per arribar a l'escola. Aquest consistiria en traçar en un mapa les diverses trajectòries i refer aquests camins amb els exalumnes que ens volguessin acompanyar, amb la finalitat de despertar nous records en la seva memòria i de poder conèixer amb més profunditat quin era el trajecte que feien, un fet que va determinar que anessin a aquesta escola. D'altra banda també es pretén museïtzar alguna sala del Colomer, on hi col·locaríem els plafons presentats en aquest projecte i la possible reconstrucció de com era la classe on estaven i dels materials que feien servir, per tal de fer de la visita una experiència més vivencial i permetre que l'espectador entengués en primera persona quina era la realitat d'aquella escola. Per últim, destacar que també seria interessant fer l'anàlisi que jo mateixa he fet en matemàtiques i en Miquel Rosell en ciències amb la resta d'assignatures que es feien. D'aquesta manera es podria comparar i veure també quin pes es donava a cadascuna i

apreciar si realment s'ensenyaven totes de la mateixa manera o hi havia diferències significatives entre el procés d'ensenyament-aprenentatge d'unes i altres.

En conclusió, dur a terme aquest treball ha estat una experiència molt enriquidora i complexa, que m'ha permès entendre molt més bé la tasca d'investigació i alhora adquirir molts coneixements que fins aleshores no tenia. D'altra banda, ha provocat en mi la necessitat de comparar i contraposar els continguts apresos al llarg del Màster permetent-me ordenar i acabar de comprendre molts conceptes que sovint fins que no poses en pràctica no acabes d'assolir. En general, ha estat un repte del que he gaudit molt i que m'ha resultat molt interessant.

9. Referències bibliogràfiques i bibliografia consultada

Referències bibliogràfiques:

Ball, D. L., Thames, M. H. i Phelps, G. (2008). Content knowledge for teaching: What makes it special? *Journal of Teacher Education*, 59(5), 389-407.

Blaxter, L; Hughes, C i Tight, M. (2008). *Cómo se investiga*. Graó: Barcelona.

Bruner, J. (1978). *El proceso mental en el aprendizaje*. Madrid: Narcea.

Carbonell, J. (1977). *L'Escola Normal de la Generalitat (1931-1939)*. Barcelona: Edicions 62.

Domingo, L. (2014). *Contribucions pedagògiques de l'escola rural. La inclusió a les aules multigràu. Un estudi de cas*. Tesi doctoral. Universitat de Vic.

Escolano, A. (1982). Las escuelas normales, siglo y medio de perspectiva histórica. *Revista de educación*, (269), 55-76.

Fennema, E. i Franke, M. L. (1992). Teachers' knowledge and its impact. Dins D. A. Grouws (ed.), *Handbook of research on mathematics teaching and learning: A project of the National Council of Teachers of Mathematics* (p. 147-164). New York, NY: Macmillan.

Feu, J. (2005). Política educativa i escola rural durant el franquisme. *Educació i Història: Revista d'Història i Educació*, (8), 63-77.

Galindo, J. (1998). *Técnicas de investigación*. Mèxic: Pearson.

Gálvez, I. E. (1994). La evolución de la enseñanza primaria en España: organización de la etapa y programa de estudio. *Tendencias pedagógicas*, (1), 75-86.

Goñi Zabala, J. (2008). La evaluación de Pisa y el currículo de matemáticas. *Cuadernos de pedagogía*. (381), 78-83.

Gutiérrez, M. Ll. (1997). L'escola normal de Barcelona: cent cinquanta anys a la recerca d'un establiment amb condicions pedagògiques. *Temps d'educació*, (17), 155-181.

Grossman, P. L. (1990). *The making of a teacher. Teacher knowledge and teacher education*. New York, NY: Teacher College.

Hernández, J. (2000). La escuela rural en la España del siglo XX. *Revista de Educación*, (número extraordinario), 113-136.

Hiebert, J., Carpenter, T. P., Fennema, E., Fuson, K. C., Wearne, D., Murray, H., Olivier, A., & Human, P. (1997). *Making sense: teaching and learning mathematics with understanding*. Portsmouth, NH: Heinemann.

Luceño, J. L. (1999). *La resolución de problemas aritméticos en el aula*. Málaga: Ediciones Aljibe.

Martínez, E; Maqueda, C i De Diego, E. (1999) *Atlas Histórico de España*. Madrid: Istmo.

Ministerio de Educacion Nacional. (1945). *Ley de Educación Primaria*. Madrid: Magisterio Español.

Molero, A. (2000). La formación del maestro español, un debate histórico permanente. *Revista de educación*, (extra 1), 58-82.

Monés, J. (1981). *L'escola a Catalunya sota el franquisme*. Barcelona: Rosa Sensat/Edicions 62.

Monés, J. (2000). *L'Escola Normal de Barcelona 1845-1972*. Barcelona: Publicacions Universitat de Barcelona.

Morente, F. (1997). L'escola Normal del Magisteri Primari de Barcelona: 1939, anno zero. *Temps d'educació*, (17), 223-246.

Moyano, C. (1857). *Ley Moyano*. Madrid: Ministerio de Fomento.

Prendes, M.P. (2001). Evaluación de manuales escolares. *Revista PÍXEL-BIT*, (16), 77-100.

Rodriguez. (1998). Formación de las maestra desde 1940 a 1970. *Escuela abierta: revista de investigación educativa*, (2), 63-82.

Rowland, T. (2008). Researching teachers' mathematics disciplinary knowledge. Dins P. Sullivan i T. Wood (ed.), *The international handbook of mathematics teacher education. Knowledge and beliefs in mathematics teaching and teaching development*, (1), 273-298. Rotterdam, The Netherlands: Sense Publishers.

Soler, J. (2005). A tall de presentació: memòria, cultura i vida quotidiana a la Catalunya rural. *Educació i Història: Revista d'Història de l'Educació*, (8), 8-28.

Shulman, L. (1987). *Knowledge and teaching: Foundations of the new reform*. Harvard Educational Review, 57(1), 1-22.

Torrents, J. (2010) *Femer fa graner. Feines i eines de pagès a la plana de vic del segle XX*. Barcelona: Generalitat de Catalunya.

Van de Walle, J. (2004). *Elementary and middle school mathematics*. Boston: Pearson Education.

Sellas, I. (2016). *Els coneixements dels estudiants de mestre sobre les fraccions i el seu ensenyament*. Tesis doctoral. Universitat Autònoma de Barcelona.

Bibliografia consultada:

Campbell, B; Nixon, R i Luft, J. (2016). Effect of subject-area degree and classroom experience on new chemistry teachers' subject matter knowledge. *International Journal of Science Education*, (38), 1636-1654.

Carbonell, J. (1977). *L'escola Normal de la Generalitat (1931-1939)*. Barcelona: Edicions 62.

Casanovas, J; Soler, J i Tort, A. (2006). L'impuls de l'educació durant la segona República: l'ensenyament públic a Osona (1931-1936). *AUSA·XXII*, (157), 393-434.

Díaz de Bustamante, J i Jiménez Aleixandre, M.P. (1999). *Aprender ciencias, hacer ciencias: resolver problemas en clase*. Madrid: Alambique.

Egido, I. (1994). La evolución de la enseñanza primaria en España: organización de la etapa i programes de estudio. *Tendencias pedagógicas*, (1), 75-85.

Ferra, M. (1997). *L'escola Isabel de Villena i la seva gent, 1939-1989*. Barcelona: Publicacions de l'abadia de Montserrat.

Kennedy, M. (1997). *Defining optimal knowldege for teaching science and mathematics*. . Wisconsin: National Institutie for Science Education Publications.

Martí, J. (2012). *Aprendre ciències a l'Educació Primària*. Barcelona: Graó.

Soler, J. (2005). L'escola rural a España el darrer quart de segle XX: una aproximació bibliogràfica. *Educació i Història: Revista d'Història de l'Educació*, (8), 103-131.

10. Annexos (CD adjunt)

Annex 1	Guió inicial de l'entrevista a Teresa Mirambell.
Annex 2	Guió inicial de l'entrevista als exalumnes.
Annex 3	Transcripció de l'entrevista a Teresa Mirmabell.
Annex 4	Transcripció de l'entrevista als exalumnes.
Annex 5	Graella d'anàlisi i catalogació de les entrevistes.
Annex 6	Graella d'anàlisi de llibres de text de Prendes, 2001.
Annex 7	Graella d'anàlisi de llibres d'elaboració pròpia.
Annex 8	Expedient acadèmic de Batxillerat i Magisteri
Annex 9	Document dels advocats Shelly & Dou sobre els passos a seguir per legalitzar l'escola.
Annex 10	Expedient de legalització de l'escola
Annex 11	Informe de l'arquitecte Joan Masferrer.